

การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม
ตำบลหลวงเหนือ อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
สาขาวิชาบริหารธุรกิจ
มหาวิทยาลัยแม่โจ้
พ.ศ. 2562

การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม
ตำบลหลวงเหนือ อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต

สาขาวิชาบริหารธุรกิจ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2562

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม
ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ศศิธร บัวมะลิ

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
สาขาวิชาบริหารธุรกิจ

พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีดา ศรีนฤวรรณ)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภูษณิศา เตชเถกิง)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทริกา มณีพันธ์)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ประธานอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์ ดร.ภูษณิศา เตชเถกิง)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ เม่งอำพัน)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ชื่อเรื่อง	การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
ชื่อผู้เขียน	นางสาวศศิธร บัวมะลิ
ชื่อปริญญา	บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริดา ศรีนฤวรรณ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทของการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม 2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าสักงาม และ 3) เพื่อศึกษาและพัฒนา รูปแบบที่เหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบบเจาะลึก กับหน่วยงานที่มีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนบ้านป่าสักงาม และการสนทนากลุ่มกับสมาชิกในชุมชนบ้านป่าสักงาม รวมไปถึงการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ส่วนการวิเคราะห์ผู้วิจัยจะใช้หลักการจำแนกข้อมูล เรียบเรียงข้อมูล เชื่อมโยงข้อมูลในการวิเคราะห์ตามกรอบการวิจัยที่วางไว้

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านป่าสักงามมีทรัพยากรทางระบบนิเวศ และวัฒนธรรม ที่เหมาะสมแก่การเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีปัจจัยภายนอกที่มีแนวโน้มในการสนับสนุนและผลักดันให้ชุมชนมีรายได้จากการจัดการท่องเที่ยว เช่น หน่วยงานภาครัฐที่มีนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก โดยให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นกิจกรรมหลักในการสร้างรายได้ให้กับชุมชน และมีปัจจัยภายในที่สำคัญคือ สมาชิกกลุ่มในชุมชนมีความพร้อมด้านการบริหารจัดการองค์กร พื้นที่ รวมถึงกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกในชุมชนกับนักท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนได้ออกแบบและพัฒนากิจกรรมเพื่อบริการนักท่องเที่ยว ในรูปแบบที่ผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม และรูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ ออกมาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3 รูปแบบ 3 โปรแกรมท่องเที่ยว คือ 1) รูปแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มี 2 โปรแกรมการท่องเที่ยว คือ เที่ยว 1 วัน (1 Day Trip) เที่ยว 2 วัน 1 คืน (2 Day 1 Night) โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ มีอายุระหว่าง 25 – 55 ปี เป็นกลุ่มเพื่อน คู่รัก หรือครอบครัว ที่ต้องการการพักผ่อนและเรียนรู้ช่วงวันหยุดสั้นๆ ในบรรยากาศชนบท 2) รูปแบบศึกษาดูงาน มีโปรแกรมเป็นค่ายสิ่งแวดล้อม 3 วัน 2 คืน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียน-เยาวชน เน้นปลูกฝังจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม ดำเนินการโดยกลุ่มองค์กรชุมชน ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มพิทักษ์

ป่า กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มอาชีพ ซึ่งมีการแบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบตามความเหมาะสม และ 3) รูปแบบจิตอาสา เป็นกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ที่จัดขึ้นเพิ่มเติมเมื่อชุมชนต้องการอาสาสมัคร โดยจะใช้วิธีประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นทางโซเชียลมีเดีย ทั้งนี้การพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงามนั้นได้คำนึงถึงการกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชน โดยสนับสนุนการผลิตและจำหน่ายสินค้าที่ผลิตโดยคนในชุมชนเท่านั้น และออกแบบให้ยังคงวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ เช่น ความเชื่อ ประเพณี อีกทั้งการร่วมรักษาทรัพยากรในพื้นที่ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

คำสำคัญ : การจัดการการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว

Title	DEVELOPING A MODEL OF BAAN PASAKNGAM COMMUNITY-BASED TOURISM MANAGEMENT, LUANG NUEA SUB-DISTRICT, DOI SAKET DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE
Author	Miss Sasitorn Buamali
Degree	Master of Business Administration in Business Administration
Advisory Committee Chairperson	Assistant Professor Dr. Preeda Srinaruewan

ABSTRACT

The objectives of the study were to: 1) explore context of tourism management of Baan Pasakngam community; 2) analyze factors effecting community-based tourism management of Baan Pasakngam; and 3) investigate and develop an appropriate model of community-based tourism management of Baan Pasakngam. Interview schedule was used for data collection conducted with agencies participating in tourism management there. Focus group discussion was conducted with Baan Pasakngam community members. Besides, participatory observation was employed. Obtained data were sorted, arranged, and connected for an analysis.

Results of the study revealed that Baan Pasakngam community had ecosystem resources and culture suitable for being tourist attractions. External factors had a tendency to support the community to earn incomes from tourism management. For example, a public sector agency having a policy to urge grass root economy by using community-based tourism to generate incomes for the community. Also, an important internal factor was group members in the community who were ready to manage an organization, area, and activities of cussing on the participation between community members and tourists. In fact, the community had designed and developed activities to serve tourists in the form of the combination between tourism in natural/cultural sources and tourism based on special interest. That was, 3 forms of community-based tourism: 1) learning exchange (1 day trip and

2 days/1 night trip) and the target groups included tourists in Chiang Mai province, aged 25-55 years old, friend, lovers, and family. They were people who wanted to relax and learn rural atmosphere. 2) Educational trip on environment (3 days/2 nights) and the target groups included students/youths, This focused on an awareness of environment and operated by the community organization group i.e. community-based tourism group, forest protection group, housewife group, elderly group, and occupational group. 3) Volunteer group assisting the community and public relations was done through social media. The preparation of a model of community-based tourism was on the basis of benefit distribution in the community. The community was supported in terms of production and selling by people in the community. In addition, way of life of people in the community was conserved such as beliefs and traditions. Importantly, tourism activities in Baan Pasakngam community avoided impacts on the environment for sustainable tourism.

Keywords : tourism management, community-based tourism, sustainable tourism, management of tourism activities

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยประเภททุนบัณฑิตศึกษาจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปี 2561 สำเร็จสมบูรณ์ได้เพราะได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูล ความร่วมมือ คำปรึกษา คำแนะนำ และการสนับสนุน จากผู้มีพระคุณหลายท่าน

กราบขอบคุณคุณแม่บาลเย็น สุนันตา และคุณพ่อเจริญชัย บัวมะลิ ที่คอยสนับสนุนช่วยเหลือ และให้กำลังใจตลอดมา

ขอบคุณ ผศ. ดร. ปรีดา ศรีนฤวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษา เป็นอย่างสูง ที่กรุณารับดูแลโครงการของข้าพเจ้าตั้งแต่แรกเริ่ม ให้คำปรึกษา ให้แนวคิด ตลอดจนคำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนสำเร็จลุล่วงสมบูรณ์

ขอบคุณคณาจารย์และบุคลากร หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ข้าพเจ้า

ขอบคุณพี่โอม บี และเพื่อน MBA22 ที่คอยเป็นห่วงเป็นใยกันเสมอ

ขอบคุณพี่แตง พี่แอน พี่ฮอน สำหรับความช่วยเหลือ และคำแนะนำที่ดี

ขอบคุณมี้ว แตม ปูเป้ หมิว แจม ข้าวฟ่าง เพื่อนที่คอยเป็นกำลังใจในยามท้อแท้หมดหวัง

ขอบคุณสมาชิกชุมชนบ้านป่าสักงาม ที่ให้พื้นที่วิจัย และให้ความร่วมมือด้วยดีตลอดมา

ซึ่งข้าพเจ้าขอขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ศศิธร บัวมะลิ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฉ
สารบัญภาพผนวก.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญ.....	1
คำถามการวิจัย.....	4
คำถามการวิจัยรอง.....	4
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
ขอบเขตการศึกษา.....	5
นิยามศัพท์.....	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
ข้อมูลชุมชนบ้านป่าสักงาม.....	7
ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน.....	24
การบริหารจัดการ.....	31
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	46
รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน.....	54

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	58
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	61
กรอบแนวคิดการวิจัย	65
บทที่ 3 วิธีการศึกษาวิจัย	66
สถานที่ดำเนินการวิจัย	66
ระยะเวลาในการทำวิจัย	66
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	67
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	67
การตรวจสอบเครื่องมือ	68
การวิเคราะห์ข้อมูล	69
บทที่ 4 ผลการศึกษา	71
บริบททั่วไปของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าสักงาม	71
ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยว	93
การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม	98
รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	107
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	115
สรุปผล	115
อภิปรายผล	124
ข้อเสนอแนะ	129
บรรณานุกรม	131
ภาคผนวก	133
ภาคผนวก ก แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านป่าสักงาม	134
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์กลุ่มในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	139
ภาคผนวก ค ภาพการเก็บข้อมูลในชุมชน	143

ภาคผนวก ง ประวัติผู้วิจัย.....	146
บรรณานุกรม.....	147
ประวัติผู้วิจัย.....	147

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	36
2	ความพร้อมของชุมชนมาแยกตามองค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	105
3	สรุปการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	120

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	34
2	กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	35
3	กระบวนการการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน	38
4	กระบวนการการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนโดยจำแนกเป็นโครงสร้าง	39
5	ปัจจัยสนับสนุนการป้องกันการรั่วไหลในระดับชุมชนท้องถิ่น	50
6	กรอบแนวคิดการวิจัย	65
7	แผนที่ชุมชนบ้านป่าสักงาม	74
8	โรงงานในงานปอยหลวงห่อระฆัง วัดป่าสักงาม	88
9	อุโบสถ วัดป่าสักงาม	90
10	แผ่นดินหวัด	90
11	น้ำตกป่าสักงาม	91
12	ป่าซับน้ำ	91
13	กาดผี	92
14	ถ้ำหลวง	92
15	โครงสร้างการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม	100
16	แหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากชุมชน	102
17	ร้านอาหารตามสั่งในชุมชน	102
18	รูปแบบการท่องเที่ยวหลักที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านป่าสักงาม	107
19	แผนที่จุดท่องเที่ยวหลักในชุมชนบ้านป่าสักงาม	113
20	แผนผังโปรแกรมท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม	114

สารบัญภาพผนวก

ภาพผนวกที่		หน้า
1	เส้นทางเดินรถจากสะพานแขวนสู่ชุมชน	135
2	เส้นทางเข้าชมถ้ำ	135
3	เส้นทางเดินรถจากถนน	135
4	น้ำตกป่าสักงาม	135
5	น้ำตกป่าสักงาม	135
6	การเดินทางโดยเรือ	135
7	บ้านพักริมน้ำตกป่าสักงาม	135
8	บ้านพักริมน้ำตกป่าสักงาม 1	135
9	บ้านพักริมน้ำตกป่าสักงาม 2	136
10	ป้ายบอกทางไปยังชุมชน	136
11	ผลิตภัณฑ์จากชุมชน	136
12	กลุ่มจักสาน	136
13	เมล็ดกระบกคั่วเกลือ	136
14	ตะกร้าหวาย	136
15	ปลอกสวมพริ้ว	137
16	หลังคาจากใบคา	137
17	แก้วน้ำไม้ไผ่	137
18	กลุ่มจักสาน	137
19	ลานกาตผี	137
20	จุดชมวิวแผ่นดินหวัด	137
21	วัดป่าสักงาม	138
22	พระสิงห์สาม วัดป่าสักงาม	138
23	ความหลากหลายทางชีวภาพ	138
24	ป่าชุมชน	138
25	การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน	144
26	ประชุมสมาชิกกลุ่มในชุมชน	144

ภาพผนวกที่		หน้า
27	ประชุมสมาชิกกลุ่มในชุมชน	144
28	วางแผนการท่องเที่ยวชุมชน	144
29	สัมภาษณ์กลุ่มในชุมชน	144
30	สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม	145

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

การที่ประเทศประสบปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2556 – 2557 ได้ส่งผลกระทบต่อ การพัฒนาในภาคส่วนต่าง ๆ ไม่เว้นแม้แต่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นอุตสาหกรรมหลักที่ทำ รายได้ลำดับต้น ๆ ของประเทศ จึงทำให้การท่องเที่ยวของประเทศได้รับผลกระทบจากวิกฤตดังกล่าว มาเรื่อย ๆ ดังนั้นในการแก้ปัญหาการจัดการการท่องเที่ยวรัฐบาลได้ผลักดันการท่องเที่ยวชุมชนเป็น วาระแห่งชาติมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวโดย ชุมชนไปในทิศทางที่มุ่งยั่งยืน มุ่งส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนขนาดเล็กในทุกพื้นที่ประกอบ เข้าไปกับภาพรวมของประเทศให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการแก้ปัญหาและรวมทั้งการ พัฒนาชุมชนในชนบท ในการยกระดับศักยภาพการจัดการทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น โดยรวมถึงทรัพยากรมนุษย์ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม และประเพณีที่ ดึงงามของท้องถิ่นไว้ในรูปแบบของการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยว ขณะที่การนำวิถีชีวิตในชนบทและ วัฒนธรรมประเพณีมาเป็นจุดขายกำลังเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็น กิจกรรมผลิตภัณฑ์รูปแบบหนึ่งที่แฝงอยู่ในศักยภาพของชุมชน เป็นศักยภาพหรือผลิตภัณฑ์ที่มี ลักษณะพิเศษแตกต่างจากผลิตภัณฑ์หรือสินค้าทั่ว ๆ ไป แต่ปัจจุบันพบว่าปัญหาที่สำคัญในการ พัฒนาการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ประชาชนในท้องถิ่น บุคลากรภาครัฐโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วน ท้องถิ่นยังขาดความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างดีพอ ทำให้การ ส่งเสริมการท่องเที่ยวและการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวจึงไม่มีประสิทธิภาพ ไม่สอดคล้องกับ ความต้องการของนักท่องเที่ยว ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ขาดรายได้จากส่วนของการท่องเที่ยว ภายในชุมชน แต่หากชุมชนได้รับความรู้และความร่วมมือกันของคนในชุมชนให้มีความคิดสร้างสรรค์ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับทุกคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกันและให้เกิดการ จัดการที่ดีในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่ดี ที่มีคุณภาพ เห็นถึงความแตกต่าง สร้างมูลค่า และคุณค่าที่ดียิ่งขึ้น จะส่งผลต่อความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้ใช้บริการการท่องเที่ยวมาก ยิ่งขึ้น อันจะส่งผลต่อการกระจายรายได้ พัฒนาคือความเป็นอยู่ตลอดจนการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร การท่องเที่ยว และการคงอยู่ของประเพณีที่ดึงงามในท้องถิ่น ตลอดจนทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ของคนในชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามนโยบายที่สำคัญของ รัฐบาลได้ดียิ่งขึ้น

ประเทศไทยมีจำนวนนักท่องเที่ยวสูงเป็นอันดับที่ 11 ของโลก และมีรายได้จากการท่องเที่ยวสูงเป็นอันดับที่ 6 ของโลก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงนับได้ว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญของรัฐในการนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในปี 2558 ประเทศไทยมีจำนวนนักท่องเที่ยว 29.8 ล้านคน รายได้ 2.23 ล้านล้านบาท ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวคิดเป็นประมาณร้อยละ 16.5 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทที่สำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ที่สำคัญในการเป็นแหล่งรายได้สำคัญที่นำเงินตราต่างประเทศเข้ามา ก่อให้เกิดการจ้างงานและการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาค โดยมีการจ้างงานกว่า 4.16 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 10.78 ของการจ้างงานแรงงานทั้งระบบ (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558) การท่องเที่ยวมีปัจจัยที่สำคัญในการนำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ หลายปัจจัย วัฒนธรรมและงานประเพณีนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางมาท่องเที่ยว และใช้จ่ายในแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นนอกจากการที่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและสัมผัสกับวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ในแต่ละท้องถิ่น การพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้กรอบแนวคิดอย่างยั่งยืน จะทำให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ให้เกิดความกินดีอยู่ดีให้ดีขึ้น รวมทั้งเป็นการกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนมีความรู้สึกรักและหวงแหนในทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งแหล่งท่องเที่ยว ประเพณี วัฒนธรรมที่ดีงาม อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ ฟื้นฟู การใช้ทรัพยากรอย่างมีจิตสำนึก ตลอดจนการสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

อย่างไรก็ตามการจัดการท่องเที่ยวปัจจุบันประเทศไทยได้นำอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมาเป็นเครื่องมือในการกำหนดยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ขณะที่การพัฒนาการท่องเที่ยวเท่าที่ผ่านมาได้เน้นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ โดยเน้นจุดขายทางด้านการขายธรรมชาติที่สวยงามเช่นทะเล หาดทราย ภูเขา เป็นต้น จนกระทั่งในระยะต่อมาได้เกิดปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่เคยใช้เป็นสินค้าการท่องเที่ยว ทำให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นตามมาและเมื่อเข้าสู่ยุคโพสต์โมเดิร์น (Post Modern) ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมขนานใหญ่ทำให้รูปแบบการท่องเที่ยวได้เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้าและทันสมัยมากยิ่งขึ้นส่งผลต่อรูปแบบการท่องเที่ยวยิ่งเปลี่ยนแปลงไปมากยิ่งขึ้น จากนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่มาเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีขนาดเล็กมากยิ่งขึ้นตามความต้องการที่หลากหลายที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นตลาดการท่องเที่ยวจึงให้ความสนใจกับตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche Market) และเกิดมิติการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ๆ อื่น ๆ ตามมา เช่น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) การท่องเที่ยวโดยฐานชุมชน (Community Base Tourism) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and traditional Tourism) เป็นต้น

ในขณะเดียวกันโดยธรรมชาติของการจัดการการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลักมักจะประสบปัญหาด้วยข้อจำกัดของการมีอยู่อย่างจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ หากผู้ใช้ประโยชน์ไม่มีความตระหนักในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน จะส่งผลกระทบต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความเสียหาย และหากปัญหาที่เกิดขึ้นมีความต่อเนื่องในระยะยาว จะยิ่งทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความเสียหายมากยิ่งขึ้น ซึ่งประเทศไทยกำลังประสบปัญหาอยู่ในขณะนี้ รวมทั้งการจัดการการท่องเที่ยวในรูปแบบเดียวกันของจังหวัดเชียงใหม่ก็มีลักษณะเฉกเช่นเดียวกัน

บ้านป่าสักงามตั้งอยู่ หมู่ที่ 1 ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่เหนือเขื่อนแม่กวงอุดมธารา สภาพพื้นที่บ้านป่าสักงามเป็นพื้นที่ราบและที่ลาดเชิงเขาอยู่ระหว่างแนวเขาด้านตะวันออกและตะวันตกของหมู่บ้าน โดยแนวเขามีลักษณะทอดตัวในทิศเหนือ-ใต้ ยอดเขาสูงสุดอยู่ในแนวเขาด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 984 เมตรและยอดเขาสูงในด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้านมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 925 เมตรสภาพพื้นที่ชุมชนบ้านป่าสักงามล้อมรอบด้วยเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่กวงที่อุดมสมบูรณ์ มีไม้ใหญ่เปียดเสียดรกทึบประกอบด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิดซึ่งมีเนื้อที่โดยประมาณ 31,875 ไร่ หรือประมาณ 51 ตารางกิโลเมตร พื้นที่บ้านป่าสักงามมีประมาณ 500 ไร่ มีลักษณะเป็นที่ราบและที่ลาดเชิงเขาบนพื้นที่สูงเหนือจากระดับน้ำทะเลประมาณ 520 เมตร อันเป็นแหล่งต้นน้ำที่มีห้วยคังรองรับน้ำไหลลงสู่เขื่อนแม่กวงอุดมธารา บ้านป่าสักงามจึงมีความสำคัญในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรต้นน้ำลำธาร

ซึ่งผลจากการเป็นหมู่บ้านที่ต้องดูแลทรัพยากรต้นน้ำลำธาร ทำให้ชุมชนบ้านป่าสักงามได้มีแผนการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากชุมชนบ้านป่าสักงามมีสถานที่สำคัญที่พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศธรรมชาติ อันประกอบด้วย จุดท่องเที่ยวแผ่นดินหวัด กาดผี ป่าไม้สัก และเส้นทางศึกษาระบบนิเวศป่าต้นน้ำ รวมทั้งบริเวณน้ำตกเอเฟม ที่มีการจัดการที่พิถีพิถันบริการนักท่องเที่ยว และการจัดทำโฮมสเตย์ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมากระบวนการในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่อาศัยแนวทางตามพระราชดำริที่สนับสนุนโดย ฝ่ายป่าไม้ ของศูนย์ศึกษาและพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ เข้ามาเป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนาและเสริมศักยภาพให้ชุมชนในการดูแลและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว จนเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ และมีการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงความรู้

ต่อมาในช่วงปี 2553 ทางฝ่ายป่าไม้ฯ ได้ถอนตัวจากชุมชน และให้ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง ผ่านการจัดการเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ด้วยข้อจำกัดในการเรียนรู้ของชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยว ทั้งด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว การวางแผนการจัดการท่องเที่ยว รวมไปถึงกลไกในการบริหารจัดการผลผลิตที่ได้จากการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นรายได้ การฟื้นฟูสภาพ

ของแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ยังมีข้อจำกัด และอุปสรรคในการดำเนินงานของชุมชน แม้ว่า ณ ปัจจุบันจะมีการหนุนเสริมจากเทศบาลตำบลวงเหนือก็ตาม แต่ ชุมชนก็ยังคงขาดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการการบริหารจัดการที่จะส่งผลต่อความยั่งยืนในอนาคตของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการที่จะพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าสักงาม เพื่อเกิดแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนที่ชุมชนสามารถบริหารจัดการด้วยชุมชนเองได้ ทั้งนี้ผลการวิจัยจะส่งผลต่อการนำไปใช้ประโยชน์ต่อทั้งชุมชนที่มีความสนใจและการแลกเปลี่ยนความรู้ในส่วนวิชาการเพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวในอนาคต

คำถามการวิจัย

รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านป่าสักงาม ตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอย่างไร

คำถามการวิจัยรอง

1. บริบทของการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงามเป็นอย่างไร
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าสักงามเป็นอย่างไร
3. รูปแบบที่เหมาะสมต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงามเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม
2. เพื่อวิเคราะห์ ปัจจัย ที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าสักงาม
3. เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงบริบทของการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม
2. ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าสักงาม
3. ได้รูปแบบที่เหมาะสมต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม
4. หน่วยงานเทศบาลตำบลลวงเหนือ ศูนย์พัฒนาการศึกษาห้วยฮ่อมไคร้ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถนำผลการวิจัยไปสู่แผนนโยบายการส่งเสริม สนับสนุน หรือการวางแผนพัฒนาโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตพื้นที่และประชากร

1. ชุมชนบ้านป่าสักงาม หมู่ที่ 1 ต.ลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่
2. กลุ่มประชากรในการศึกษาวิจัย
 - 2.1 กลุ่มในชุมชน 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน และกลุ่มพิทักษ์ป่า
 - 2.2 องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3 หน่วยงาน ได้แก่ เทศบาลตำบลลวงเหนือ ฝ่ายพัฒนาชุมชน อำเภอดอยสะเก็ด ทหารชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจแม่กวัง บ้านป่าสักงาม กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 7
 - 2.3 นักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการ

ขอบเขตเนื้อหา

1. บริบททั่วไปของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าสักงาม ประกอบด้วย
 - 1.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน
 - 1.2 สภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าสักงาม
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยว
 - 3.1 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 3.2 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

นียมศัพท์

การพัฒนารูปแบบ หมายถึง การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวของหมู่บ้านป่าสักงามให้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชุมชน ชาวบ้าน องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมถึงนักท่องเที่ยวต่างได้รับผลประโยชน์

การบริหารจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม ทั้งด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม และด้านการมีส่วนร่วม ให้มีความเหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน

ชุมชนบ้านป่าสักงาม หมายถึง ชุมชนที่ตั้งอยู่เหนือเขื่อนแม่กวง หมู่ที่ 1 ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัย การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถนำมาเสริมและวิเคราะห์ในกระบวนการศึกษาวิจัย เพื่อนำไปสู่การสร้างความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. ข้อมูลชุมชนบ้านป่าสักงาม
2. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อผลต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
3. การบริหารจัดการการท่องเที่ยว
4. รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับหมู่บ้านป่าสักงาม
5. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดการวิจัย

ข้อมูลชุมชนบ้านป่าสักงาม

ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

1. สภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าสักงาม

(มณฑลเชียร บุญช้างเผือก, 2550: 22) ชุมชนบ้านป่าสักงามในอดีตเป็นชาวลัวะหรือลวะว้า ที่อพยพแยกตัวออกมาจากตำบลป่าแป๋ และตำบลผาเต็ง อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ (เมืองแกน) ในสมัยโบราณที่ตั้งชุมชนในปัจจุบัน ระบบการผลิตเกือบทั้งหมดของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับทำนา ทำไร่ ไม่มีการค้าขายกับภายนอกจึงมีระบบเศรษฐกิจแบบปิด การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจึงมีลักษณะที่ผูกพันแบบเครือญาติเป็นเครื่องประกันความมั่นคงจากสิทธิการใช้ประโยชน์ ลักษณะการผลิตเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ สภาพแวดล้อมและทรัพยากรจึงอุดมสมบูรณ์

ต่อมาในช่วงประมาณ ปี พ.ศ. 2500 รัฐบาลได้ให้สัมปทานป่าไม้แก่องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ช่วงเวลานี้จึงมีคนเมืองพื้นรายได้เข้ามาเป็นแรงงานและอาศัยภายในหมู่บ้าน เกิดการสืบเชื้อสายต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันเป็นชนพื้นเมืองล้านนา ภายหลังเกิดการสัมปทานป่าไม้ขึ้น มีการใช้ประโยชน์พื้นที่รอบชุมชน มีการทำไม้ เลื่อยไม้และแปรรูปไม้ รวมถึงการปลูกสร้างสวนป่าชุมชนได้เรียนรู้และซึมซับการจัดการทรัพยากรเชิงเศรษฐกิจ รู้จักแปลงต้นไม้เป็นสินค้าที่สร้างรายได้อย่างมากต่อชุมชน การแปรรูปทำไม้เถื่อนเริ่มแผ่ขยายออกไป ต้นไม้ในป่าถูกลักลอบตัดฟันล้มหายไปเรื่อย ๆ ก่อให้เกิด

ปัญหาสภาวะแวดล้อมเสื่อมโทรม ต้นน้ำลำธารแห้งเหือด ภัยแล้งเริ่มคุกคามชุมชนในหมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มขาดแคลนน้ำในการอุปโภค บริโภค

ในปี พ.ศ.2536 โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงได้เล็งเห็นความจำเป็นเร่งด่วน ในการวางแผนจากโครงการเพื่อการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนป่าสักงาม ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนแหล่งต้นน้ำ ที่จะเก็บกักน้ำไว้ให้คนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ราบของเมือง เชียงใหม่มีน้ำกินน้ำใช้พลະไม่เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ รัฐได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ โดยคาดหวังว่าชุมชนบ้านป่าสักงามจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตกลับไปสู่ภาคเกษตรกรรม เป็นช่วงระยะเวลาที่องค์กรรัฐมีโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่กวังอุดมธาราซึ่งชุมชนต้องตัดสินใจที่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เดิมหรือจะอพยพย้ายไปอยู่ที่อื่นที่โครงการจัดให้ และด้วยความรักถิ่นฐานบ้านอยู่เดิม โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้เริ่มกวดขันชุมชนในการควบคุมทำไม้เถื่อนโดยจัดตั้งจุดปฏิบัติการเฉพาะกิจของทหารเข้ามาควบคุมชุมชน มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าโดยการปลูกป่า และมีโครงการพัฒนาโครงการพื้นฐานเพื่อการเกษตร เช่น การสร้างอ่างเก็บกักน้ำ การเปิดพื้นที่จัดสรรให้ที่ทำกินสนับสนุนกล้าพันธุ์พืช อบรมอาชีพเสริมต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน ชุมชนเริ่มปรับตัวเข้าสู่ระบบการเกษตร แต่เนื่องจากชุมชนเคยอยู่อาศัยและยังชีพโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติจากป่ามาตลอด ไม่เคยประกอบอาชีพด้านการเกษตร ไม่มีแม้แต่ประสบการณ์และความชำนาญในด้านการเกษตร ชาวบ้านป่าสักงามต้องพยายามต่อสู้ดิ้นรน เรียนรู้และปรับวิถีชีวิตตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาชุมชนได้รับผลกระทบจากสภาพป่าที่เสื่อมโทรมเกิดปัญหาภัยแล้งต้นน้ำลำธารที่เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่หล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนบ้านป่าสักงามเริ่มเหือดแห้ง การปรับเปลี่ยนแนวคิดจากการลักลอบตัดไม้ทำลายป่ามาทำการเกษตรในระยะเริ่มแรกยังไม่ค่อยเห็นผล พื้นที่ทำกินยังไม่สามารถตอบสนองต่อการเพาะปลูกได้อย่างมีประสิทธิภาพ สภาพภูมิอากาศยังคงแห้งแล้ง แหล่งน้ำอืดขาดแคลน ชาวบ้านส่วนใหญ่ออกไปเป็นแรงงานตามที่ต่าง ๆ เนื่องจากเป็นการสร้างรายได้ที่ได้เงินทันที เมื่อมีการลักลอบตัดไม้ลดลง ทำให้ป่าเริ่มฟื้นตัว ป่าซับน้ำ ป่าประจำหมู่บ้านกลับมาทำหน้าที่เป็นแหล่งซับน้ำและมีความอุดมสมบูรณ์

ปัจจุบันนี้หมู่บ้านป่าสักงามมีเนื้อที่บริเวณที่ตั้งชุมชนประมาณ 400 กว่าไร่ มีจำนวน 102 ครอบครัว ประชากรทั้งหมด 259 คน มีวัฒนธรรมและประเพณีที่หมู่บ้านสืบทอดกันมา ชาวบ้านอยู่กันแบบเครือญาติและมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้น เห็นได้จากการที่รัฐได้จัดสรรพื้นที่ทำกินโดยการออกเอกสารสิทธิ์ นส.3 ก. ไปรวมกับแปลงใหญ่ทั้งหมู่บ้าน โดยมีการจัดสรร พื้นที่การทำกินเองให้ครัวเรือนที่ต้องการใช้ประโยชน์ครัวเรือนละประมาณ 3 ไร่ ใช้เป็นพื้นที่ทำกินบางครอบครัวมีพื้นที่ทำกินอยู่แล้ว 4-5 ไร่ ก็เสียสละไม่เอาพื้นที่ที่จัดสรรกัน ชุมชนมีการบริหารจัดการกันเองในชุมชนเป็นอย่างดี หากพื้นที่ทำกินที่แบ่งให้แต่ละครอบครัวถูกปล่อยทิ้งไว้ไม่ทำประโยชน์จะมีการเข้าไปกระตุ้นเตือนก่อน หากยังไม่ทำกินก็จะเอากลับคืนมาเป็นแปลงกลางของหมู่บ้านเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

ชุมชนบ้านป่าสักงามล้อมรอบด้วยเขตป่าสงวนแห่งชาติขุนแม่กวัง พื้นที่ป่าบริเวณรอบหมู่บ้านประมาณ 70,000 ไร่ ยอดเขาสูงสุดจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 984 เมตร เป็นเขตต้นน้ำลำธาร พื้นที่ลุ่มน้ำซึ่งมีน้ำไหลออกตลอดทั้งปี มีลำธาร สายรองอีกหลายสาย คือ ห้วยข้างก๊วะ ห้วยผาปูน ห้วยกลางบ้าน ทุกสายจะไหลมารวมกันสู่เขื่อนแม่กวังอุดมธารา สภาพอากาศค่อนข้างเย็นตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ย ประมาณ 25 องศาเซลเซียส การที่ชุมชนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าแลความสำคัญของป่าทำให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชนเกี่ยวกับการดูแลรักษาป่าโดยวางกฎระเบียบชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ได้เข้ามาช่วยส่งเสริมและสนับสนุนวางรากฐานการพัฒนาชุมชนโดยให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง ปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชน และปลูกสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบต่อการทำลายป่า ในรูปแบบพิพิธภัณฑสถานชาติที่มีสิ่งมีชีวิต เป็นการส่งเสริมกิจการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยมีการบริการบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Home Stay) โดยมีจริยธรรมตามประเพณีวัฒนธรรมสังคมดั้งเดิมที่ดั่งามเป็นฐานแห่งความริเริ่มในการจัดทำกิจกรรม

หมู่บ้านป่าสักงามเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านชีวภาพ ไม่ว่าจะเป็นป่าซับน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งเก็บกักน้ำสำหรับชุมชนเพื่อการบริโภค โดยชุมชนจะให้ความร่วมมือในการดูแลรักษาด้วยความรักและห่วงแหน ป่าคุณภาพชีวิต เป็นแหล่งพืชอาหารและสมุนไพรมากมายหลายชนิด ป่าเสริมอาชีพ โดยการเก็บหาของป่าเพื่อบริโภคและจำหน่ายหรือการปลูกหวายเสริมเพิ่มคุณค่าของป่า เพื่อการใช้สอยและเสริมรายได้ให้แก่ชุมชน และคุณค่าของธรรมชาติต่อพื้นฐานการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน นอกจากนี้หมู่บ้านป่าสักงามยังมีทัศนียภาพหลายแห่งสวยงามแทรกอยู่ในธรรมชาติ สายน้ำตกที่สาดกระเด็นเป็นละออง น้ำใสจนเห็นฝูงปลาที่แหวกว่ายและคั่นเคยกับผู้คน เช่น น้ำตกเหมือนฝัน น้ำตกบ้านพักรับรอง น้ำตกวังวารี จะเป็นสิ่งดึงดูดให้ผู้ที่ต้องการสัมผัสธรรมชาติเข้ามายังสถานที่แห่งนี้เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ นอกจากนี้ยังมีสถานที่ประวัติศาสตร์อีกหลายแห่ง เช่น แผ่นดินหวัด ถ้ำหลวง กาดผี รวมถึงวัดร้าง และโบสถ์เก่าแก่อีกหลายแห่งที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์แก่ผู้ที่สนใจ

2. ขนาดและอาณาเขต

บ้านป่าสักงามมีขอบเขตการปกครองประมาณ 112 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 70,000 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อ อำเภอแม่แตง และอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

ทิศใต้ ติดต่อ เขื่อนแม่กวังอุดมธารา ตำบลลวงเหนือ จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดต่อ อ.พร้าว และ ต.ป่าเมียง อ.ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดต่อ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

3. การคมนาคม

จากการให้ข้อมูลของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนทำให้ทราบว่าเมื่อก่อนชุมชนส่วนใหญ่ใช้การทางเดินเท้า บางครอบครัวก็ใช้การเดินทางและขนข้าวของโดยใช้ช้าง ม้าต่าง วัวต่าง เพื่อการเดินทางเข้าไปในเมืองหรือติดต่อกับผู้คนในที่อื่น ๆ โดยใช้เส้นทางใต้เขื่อนแม่กวงฯ แต่ในปัจจุบันการเดินทางเข้าหมู่บ้านป่าสักงาม ใช้เส้นทาง 3 เส้นทาง คือ

3.1 เดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่โดยถนนหลวงแผ่นดินเชียงใหม่ – แม่ใจ – พร้าวมหาเลข 1001 แยกขวาระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 50.5 บ้านป่าไม้แม่หอพระ หรือ สวนป่า อ.อ.ป.แม่หอพระ หมู่บ้านป่าสักงามอยู่จากแยกเป็นระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางตลอดเส้นทาง

3.2 เดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่สู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 118 ถนนเชียงใหม่ – ดอยสะเก็ด – เชียงราย แยกซ้ายไปตามสันอ่างเก็บน้ำแม่กวงอุดมธารา ประมาณ 10 กิโลเมตรและจากสันอ่างเก็บน้ำต้องเดินทางโดยเรือข้ามน้ำไปยังท่าเรือชั่วคราว ระยะประมาณ 5 กิโลเมตร หรือ ใช้เวลาประมาณ 30 นาที

3.3 เดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่สู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 118 ถนนเชียงใหม่ – ดอยสะเก็ด – เชียงราย แยกซ้ายไปตามสันอ่างเก็บน้ำแม่กวงอุดมธารา ประมาณ 10 กิโลเมตรและข้ามสะพานแขวนเชื่อมใจ เป็นทางลูกรังผ่านเขา ระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร

วิธีการเดินทางสามารถใช้นานพาหนะขนส่งสาธารณะโดย รถประจำทางสายเชียงใหม่ (ภาคหลวง) - เขื่อนแม่กวง จากนั้นต่อเรือข้ามฟากหรือรถรับจ้าง - หมู่บ้านป่าสักงาม หรือรถประจำทางสายเชียงใหม่ (ขนส่งช้างเผือก) – พร้าวมหาเลขปากทางเข้าหมู่บ้านป่าสักงาม จากนั้นต่อรถรับจ้างส่งถึงหมู่บ้านป่าสักงาม (ควรติดต่อล่วงหน้า)

4. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

4.1 ลักษณะภูมิประเทศ หมู่บ้านป่าสักงามมีอาณาเขตประมาณ 70,000 ไร่ เป็นเขตพื้นที่ต้นน้ำลำธารในพื้นที่ลุ่มน้ำคิงที่อยู่ระหว่างแนวเขาด้านตะวันออกคือเขาห้วยบวกเต่า มียอดเขาสูงสุดจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 984 เมตร และทางด้านตะวันตกของหมู่บ้านคือเขาห้วยปลาตุกมียอดเขาสูงสุดจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 848 เมตร โดยแนวเขามีลักษณะทอดตัวในแนวเหนือ-ใต้ ลักษณะป่าเป็นป่าดิบเขาที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่ และในช่วงความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 400-600 เมตร เป็นป่าเบญจพรรณผสมป่าเต็งรัง มีหน้าผาหิน (ผาจ้อ) และหน้าผาดิน (แผ่นดินหวัด) เกิดขึ้นในช่วงความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 400 เมตร เป็นบริเวณที่ตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชุมชนบ้านป่าสักงามมีเนื้อที่ประมาณ 250 ไร่ บนที่ราบกึ่งพื้นที่ลาดเอียงเล็กน้อย สำหรับทิศใต้ของหมู่บ้านเป็นที่ลาดเชิงเขา ซึ่งเป็นพื้นที่ทำกิน มีการปลูกพืชเกษตรลาดลงสู่ลำน้ำห้วยคิงซึ่งเป็นลำน้ำห้วยธรรมชาติห้วยหลักของชุมชน มีน้ำไหลตลอดทั้งปี และมีลำน้ำสาย

รองทั้งสองฝั่ง ฝั่งซ้าย 12 สายจากขุนค้งแห่ง คือ ห้วยน้ำฮาก ห้วยบวกเต่า ห้วยเมียงน้อย ห้วยวังสัก ห้วยเมียงหลวง ห้วยคำสิบ ห้วยข้าวหลาม ห้วยวังตน ห้วยคอก ห้วยมะแฮ ห้วยวังตะเทิน และห้วยปลาตุก ฝั่งขวา 9 สาย คือ ห้วยค้ง 1 ห้วยค้ง 2 ห้วยบง ห้วยทุ่งบวกฮ้อ ห้วยทุ่งป่าแถม ห้วยโบสถ ห้วยหินแก้ว ห้วยน้ำจาง และห้วยบ้าน ลำน้ำสายรองจะไหลมารวมกันเป็นน้ำห้วยค้งไหลสู่อ่างเก็บน้ำแมกวางอุดมธารา

4.2 ลักษณะทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศชุมชน องค์ประกอบสภาพพื้นที่ชุมชนบ้านป่าสักงามรอบล้อมด้วยเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแมกวาง ในพื้นที่ลุ่มน้ำค้ง ซึ่งสามารถจำแนกชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2528 และตามลักษณะการใช้ประโยชน์ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2535 คือ

4.2.1 จำแนกตามชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ตามมติคณะรัฐมนตรี 28 พฤษภาคม 2528

- 1) ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1 เอ หมายถึง พื้นที่ที่ยังคงมีสภาพป่าสมบูรณ์ เนื้อที่ 7,187.50 (11.5 ตร.กม.)
- 2) ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3 หมายถึง พื้นที่ที่ลักษณะโดยทั่วไปสามารถใช้ประโยชน์ได้เนื้อที่ 2,062.50 ไร่ (3.30 ตารางกิโลเมตร)
- 3) ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 4 หมายถึง พื้นที่ที่มีลักษณะโดยทั่วไปถูกบุกรุกแผ้วถางเพื่อใช้ประโยชน์ในกิจการพืชไร่เป็นส่วนมาก เนื้อที่ 22,625.00 ไร่ (36.2 ตารางกิโลเมตร)

4.2.2 จำแนกตามการใช้ประโยชน์ตามมติคณะรัฐมนตรี 17 มีนาคม 2535

- 1) Zone C หมายถึง บริเวณพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ เนื้อที่ 7,187.50 (11.50 ตารางกิโลเมตร)
- 2) Zone E หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่มีอากาศเหมาะสมเพื่อการใช้ประโยชน์ได้ เนื้อที่ 24,062.50 ไร่ (38.50 ตารางกิโลเมตร)
- 3) พื้นที่กันออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นบริเวณหมู่บ้าน เนื้อที่ 625.00 ไร่ (1.00 ตารางกิโลเมตร)

4.3 ทรัพยากรดิน พื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตั้งแต่ 400-800 เมตร โดยทั่วไปจะมีสีน้ำตาลแดงความชื้นปานกลาง มีการระบายน้ำปานกลางมีการชะล้างหน้าดินปานกลาง ผิวดินเป็นดินทรายที่มีก้อนกรวดและเม็ดดินลูกรังที่มีดินร่วนปนอยู่น้อยมาก ดินลึกประมาณ 0.50 เมตร ด้านล่างจะเป็นดินหินปูนและบางส่วนเป็นดินจากป่าชั้นที่ 2 หรือป่าพื้นต่ำ จึงไม่ค่อยเหมาะสมกับการเกษตร สำหรับพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตรคือ บริเวณพื้นที่ลาดริมห้วยค้ง ที่มีความลาดชันไม่เกิน 15 องศาอยู่ทางฝั่งขวาของริมห้วยทอดยาวตามลำน้ำห้วยค้ง ขนาดพื้นที่ประมาณ 1,200 ไร่ ดินมีระดับความเป็นกรด-ด่าง ประมาณ 5.2-7.9 มีความเหมาะสมในการปลูกพืชไร่

4.4 ทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ แหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเพื่อการกักเก็บน้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติหลักของชุมชนคือน้ำห้วยคัง มีความยาวประมาณ 11 กิโลเมตร มีน้ำไหลตลอดปี มีลำน้ำสายรองทั้งสองฝั่งประมาณ 21 สาย แบ่งเป็นฝั่งซ้ายที่ไหลลงมาจากเทือกเขาห้วยบวกเต่า 12 สาย คือ ห้วยน้ำฮาก ห้วยบวกเต่า ห้วยเมียงน้อย ห้วยวังสัก ห้วยเมียงหลวง ห้วยคำสับ ห้วยข้าวหลาม ห้วยวังจน ห้วยคอก ห้วยมะแฮ ห้วยวังตาเหิน และห้วยปลาตุก น้ำสายรองฝั่งขวาที่ไหลลงมาจากเทือกเขาห้วยปลาตุก 9 สาย คือ ห้วยคัง 1 ห้วยคัง 2 ห้วยบง ห้วยทุ่งบวกอ้อ ห้วยทุ่งป่าแถม ห้วยโบสถ ห้วยหินแก้ว ห้วยน้ำจากจางที่มาจากลำน้ำสายย่อย 2 สาย คือ ห้วยบ้านและห้วยน้ำซบ(ห้วยบ้าน)และท้ายบ้าน แต่ละสายจะไหลมารวมกันเป็นห้วยน้ำคังและไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำแม่กวงอุดมธารา สำหรับแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเองคืออ่างเก็บน้ำป่าสักงามที่สร้างขึ้นเพื่อเก็บกักน้ำจากห้วยไม้หอบ ห้วยตองแตง ห้วยเตย ห้วยหมี และห้วยผาจันท์ ซึ่งมีขนาดความจุ 800,000 ลูกบาศก์เมตร อยู่ในบริเวณทิศเหนือของพื้นที่หมู่บ้าน เพื่อประโยชน์ในการใช้อุปโภคบริโภคในครัวเรือนและการเกษตร น้ำจากอ่างเก็บน้ำนี้จะไหลพาดผ่านพื้นที่ทำกินแล้วลงสู่ห้วยคัง

4.5 ลักษณะภูมิอากาศ โดยทั่วไปแบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน โดยฤดูฝนประมาณกลางเดือน พฤษภาคม-กันยายน และจะมีฝนตกชุกในเดือนมิถุนายน-สิงหาคม อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 32.5 องศาเซลเซียส ฤดูหนาวตั้งแต่เดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์ สภาพภูมิอากาศค่อนข้างเย็น อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 11-20 องศาเซลเซียส และฤดูร้อนตั้งแต่เดือนมีนาคม-พฤษภาคม โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 37.3 องศาเซลเซียส ปริมาณฝนที่ตกในพื้นที่ชุมชนเกิดจากอิทธิพลของมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และอิทธิพลของพายุดีเปรสชันจากทะเลจีนใต้ ภูมิอากาศของพื้นที่ลุ่มน้ำมีลักษณะอากาศค่อนข้างชื้นโดยมีปริมาณฝนเฉลี่ยประมาณ 1,300 มิลลิเมตร โดยมีฝนตกเฉลี่ย 120 วัน น้อยกว่าเกณฑ์เฉลี่ยของประเทศไทย ซึ่งมีค่า 1,500 มิลลิเมตร อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 5 องศาเซลเซียส สูงสุดเฉลี่ยประมาณ 28 องศาเซลเซียส

4.6 สภาพแวดล้อมทางชีวภาพ

4.6.1 ความหลากหลายทางชีวภาพพันธุ์พืช บริเวณโดยรอบของชุมชนหมู่บ้านป่าสักงาม ซึ่งหากพิจารณาเนื้อที่ตามขอบเขตการปกครองหมู่บ้านแล้ว มีเนื้อที่ประมาณ 112 ตารางกิโลเมตร หรือ 70,000 ไร่ สภาพป่าโดยทั่วไปจากการศึกษาของคณะผู้วิจัยจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการศึกษาคุณภาพน้ำและระบบนิเวศธรรมชาติ โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนแม่กวงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบว่าบริเวณพื้นที่ป่าของชุมชนบ้านป่าสักงามจะมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 400-600 เมตร สภาพป่าเป็นป่าเต็งรังผสมป่าเบญจพรรณ พันธุ์ไม้เด่นคือ ไม้สัก ไม้พลวง ไม้ปอ พันธุ์ไม้รองคือ ไม้เต็ง ไม้เหียง ไม้แดง ไม้แห้ว มีขนาดความสูงโดยเฉลี่ย 20-25 เมตร ไม้ชั้นกลางขนาดสูง 15 เมตร เรือนยอดชิดติดกันต่อเนื่องกัน ไม้พุ่มสูงไม่เกิน 1 เมตร

และพื้นที่ว่างประกอบด้วย เครือกราว ดอกตง ตอกกระเจียว ชิงเตา ชิงแมงดา หญ้าและบริเวณที่มีพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางมากกว่า 600 เมตรขึ้นไป สภาพป่าเป็นป่าดิบชื้น ไม่พบร่องรอยการเกิดไฟป่า ดินมีความชื้นสูง มีเศษใบไม้ปกคลุมพื้นดินหนา พันธุ์พืชเด่น ได้แก่ ไม้ยาง ไม้ตะเคียน ไม้สัก ไม้เปา ไม้ปอ ไม้ก่อ ไม้จี่ว ไม้รูกฟ้า มีเรือนยอดไม้หนาแน่น กิ่งและลำต้นไม่มีมอสปกคลุม ขนาดความสูงไม้ชั้นบนสูงประมาณ 25-30 เมตร ไม้ชั้นสองสูงประมาณ 20-22 เมตร ชั้นพืชคลุมดิน ไม้พุ่ม และไม้ล้มลุก หนาแน่นประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด ในการจำแนกลักษณะทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนจากการศึกษาพบว่า ชุมชนได้มีการจำแนกป่าตามคุณค่าของป่าที่มีความสำคัญต่อชุมชนคือ

1. ป่าซับน้ำ คือ ป่าต้นน้ำที่เกื้อกูลน้ำสำหรับชุมชนเพื่อการอุปโภคบริโภคและเพาะปลูกพืชผักสวนครัว ชุมชนร่วมมือกันดูแลรักษาอย่างรักและหวงแหน ป่าซับน้ำของชุมชนมีพื้นที่ 2 แห่ง คือ ป่าบริเวณทางทิศเหนือของชุมชน เป็นป่าที่ที่มีความชื้นสูงและมีความอุดมสมบูรณ์ ดินเปียกชุ่มอยู่ตลอดเวลา แสงแดดส่องได้น้อยมาก และมีน้ำซึมซับออกมากกักขังเป็นลักษณะหนองน้ำ แล้วไหลเป็นลำธารเล็ก ๆ พืชพรรณที่มีในบริเวณนั้นส่วนใหญ่คือ กล้วยป่า มีใหญ่อื่น ๆ บ้างเล็กน้อย เช่น มะเดื่อ ตีมี ไม้เตมึ ตองเต่า ไม้ตุ้มค่า ไม้ยมหอม แต่จะมีพืชน้ำหลากหลายชนิด ได้แก่ บอน ผักหนาม ผักกูด หัวกะปิ เครือหน่อแน่ และบริเวณป่าซับน้ำอีกแห่งคือ ป่าซึ่งเป็นพื้นที่ที่ต่อเนื่องขึ้นไปทางด้านบนจากป่าซับน้ำเหนือบ้านจนถึงบริเวณหน้าถ้ำหลวง ชาวบ้านเรียกว่า “สระ” เป็นแหล่งกักน้ำที่น้ำไหลผุดออกจากพื้นผิวดินหรือไหลออกจากรู น้ำที่ผุดออกมามีปริมาณมากกว่า น้ำซับเหนือบ้านจะเป็นป่าที่มีบริเวณค่อนข้างชื้น แต่ปัจจุบันไม่มีน้ำไหลผุดออกมาจากรูแล้ว

2. ป่าคุณภาพชีวิต คือ แหล่งพืชอาหาร ไม้สอย และสมุนไพร ชุมชนดำเนินกิจกรรมพัฒนาป่าบริเวณรอบๆหมู่บ้าน โดยการนำพืชผักและสมุนไพรปลูกเสริมในบริเวณป่าเพื่อให้เป็นพื้นที่สำหรับชุมชนใช้เป็นแหล่งสำหรับคนและสัตว์หากิน รวมทั้งการนำไม้มาใช้สอยเพื่อการสร้างบ้านเรือน และเป็นเชื้อเพลิง พืชที่นำมาปลูกเสริมได้แก่ ลูกหว้า มะละกอ ไม้ไผ่ พริกไทย สะเดา เพกา มะขาม มะนาว มะลูด มะขามป้อม มะแฟน มะโชค จะค่าน ตีปลี หวาย กล้วย ข่า ขมิ้น ชิง เปรี้ยว โปรงฟ้า แพน มะรุม ชิงเต่า เพลี้ยฟาน ลิงราว เป็นต้น

3. ป่าสร้างเสริมอาชีพ คือ แหล่งเก็บหาและสร้างอาชีพเสริม ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในการเก็บหาของป่า เมล็ด ผล ฯลฯ เพื่อเป็นสินค้าท้องถิ่น และนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สร้างรายได้อีกทางหนึ่งด้วย เช่น การนำไปไม้แห้งที่ได้จากการทำแนวกันไฟป่ามาใช้เป็นส่วนประกอบปุ๋ยธรรมชาติ

4. ป่าเพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยว คือ ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 70,000 ไร่ ทางชุมชนจัดให้เป็นแหล่งศึกษาของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา และส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งป่าเพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยวสามารถแบ่งย่อยป่าออกได้เป็น 5 ลักษณะ คือ

1) สวนป่าไม้สัก เป็นพื้นที่ปลูกสร้างสวนป่าไม้สักเสริมในป่าเต็งรังของอุตสาหกรรมป่าไม้ในบริเวณจากทางเข้าหมู่บ้านป่าสักงามใกล้หมู่บ้านป่าไม้แม่ทองพระเข้ามาจนถึงหลักกิโลเมตรที่ 6 ของถนนเข้าหมู่บ้าน ปลูกในลักษณะจับต้นไม้มาเข้าแถว ป่าบริเวณนี้จะมีไม้ใหญ่คือ ไม้สัก มีไม้พลวง ขึ้นบ้างประปราย ไม้พื้นล่างมีน้อยเพราะมีการเข้ามาแผ้วถางบ่อยครั้ง แต่ยังมีพืชกินได้ขึ้นบ้าง ได้แก่ เห็ดโคน เห็ดหล่ม หญ้าสาปเสื่อ ชิงเต่า เป็นต้น

2) ป่าเต็งรัง จะแยกได้ 2 ลักษณะคือ ป่าเต็งรังรุ่นที่ 1 เป็นป่าเต็งรังตามธรรมชาติ มีลักษณะเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ห่างๆ กัน ไม้ที่สำคัญได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ติง ไม้รักฟ้า ไม้เหียง ไม้เปา ไม้พื้นล่าง ได้แก่ เครือกราว หญ้าคมบาง ลูกไม้ก่อ ดอกตง เป็นต้น ป่าเต็งรังรุ่นที่ 2 เป็นป่าเต็งรังที่มีการฟื้นตัวจากป่าสมบูรณ์เดิมที่ผ่านการใช้ประโยชน์ในลักษณะการทำไม้นอกระบบ มาก่อน อายุประมาณ 10 ปี มีไม้ขนาดเล็กขึ้นอยู่กระจัดกระจาย ใบไม้ค่อนข้างสมบูรณ์ ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้เหียง ไม้พลวง ไม้กราด แสลงใจ มะขามป้อม พื้นป่าไม้ไม่รกทึบ มีหญ้าชนิดต่าง ๆ ขึ้นอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะ หญ้าคมบาง หญ้าแพ็ด และไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

3) ป่าเบญจพรรณ จะแยกได้ 2 ลักษณะคือ 1. ป่าเบญจพรรณตามธรรมชาติ ป่าชนิดนี้มีอยู่ทั่วไปในภาคเหนือเป็นป่าโปร่ง ประกอบด้วยต้นไม้ขนาดกลางเป็นส่วนมาก พื้นป่าไม่รกทึบ มีไม้ไผ่ชนิดต่างๆ ขึ้นอยู่มาก ในฤดูแล้งต้นไม้ทั้งหมดจะพากันผลัดใบ มีพันธุ์ไม้ขึ้นคละปะปนกันมากชนิด เช่น ไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ มีมะค่า ไม้มะค่าโมง ไม้เก็ดแดง ไม้ตะแบก ไม้พฤกษ์ ไม้ยมหิน ไม้มะเกลือ ไม้ซ้อ ไม้จิวป่า ไม้มะกอก ไม้สมอไทย ไม้โมกมัน ไม้ชิงชัน เป็นต้น ไม้พื้นล่าง เช่น พวกหญ้า ไม้ไผ่ ชนิดต่าง ๆ ดอกกระเจียวแดง ดอกกระเจียวขาว ชิงเต่า ชิงแมงดา เป็นต้น 2. ป่าเบญจพรรณที่แปลงสภาพจากสวนป่าไม้สัก บริเวณป่าเบญจพรรณที่แปลงสภาพจากสวนไม้สักเดิมนี้ เป็นพื้นที่ขอใช้ประโยชน์จากองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เข้ามาทำสวนป่าสักเป็นระยะเวลาหลายปี เมื่อต้นไม้เริ่มโตขึ้นมากชาวบ้านได้ขอให้ทางองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้สักเลิกล้มโครงการที่จะตัดไม้บริเวณนี้ออก เพราะ เป็นพื้นที่เหนือป่าซบน้ำของชุมชน และได้ทำการบวชป่าเฉลิมพระเกียรติ สภาพป่าจากสวนไม้สักก็ได้กลายเป็นป่าเบญจพรรณที่สมบูรณ์ มีไม้หลากหลายชนิด เช่น ไม้แดง ไม้ประดู่ มะค่าโมง เก็ดแดง ตะแบกพฤกษ์ ยมหิน มะเกลือ ซ้อ จิวป่า มะกอก สมอไทย โมกมัน ชิงชัน เป็นต้น ขึ้นปะปนกับไม้สัก ปลูกไม้พื้นล่าง ได้แก่ ดอกกระเจียวแดง ดอกกระเจียวขาว ชิงเต่า ชิงแมงดา เป็นต้น

4) ป่าไม้สัก เป็นป่าไม้สักที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ชาวบ้านเรียกว่า “ผาจ้อขุนไม้สัก” ป่าบริเวณนี้จะมีแต่ไม้สักเท่านั้น ลำต้นมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางโดยเฉลี่ยประมาณ 4 นิ้ว สูง โดยเฉลี่ยประมาณ 15 เมตร ความหนาแน่นประมาณ 800 ต้นต่อพื้นที่ 1 ไร่ ไม้พื้นล่าง ได้แก่ ดอกกระเจียว เป็นต้น

5) ป่าดิบชื้น ลักษณะป่าเป็นป่ารกทึบ ประกอบด้วยพันธุ์ไม้มากมายหลายชนิด ไม้ที่พบได้แก่ ไม้ยางนา ไม้ยางแดง ไม้กระบากดำ ไม้กระบากโคก ไม้ตีนเป็ด ไม้รัก ไม้ก่อ ไม้ป้อ ไม้สัก ไม้

เหียง ไม้แดง ไม้ตะเคียน ไม้จู้ ไม้รูกฟ้า ไม้มะแฟน เป็นต้น มีลำต้นสูงใหญ่ มีไม้ปกคลุมรกทึบ ประกอบด้วย ไม้พุ่ม ปาล์ม หวาย ไม้ไผ่ เถาวัลย์ชนิดต่าง ๆ เครือกวาว มะลิต ไม้เอื้องหมายนา เป็นต้น

5. ป่าต้นน้ำลำธาร เป็นป่าที่สร้างความชุ่มชื้น เก็บกักน้ำตามธรรมชาติไว้เพื่อเกื้อกูลในระบบธรรมชาติ ทั้งลำห้วย บริเวณพื้นที่ซับน้ำ และแหล่งน้ำธรรมชาติ ชุมชนบ้านป่าสักงามได้รับประโยชน์จากป่าต้นน้ำลำธารในการเกื้อกูลจากระบบนิเวศ ถ้าป่าต้นน้ำลำธารนี้ไม่สมบูรณ์ป่าซับน้ำของชุมชนก็จะไม่สมบูรณ์ตามไปด้วย ชุมชนจึงไม่สร้างฝายต้นน้ำขึ้นในลำห้วยเพื่อชะลอและกักเก็บน้ำ

ชุมชนมีการเก็บหาพืชอาหารและของป่าเพื่อการบริโภคจำนวน 64 ชนิดพรรณ เช่น ผักหวาน ผักหนาม ผักกูด หน่อไม้ เห็ดชนิดต่าง ๆ ผักพ้อคำ ดอกลิงลาว ไข่แดง น้ำผึ้งป่า หนอนไม้ไผ่ แมงมัน กบห้วย เป็นต้น มีการเข้าป่าเพื่อนำมาไม้มาใช้สอย เป็นไม้ฝืน เป็นเชื้อเพลิง ซ่อมแซม บ้านเรือน และนำมาทำเครื่องจักสาร จำนวน 12 ชนิดพรรณ เช่น ไม้สัก ไม้พวง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ติง ไม้แดง ไม้รูกฟ้า และไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น มีการเก็บหาพืชสมุนไพรและนำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรค จำนวน 108 ชนิดพรรณ เช่น แก่นฝาง มะเขือแจ้เครือ ฮ้อสะพานควาย เครือก่องแกลบ อบเชย กำลิ่งไก่แจ้ ขางต้นเดียว สาบเสือ นมนาง หย่อมตีนหมา ไม้บอบ ดีหมี เป็นต้น รวมถึงมีการเก็บหาของป่าและพืชอาหารในป่าเพื่อเป็นสินค้าจำนวน 31 ชนิดคือ เห็ด 9 ชนิด ได้แก่ เห็ดถอบ เห็ดไขห่าน เห็ดแดงก่อ เห็ดโคน เห็ดห้า เห็ดหอมเห็ดลม เห็ดหูหนู เห็ดถ่านดำ พืชผักอีก 13 ชนิด คือ ผักหวาน ผักกูด ผักหนาม ผักพ้อคำ ผักปอนเมีย ดอกลิงลาว ขมิ้น มะเขือพวง ชะอม กระชาย มะลิตไม้ หน่อไม้ ใบพลวง พืชผล 3 ชนิด คือ มะขามป้อม มะแฟน มะกอก ฮ้อสะพานควาย โดยเก็บจากป่าบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านทั้ง 70,000 ไร่ แต่จะเก็บในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคเท่านั้น ส่วนการนำไปเป็นสินค้าจะนำออกไปขายในปริมาณที่จะหาได้ตามกำลังแรงงานของส่วนบุคคล

- ทรัพยากรสัตว์ป่า

ในเขตพื้นที่หมู่บ้านป่าสักงามสำหรับสัตว์ป่าพบว่า ปัจจุบันจำนวนของสัตว์ป่าเหลืออยู่ค่อนข้างน้อยทั้งในจำนวนชนิดพันธุ์ สืบเนื่องมาจากเดิมสัตว์ถูกคุกคามและถูกล่ามาเป็นอาหารมาเป็นระยะเวลานานและต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามในเขตพื้นที่ของหมู่บ้านป่าสักงามยังมีสัตว์ป่าที่หายาก ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ สามารถจำแนกได้ดังนี้

ประเภทสัตว์บก

- หมีควาย เป็นสัตว์ขนาดใหญ่ อาศัยอยู่ในป่าดิบอันอุดมสมบูรณ์ในอดีต มีผู้พบเห็นจำนวนมากว่าหนึ่งตัว แต่ในปัจจุบันเห็นเพียงตัวหนึ่ง อยู่บนป่าเขาหินปูนและถ้ำต่าง ๆ โดยออกหากินในเวลากลางคืน อาหารที่กินได้แก่ รังผึ้ง ผลไม้ ใบไม้ หน่อไม้ เนื้อสัตว์

และอาศัยอยู่ในเมืองเมื่อถึงวันหยุดหรือวันว่างก็จะกลับมาเยี่ยมญาติพี่น้องในชุมชน ประชากรนับถือศาสนาพุทธและนับถือผี มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์หรือสิ่งที่ไม่เห็น ซึ่งเรียกว่า “ผี” ผีสามารถที่จะให้คุณให้โทษแก่ชาวบ้านที่กระทำผิดจารีตต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษเคยกำหนดไว้ ผู้กระทำผิดอาจเกิดการเจ็บป่วยหรืออาจถึงตายได้

- การศึกษา

ประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับสำหรับประชากรวัยกลางคนนั้นมีจำนวนน้อยมากที่สามารถอ่านออกเขียนได้ ชุมชนมีโรงเรียนประจำหมู่บ้านคือ โรงเรียนบ้านป่าสักงาม สังกัดสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติ ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2503 เปิดทำการสอนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีครูจำนวน 2 คน มีนักเรียนจำนวน 29 คน นอกจากนี้มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทำหน้าที่ดูแลเด็กเล็กในชุมชน จำนวน 10 คน มีครูเด็กเล็ก 1 คน และครูผู้ช่วยอีก 1 คน

- อาชีพหลักของชุมชน

ประชากรบ้านป่าสักงามประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้าง โดยเป็นการรับจ้างแรงงานในหน่วยงานใกล้เคียง มีประชากรในวัยแรงงาน 130 คน เป็นแรงงานภายในชุมชนจำนวน 80 คน และแรงงานทำงานอยู่นอกชุมชน จำนวน 50 คน โดยประชากรที่ทำงานภายในชุมชนแยกเป็นรับจ้างและมีพื้นที่ทำการเกษตรกรรม 63 ครัวเรือน ค่าขาย 6 ครัวเรือน หาของป่าและอื่น ๆ 3 ครัวเรือน และอยู่ในวัยเกษียณแรงงาน 6 ครัวเรือน ประชากรในหมู่บ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง กับ บมจ. ยูนิคเอ็นจิเนียริ่ง แอนด์คอนสตรัคชั่น เป็นบริษัทรับเหมาขุดเจาะอุโมงค์ผิวน้ำ จากเขื่อนแม่กวงสู่เขื่อนแม่งัด ในโครงการเพิ่มปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่ ของสำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 1 สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กรมชลประทาน ซึ่งมีระยะเวลาก่อสร้าง 1,440 วัน แผนงานก่อสร้างปี 2558-2562 เริ่มสัญญา 28 เมษายน 2558 – 6 เมษายน 2562

- การสาธารณสุข

ชุมชนบ้านป่าสักงามไม่มีหน่วยงานสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นตัวแทนสาธารณสุขในการให้ความช่วยเหลือดูแลสุขภาพชุมชน สถานพยาบาลที่สะดวกต่อการไปรับบริการคือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลลวงเหนือ โรงพยาบาลดอยสะเก็ด และโรงพยาบาลอำเภอแม่แตง สำหรับการรักษาพยาบาลแบบหมอเมือง โดยการใช้สมุนไพรและตามความเชื่อยังคงมีอยู่ และพื้นที่ชุมชนบ้านป่าสักงามยังเป็นแหล่งสมุนไพรตามธรรมชาติที่มีความหลากหลาย

- การปกครอง

เดิมนั้นโดยวัฒนธรรมการจัดระเบียบชุมชนของชาวลัวะในแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้นำหมู่บ้านที่ประกอบไปด้วยกลุ่มย่อย ๆ หลายกลุ่ม ในแต่ละกลุ่มจะเป็นการรวมกันของกลุ่มเครือญาติและจะมีผู้นำของกลุ่ม คือ ผู้อาวุโสในตระกูลซึ่งเป็นผู้นำที่แต่ละตระกูลเชื่อฟัง นอกจากนี้ผู้ประกอบพิธีทางศาสนาหรือหมอผีเป็นบุคคลอีกคนหนึ่งที่ชาวลัวะเชื่อฟังและเป็นบุคคลสำคัญที่ตัดสินใจการกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่งผิดจารีตประเพณีหรือไม่ แต่ในระยะหลังทางราชการได้มีการจัดตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นเป็นทางการในหมู่บ้าน จึงทำให้การปกครองเปลี่ยนแปลงไป ชุมชนบ้านป่าสักงามก็เช่นกัน มีการกำหนดเขตการปกครองเป็นหมู่ที่ 1 ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีนายคำปิงดวงดี เป็นผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำ และช่วยเหลือการปฏิบัติการในด้านต่าง ๆ โดยจัดแบ่งเป็นฝ่ายต่าง ๆ คือ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายป้องกันความสงบ ฝ่ายพัฒนา ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายการคลัง ฝ่ายวัฒนธรรม ฝ่ายสวัสดิการสังคม และฝ่ายสตรี โดยฝ่ายต่าง ๆ มีหน้าที่ดังนี้

- ฝ่ายปกครอง ทำหน้าที่ให้ข้อแนะนำหรือคำปรึกษาและปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชนและดูแลหมู่บ้านให้เป็นไปตามกฎหมายขนบธรรมเนียมประเพณี ส่งเสริมการปกครองในระบบประชาธิปไตย และสร้างเสริมความสามัคคีของส่วนร่วม

- ฝ่ายพัฒนา ทำหน้าที่ให้ข้อแนะนำหรือให้คำปรึกษาและปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการทำแผนและโครงการเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน สร้าง ซ่อมแซม และปรับปรุงสาธารณสุขสมบัติของหมู่บ้าน พัฒนาและส่งเสริมอาชีพของราษฎร จัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ และดำเนินโครงการต่าง ๆ

- ฝ่ายป้องกัน ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้านการรณรงค์ ลดละเลิกอบายมุข การป้องกันยาเสพติด และจัดการป้องกันบรรเทาสาธารณภัย

- ฝ่ายการคลัง ทำหน้าที่การวางแผนในการจัดหาและรักษา การใช้จ่ายเงินของหมู่บ้านช่วยเหลือราชการเร่งรัด จัดเก็บภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน จัดทำทะเบียนทรัพย์สินของหมู่บ้าน ส่งเสริมการติดตั้งออมทรัพย์และกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน

- ฝ่ายสาธารณสุข ทำหน้าที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือแพทย์และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ทำงานในหมู่บ้าน ระวังและป้องกันโรคระบาด การวางแผนครอบครัว การจัดตั้งกองทุนเวชภัณฑ์และสุขภาพีบาลอื่น ๆ

- ฝ่ายวัฒนธรรม ทำหน้าที่เกี่ยวกับความช่วยเหลือโรงเรียน การจัดการศึกษานอกโรงเรียน ส่งเสริมรักษาศิลปธรรมและประเพณีท้องถิ่น ส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มเยาวชนและลูกเสือชาวบ้าน ส่งเสริมการกีฬาและการพักผ่อนหย่อนใจ

- ฝ่ายสตรี ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดทำแผนและโครงการเพื่อพัฒนาสตรีและเด็ก ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ ส่งเสริมการรวมกลุ่ม จัดทำระเบียบข้อมูลสตรีและเด็กในหมู่บ้าน ประสานงานและให้ความร่วมมือในโครงการพัฒนาสตรีและเด็กของภาครัฐและเอกชน

จะเห็นว่ากลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเป็นกลุ่มที่เป็นทางการ การเลือกผู้นำกลุ่มเลือกตามความสามารถ ไม่ได้เลือกผู้อาวุโสเหมือนแต่ก่อน จะพิจารณาผู้ที่มีลักษณะเป็นผู้นำตามธรรมชาติเป็นคนหนุ่มที่ชุมชนยอมรับให้ความไว้วางใจ เรียนรู้ได้มากกว่าคนอื่น ๆ แต่ไม่เคยเอาเปรียบใคร ทำงานเพื่อชุมชน มีความสนใจ มุ่งมั่น เป็นนักคิดของหมู่บ้าน สถานที่ในการชุมนุมแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารของชาวบ้าน โดยเฉพาะการจัดประชุมโดยผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันจะมีขึ้นอย่างน้อยเดือนละครั้ง เพื่อการถ่ายทอดข้อมูลที่ผู้ใหญ่บ้านไปรับฟังมาจากการประชุมประจำเดือนที่อำเภอในตอนต้นเดือนของทุกเดือน การแลกเปลี่ยนข้อมูลจึงได้เปลี่ยนจากบ้านไปเป็นที่ศาลาประชาคม ซึ่งได้จัดสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2543 เพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับการจัดกิจกรรมการประชุม การอบรมเป็นศูนย์รวมของชุมชนในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร แต่ยังคงมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลในลักษณะพูดคุยกันแบบไม่เป็นทางการของกลุ่มแกนนำในช่วงเย็น ที่บ้านผู้ใหญ่บ้านหรือบ้านแกนนำคนใดคนหนึ่ง สัปดาห์ละ 2-3 ครั้ง

วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ

- วัฒนธรรม เดิมชุมชนหมู่บ้านป่าสักงามเป็นชาวลัวะ และยังมีกลุ่มชนที่อพยพมาอยู่ภายหลัง เช่น ชนเผ่าไทยวนหรือคนเมือง ดังนั้น ประเพณีและวัฒนธรรมจึงถูกคนส่วนใหญ่กลืนไปบ้าง วัฒนธรรมที่ยังหลงเหลืออยู่ให้เห็นได้ที่สำคัญ คือ

1. วัฒนธรรมทางภาษา ภาษาพูดของกลุ่มชนบ้านป่าสักงามในสมัยก่อนใช้ชาวลัวะ แต่ในปัจจุบันไม่มีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นลูกหลานภาษาลัวะได้หายไปและใช้ภาษาคำเมืองหรือภาษาไทยนกแทน

2. วัฒนธรรมการแต่งกาย การแต่งกายของชุมชนบ้านป่าสักงามในอดีตนั้น ผู้ชายมักนุ่งผ้าต๋อยเพื่อเป็นการโชว์แขนงที่สักหมึกไว้ ผ้าต๋อยเป็นผ้าฝ้ายทอมือมีลักษณะเป็นผืนสี่เหลี่ยมลายดำสลับขาวเรียกว่า “ผ้ากาโก้” หรือ “ผ้าต๋ายต๋อบ” ผ้าต๋อยมี 2 ขนาด คือ ขนาดสั้นและขนาดยาว ขนาดสั้นนิยมนุ่งแบบ “เค็ดหม้าม” หรือ “แก้นหม้าม” คือม้วนชายผ้าเป็นเกลียวสอดระหว่างขาให้รัดกุม ถ้าเป็นผ้าขนาดยาวก็นุ่งแบบโจงกระเบน ช่วงบนร่างกายเปลือยอก แต่จะใช้ผ้าพาดไหล่ในโอกาสพิเศษ ส่วนในเวลาหน้าหนาวก็จะมี “ผ้าตุ้ม” คือ ผ้าฝ้ายทอเส้นใหญ่หนาๆ ใช้คลุมตั้งทั้งชายและหญิง

ส่วนการแต่งกายของผู้หญิงจะนุ่งซิ่นที่ทอด้วยมือ ลักษณะของผ้าซิ่นจะเป็นลายขวาง ต่อเชิงและเอาด้วยผ้าฝ้ายสีดำ ไม่สวมเสื้อแต่ใช้ผ้าผืนยาวพันรอบอกหรือพันเฉียงลำตัวพันชายไป ด้านหลังเรียกว่า “สะหว้ายแล่ง” ต่อมานิยมนุ่งผ้าซิ่นสีดำต่อเชิงที่ทอสลับสีแดงแต่ไม่ต่อเอว เรียกว่า “ซิ่นก่านคอควย”

วัฒนธรรมการแต่งกายเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากการเป็นประเทศราชาเป็นมณฑลพหุชีพ การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ส่งผลต่อวัฒนธรรมการแต่งกายนั่นคือ การสวมเสื้อและกางเกง ลักษณะเสื้อของผู้ชายและผู้หญิงจะคล้ายกันคือเป็นเสื้อคอกลมผ่าหน้าตลอด ผูกเชือก แขนสั้นหรือแขนยาว ถ้าเป็นผู้หญิงจะเป็นแขนกระบอกต่อแขนต่ำเช่นกัน มีกระเป๋าทิ้งสองข้าง และอีกแบบหนึ่งเป็นเสื้อผ้าครึ่งอกติดกระดุม 2 เม็ด ส่วนกางเกงมีลักษณะคล้ายกางเกงจีน คือเป็นกางเกงเป๋ายาวทางหลวม เรียกว่า “เตี่ยวสะตอ” มีชายาวถึงข้อเท้า และยาวแค่เข่า ผ้าที่ใช้ตัดเย็บกางเกงและเสื้อทั้งของผู้หญิงและของผู้ชายจะเป็นผ้าฝ้ายสีตุ่น บางทีก็ย้อมด้วยหอมหรือมะเกลือ

ลักษณะทรงผมคือ ผู้ชายจะตัดผมสั้น ส่วนผู้หญิงจะไว้ผมยาวแล้วเกล้าเป็นมวยต่ำไว้ที่ท้ายทอย สำหรับคนที่ผมบางก็เสริมผมด้วย “จ้อง” หรือ “หย่อง” ที่ตัดผมเก็บเอาไว้เสริมผมให้ผมมวยโตประดับมวยผมด้วยปิ่นที่ทำด้วยเงินหรือทองคำแล้วแต่ฐานะ บางครั้งจะเหน็บหรือทัดด้วยดอกไม้รอบมวยหรือข้างๆ มวยผม ดอกไม้ที่นิยมกันมากคือ ดอกเอื้อง(ดอกกล้วยไม้) หรือดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม

- ประเพณี

1) ประเพณีเผาไฟให้พระเจ้า ตรงกับเดือน 4 เป็งของทุกปี (กุมภาพันธ์) เป็นช่วงหน้าหนาวชาวบ้านจะไปเอาไม้จี้กันตา(ต้นจะเป็นหนามแหลมเหมือนเกศาพระเจ้าคือพระพุทธรูป)เลือกเอาเถาหรือเครือที่แตกออกมา ขนาดประมาณ 2-3 นิ้ว นำมาปอกเปลือกออกแล้วไปตากแดด 1 วัน ตอนเช้าประมาณตี 4 นำไม้จี้กันตานั้นมาจุดหน้าวิหารและอัญเชิญพระพุทธรูปมาผิงไฟโดยพระสงฆ์เป็นผู้ทำพิธี ขอให้พระพุทธรูปและชาวบ้านได้ออกันอย่างอบอุ่น อุดมสมบูรณ์ต่อไปในภายหน้า และในช่วงเย็นชาวบ้านจะร่วมกันเก็บกวาดขี้เถ้าบริเวณที่เผาไหม้ให้สะอาดเรียบร้อย

2) ประเพณีสงกรานต์ ตรงกับช่วงระยะเวลาระหว่างวันที่ 13-17 เมษายนของทุกปี โดยมีการทำพิธีกรรมและกิจกรรมดังนี้

วันที่ 13 เมษายน ชาวบ้านในแต่ละครัวเรือนจะทำความสะอาดบ้านเรือนของตน

วันที่ 14 เมษายน ชาวบ้านในแต่ละครัวเรือนจะทำขนมเทียนเพื่อนำไปถวายพระสงฆ์ในวันที่ 15 และในวันนี้ก็จะมีการขนทรายเข้าวัดป่าสักงาม

วันที่ 15 เมษายน ถือว่าเป็นวัน “พญาวัน” ซึ่งเป็นวันที่ชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัดและมีพิธีเวียนเทียนในตอนหัวค่ำ

วันที่ 16 เมษายน เป็นวันทำพิธีสะเดาะเคราะห์แก่คนทั้งชุมชน โดยที่ชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านจะนำเสื้อผ้าของตนมาคนละ 1 ชุด รวมทั้งเชือกที่ใช้ผูกวัว ควาย มาวางกองรวมกันแล้วนำกรวยดอกไม้ใส่ข้าวตอก ดอกไม้ พร้อมทั้งดินเหนียวที่ปั้นเป็นรูปสัตว์ตามปีเกิดของแต่ละคนมากองรวมกันและมีการประกอบพิธีทางสงฆ์ พิธีกรรมเริ่มในช่วงเวลา 08.00-09.00 น. หลังจากนั้นจะเป็นพิธีรดน้ำดำหัวผู้นำหมู่บ้าน

วันที่ 17 เมษายน เป็นวันรดน้ำดำหัวบุคคลที่นับถือของแต่ละคน รวมทั้งญาติผู้ใหญ่ของแต่ละครัวเรือน

3) ประเพณีเลี้ยงหอย ชาวบ้านเรียกว่าพิธีเลี้ยงผีเจ้านาย เพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองหมู่บ้านให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง จะมีพิธีในช่วงเดือน 5 แรม 9 ค่ำ และ เดือน 9 แรม 9 ค่ำทำปีละ 2 ครั้ง คือ เดือนมีนาคมและเดือนพฤษภาคมของทุกปีจะมีการทำเลี้ยงศาลเจ้าพ่อคำแดง แต่ละบ้านจะนำไก่มาต้มรวมกันบ้านละ 1 ตัว (นำไก่มาฆ่าแล้วต้มรวมกันในกระทะหรือปิ้งที่ห่อไม่ต้มมาจากบ้าน) โดยรวมทั้งข้าวต้มมัดและขนมหวานต่าง ๆ มาถวายรวมกันที่ศาลเจ้าพ่อคำแดง ซึ่งจะมีผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้ทำพิธีโดยอัญเชิญเจ้าพ่อหลวงคำแดงมารับไป มีการนำเทียนขี้ผึ้งมาจุด 2-3 เล่ม พร้อมธูป 9 ดอก ข้าวตอก ดอกไม้ใส่กรวยดอกไม้ เริ่มพิธีตั้งแต่ 08.00-11.00น. เมื่อเสร็จพิธีก็จะนำของเหล่านั้นกลับไปบ้านของตน

4) ประเพณีเดือน 9 เป็ง จะถือเอาวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 9 ของทุกปี (วันวิสาขบูชา) เป็นวันสงกราน้ำพระธาตุ ในตอนเช้ามีการทำบุญตักบาตร ตอนบ่ายฟังเทศน์ฟังธรรมเสร็จแล้วออกมาสงกราน้ำพระธาตุ ในช่วงเวลากลางคืนมีการเวียนเทียนและการละเล่นต่าง ๆ ที่วัดป่าสักงาม เช่น มี่บังไฟ ดนตรีพื้นเมือง และฉายภาพยนตร์

5) ประเพณีการตานก๋วยสลาก หมายถึง ประเพณีทานสลากภัตอันเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมานานแล้ว การตานก๋วยสลากเริ่มในราว วันเพ็ญเดือน 12 เหนือ (ตรงกับเดือนกันยายนและสิ้นสุดเอาในเดือนเกียงดับ) ส่วนใหญ่จะมีในช่วงเดือนเกียง แรม 8 ค่ำ หรือเดือนตุลาคม

การตานก๋วยสลากต้องมีการเตรียมสิ่งของเครื่องไทยทานก่อนล่วงหน้า 1 วัน เรียกวันเตรียมสิ่งของนี้ว่า “วันดา” ในวันดาพวกผู้ชายจะจักตอกสาน “ก๋วย” (ตระกร้า) ส่วนทางฝ่ายหญิงจะเตรียมห่อของกระจุกกระจิก เช่น เกลือ ข้าวสาร พริก หอม กระเทียม ขนม หมาก เมี่ยง บุหรี่ขี้โย เทียนตลอดจนจัดเตรียมอาหารต่างๆ เช่น หมูทอด ห่อนึ่ง และผลไม้ต่างๆ เพื่อจะบรรจุลงในก๋วยที่กรูด้วยใบตองหรือกระดาษสีสวยๆ สิ่งที่จะลืมไม่ได้อีกอย่างคือ “ยอดสลาก” อันหมายถึง เงินที่จะทำบุญวิธีการที่ใส่เงินลงในก๋วยเงินยอดสลากจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฐานะของครอบครัว ในวันดานี้จะมีญาติพี่น้องหรือเพื่อนสนิทที่อยู่ต่างบ้านมาร่วมทำบุญด้วยเรียกว่า “ฮอมสลาก” และมีการต้อนรับด้วยอาหาร ขนม ตลอดจนเครื่องดื่มของมีนเมาเป็นที่สนุกสนาน ต่อมาในวันรุ่งขึ้นเป็นตานก๋วยสลาก ก็จะนำ “ก๋วยสลาก” ไปวางเรียงไว้ตามลานวัดหรือศาลา เด็กๆหรือหนุ่มสาวก็จะนำเสื่อไปปูนั่งใกล้ๆ กับก๋วยสลากของตนเอง ในวันตานก๋วยสลากนี้ ทุกก๋วยจะต้องติดเส้นสลากซึ่งในสมัยก่อนจะทำด้วยใบบานตัดเป็นแผ่นยาวๆ ปัจจุบันจะใช้กระดาษแทนและจารึกชื่อเจ้าของไม้พร้อมกับบอกวาอุทิศส่วนกุศลนั้นไปให้ใคร “เส้นสลาก” จะเขียนเหมือนกัน 2 ชุด ใช้ติดก๋วย 1 ชุด อีก 1 ชุดนำไปรวมกันที่หน้าพระประธานในวิหาร รวบรวมได้เท่าไรแบ่งออกเป็นสามสี่ส่วน ส่วนที่1เป็นส่วนของ “พระเจ้า” เพื่อนำเงินไว้ใช้บำรุงวัด อีก3ส่วนหารด้วยจำนวนพระภิกษุที่นิมนต์มาจากวัดต่างๆ และพระในวัด พอได้

เวลาที่จะนำ “เส้นสลาก” ไปเรียกหาเจ้าของก๋วยสลาก เจ้าของก๋วยสลากก็นำก๋วยสลากไปถวายพระ พระท่านก็จะให้พร ก๋วยสลาก นอกจากจะมี “ก๋วยเล็ก” แล้วก็อาจจะมี “ก๋วยพิเศษ” เรียกว่า “สลากโชค” ซึ่งจะทำพิเศษกว่าก๋วยเล็กหรือก๋วยธรรมดา นั่นคือ อาจจะมีข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่มีราคา เช่น หม้อ ถ้วย ชาม เครื่องนอน การตกแต่งก็จะประณีตกว่าก๋วยธรรมดา ประเพณีการทานก๋วยสลาก มีจุดประสงค์ 2 อย่าง คือ เพื่ออุทิศส่วนกุศลผลบุญให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และอีกประการหนึ่ง ก็เพื่อเป็นการสะสมบุญกุศลผลบุญให้แก่ตัวเอง เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้วหากไปเกิดในภพอื่นก็จะได้รับสิ่งของที่ตนอุทิศถวายไว้

6) ประเพณีปอยหลวง ปอยหลวง คือ งานฉลองถาวรวัตถุของวัดหรือสิ่งก่อสร้างที่ประธานช่วยกันทำเพื่อขึ้นเป็นประโยชน์แก่สาธารณชน การจัดงานปอยหลวงจัดเพื่อที่จะอุทิศสิ่งก่อสร้างเป็นของสงฆ์ และอุทิศบุญกุศลแก่บรรพชนตลอดถึงอุทิศเป็นกุศลไว้ภายในแก่ตนเอง เนื่องจากงานปอยหลวงเป็นงานใหญ่ต้องมีการเตรียมการล่วงหน้าเพื่อคอยต้อนรับ เลี้ยงดูหัววัดต่างๆ ที่จะมาร่วมทำบุญโดยพวกศรัทธาจะช่วยกันบริจาคเครื่องบริโภคน้ำ ข้าวสาร อาหาร ไม้ค้อยเลี้ยงดูตามควรแก่ฐานะ ดังนั้น การจะจัดงานปอยหลวงได้ทางคณะสงฆ์ จึงกำหนดให้เหมาะสมกับฐานะของงานโดยกำหนดราคาสินค้าแวตล้อมก่อสร้างจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยใช้ค่าของเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ ช่วงระยะปี พ.ศ.2480-2490 ราคาสินค้าก่อสร้าง ประมาณ 5,000 บาท ปีพ.ศ. 2491-2500 ราคาสินค้าก่อสร้างประมาณ 100,000-1,000,000 บาท หากต่ำกว่าที่กำหนดไว้จะไม่ได้รับอนุญาตให้จัดงานปอยหลวงได้มี โบสถ์ เจดีย์ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิขนาดใหญ่ หอไตรปิฎก กำแพง หอระฆัง โรงเรียน หอประชุม ตลอดจนสะพานที่ใช้ข้ามแม่น้ำ กิจกรรมก่อนจะมีปอยหลวง จะมีการเตรียมพิมพ์ฎีกาแก่กุศลไปยังหัววัดและประชาชนใกล้เคียง เตรียมเครื่องแห่ประจำวัด เช่น กลองตีโมง กลองเท็งน้อม การพ้อนรำต้อนรับหัววัดมีพ้อนเล็บ มีพ้อนเทียน พ้อนดาบ ตลอดจนเตรียมทำความสะอาดทุกแห่งของวัดด้วยการล้าง ทาสี หรือทาปูนขาว นอกจากนั้นก็ทำผมหรือประรำ ตกแต่งด้วยธงทิวและกระดาษริ้วสีต่างๆ ปูเสื่อสาตไว้คอยต้อนรับศรัทธาประชาชนพร้อมเครื่องรับแขก ได้แก่ คนโท น้ำตั้นกระโถน พานเมียง ในด้านศรัทธานั้น มีการเตรียมทำครีวทาน สำหรับแห่ถวายวัดเป็นกัณฑ์พิเศษในครอบครัวจน เรียกว่า ตันครีวทาน จากนั้นก็เตรียมเครื่องอุปโภคบริโภค เสื้อผ้า เครื่องแต่งตัว ซ่อมแซมบ้านช่องให้แข็งแรงสวยงามเพื่อเตรียมต้อนรับญาติพี่น้อง ครีวทานจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ หัววัด เป็นเครื่องไทยทานที่วัดวาอารามต่าง ๆ แห่แห่นเข้าร่วมทำบุญในงานปอยหลวงจะมีการประดับตุ่งหรือทานตุ่งก่อนจะมีงานประมาณ 3-7 วัน ตามความพร้อมเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า อีกไม่นานก็จะมีการปอยหลวง ตุงนั้นมีความยาวประมาณ 4-5 วา นำไปแขวนไว้หน้าวัดจะมากหรือน้อยก็ตามกำลังศรัทธา ส่วนวัดสุดท้ายแห่งการแห่ครีวทาน ก็จะมีการสมโภชสิ่งก่อสร้าง วันทำบุญอาจารย์วัดจะกล่าวคำโอกาสเวนทานถวายแล้วนำเอาเครื่องกัณฑ์ของตนถวายพระสงฆ์อนุโมทนาเป็นเสร็จพิธี

- ความเชื่อเรื่องผี

ชาวบ้านยังมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์หรือสิ่งที่ไม่เห็นตัวซึ่งเรียกว่า “ผี” ผีสามารถที่จะให้คุณหรือให้โทษแก่ชาวบ้านที่ทำผิดจารีตต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษเคยกำหนดไว้ผู้กระทำผิดอาจจะเกิดการเจ็บป่วยหรืออาจถึงตายได้ ในวิถีชีวิตจึงผูกพันอยู่กับเรื่องเหล่านี้ตลอดเวลา นาง บัวเรียว อุ่มนาง นางศรีพรรณ ปันใจ นายสมคิด บัวแผ่น ได้พูดถึงผีที่สำคัญของชาวบ้านบ้านป่าสักงามมี 4 ชนิด คือ

1. ผีเจ้าบ้าน เป็นผีที่สำคัญที่สุดของหมู่บ้านที่สามารถจะให้คุณให้โทษกับชาวบ้านทั้งหมู่บ้านได้ ทุก ๆ ปีจะต้องมีการเซ่นสรวงเพื่อทุกคนในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุขและทำมาหากินได้ผลดี ซึ่งศาลาเจ้าบ้านของหมู่บ้านป่าสักงามได้ตั้งศาลไว้ที่บ้านของ นายดวงฤทธิ์ ตาใจคำ

2. ผีบ้านผีเรือน เป็นผีประจำแต่ละครัวเรือน ผีบ้านผีเรือนนี้คือ ผีบรรพบุรุษของแต่ละหลังคาเรือนหรือผีบรรพบุรุษของแต่ละตระกูล ชาวบ้านเรียกว่า “ผีปู่ย่า” ในหมู่บ้านอาจจะมีหลายตระกูล ผีในบ้านแต่ละบ้านจึงแตกต่างกัน ผีบ้านผีเรือนก็เช่นเดียวกับผีหมู่บ้านคือ สามารถให้คุณให้โทษได้เช่นกันถ้าทำผิดจารีตประเพณีของตระกูลแต่การให้คุณให้โทษนี้จะเกิดเฉพาะบุคคลในเรือนหลังนั้นหรือหลังคาเรือนแต่ละหลังเท่านั้น แต่ไม่สามารถให้คุณให้โทษกับบุคคลภายนอกได้ ดังนั้นชาวบ้านจึงไม่ค่อยจะเชื่อเชิญคนแปลกหน้าขึ้นบนบ้านเท่าใดนัก เพราะถ้าคนภายนอกทำอะไรไม่ดีไม่งามขึ้นมาบุคคลที่จะได้รับผลกระทบคือบุคคลในบ้านนั่นเอง

3. ผีไร่ การเพาะปลูกผลผลิตจะดีหรือไม่ดีนั้นนอกจากสภาพพื้นที่และสภาพดินฟ้าอากาศแล้ว การเซ่นและการเลี้ยงผีไร่ที่ถูกต้องตามกำหนดเวลาและความถูกต้องในระเบียบพิธีต่าง ๆ มีส่วนสำคัญตามความเชื่อเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การทำผิดจารีตประเพณีต่าง ๆ ในไร่อาจจะส่งผลให้ผู้กระทำหรือเจ้าของไร่เกิดการเจ็บป่วยได้ ชาวบ้านป่าสักงามก่อนที่จะทำการเพาะปลูกต้องบอกผีไร่ให้รับทราบโดยการนำข้าวตอกดอกไม้ใส่กรวย มีข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงตามแต่ฐานะของเจ้าของที่ เช่น บางบ้านเลี้ยงไก่ต้ม บางบ้านเลี้ยงจิ้งจอก แกงอ่อม บางบ้านเลี้ยงหัวหมูเป็นต้น นอกจากนี้ยังกระทำตามความเชื่อนี้ในการเลี้ยงสัตว์ด้วยเช่นกัน

4. ผีเจ้าที่ ชาวบ้านเชื่อว่าผีเจ้าที่เป็นผีที่สิงสถิตอยู่ในพื้นที่ก่อนที่จะมีการตั้งหมู่บ้าน เมื่อจะตั้งหมู่บ้านจึงต้องมีพิธีถามหรือขอผีเจ้าที่ก่อน หลังจากนั้นจะทำศาลเพื่อให้ผีเจ้าที่ได้สิงสถิตอยู่ ประจำ และในแต่ละปีจะต้องมีการเลี้ยงผีเจ้าที่เพื่อให้ผีเจ้าที่คุ้มครองหมู่บ้านหรือคนในหมู่บ้านพ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ ในบางครั้งถ้าเกิดวิกฤตการณ์ที่ไม่ดีในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็อาจจะมาบนบานผีเจ้าที่ให้ช่วยแก้ไขหรือคุ้มครอง เมื่อผ่านพ้นวิกฤตการณ์นั้นไปแล้วทั้งหมู่บ้านก็จะมาทำการแก้บน การเลี้ยงผีหมู่บ้านนี้จะเป็นงานของส่วนร่วมทั้งหมู่บ้านที่จะต้องร่วมกัน การร่วมกันก็จะร่วมกันตั้งแต่การช่วยกันออกค่าเครื่องเซ่นสรวงบูชาและการเข้าร่วมพิธี โดยแต่ละหลังคาเรือนจะส่งตัวแทนมาหลังคาเรือนละ 1 คน แต่จะต้องเป็นผู้ชายทั้งหมด บ้านป่าสักงามมีผีเจ้าที่คือ ศาลเจ้าพ่อหลวงคำแดง

นอกจากนี้ยังเชื่อว่ามีผีอีกหลายๆ ชนิดที่ทำให้ชาวบ้านเกิดการป่วยได้ เช่น ป่า ผีโป่ง ผีโป่งกะโหลง ผีมาบ้อง เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามยังเชื่อว่าผีเรือนคุ้มครองดีแล้วผีอื่น ๆ ก็ไม่สามารถทำอันตรายใด ๆ ได้ ดังนั้นสำหรับชาวบ้านผีเรือนจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก

แหล่งท่องเที่ยวบ้านป่าสักงาม

1. วัดป่าสักงาม มีเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่ สร้างมาประมาณ 200 ปี โดยได้นำปูนขาวมาสร้างเป็นพระอุโบสถ เพื่อให้ชาวพุทธได้สักการะและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
2. แผ่นดินหวัด ลักษณะภูมิประเทศที่เกิดจากพื้นที่ภูเขาสูงที่มีส่วนใดส่วนหนึ่งขาดไปหรือลึกลงไปบริเวณพื้นที่สูงเมื่อมองลงไปในพื้นที่ต่ำกว่ากลายเป็นจุดชมวิวของชุมชนบ้านป่าสักงาม ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของชุมชน
3. น้ำตกป่าสักงาม เป็นน้ำตกหินปูน จึงมีน้ำใสเห็นปลาตัวเล็กแหวกว่าย บริเวณโดยรอบเป็นพื้นที่ป่าเบญจพรรณ ตั้งอยู่ในพื้นที่หุบเขาระหว่างจุดชมวิวแผ่นดินหวัด
4. ป่าซับน้ำ มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำของน้ำตกป่าสักงาม มีเนื้อที่ประมาณ 150 ไร่ สภาพพื้นที่มีความชุ่มชื้นสูงมาก การเข้าถึงพื้นที่สะดวก เนื่องจากทางเข้าอยู่ติดกับเส้นทางหลักของหมู่บ้าน
5. กาดผี กาดผีเป็นลักษณะของป่าเต็งรัง ดินสีแดงส้ม ไม่มีต้นไม้ขึ้น มีความลาดชันเป็นลูกคลื่นสูงต่ำ ลดหล่นลงไป ซึ่งคาดว่าพื้นที่เป็นดินเค็ม (โป่งเค็ม) สัตว์ป่ามักจะมาอาศัยกินดินโป่งในบริเวณนี้ในเวลากลางคืน โดยชุมชนเรียกว่า “กาดผี” เพราะมีความสะอาดเรียบร้อยไม่มีใครมาเก็บกวาดไว้
6. ถ้ำหลวง เป็นถ้ำหินปูนขนาดใหญ่ เป็นที่อยู่ของค้างคาวจำนวนมาก เนื่องจากอยู่ในบริเวณป่าดิบแล้งผสมป่าเบญจพรรณ ลักษณะพื้นที่มีความชุ่มชื้นสูง มีต้นไม้ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นและยังเป็นบริเวณที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมบวชป่า เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่า และอาหาร เป็นประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้แก่ชุมชนบ้านป่าสักงามและบริเวณใกล้เคียงอีกด้วย

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว

(สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558: 11) ได้กล่าวถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว ในยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558 – 2560 ว่า การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรม การท่องเที่ยวในอนาคต จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคต ทั้งใน

ประเด็นการเตรียมพร้อมรองรับจากภาวะความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น และการพัฒนาเพิ่มศักยภาพของประเทศไทย เพื่อใช้ประโยชน์จากโอกาสใหม่ๆ ที่จะเกิดขึ้นจากภาวะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไปพร้อม ๆ กัน โดยสามารถ สรุปกระแสการเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่อาจจะกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยได้ดังนี้

1. กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) การเชื่อมโยงของโลกได้ส่งผลกระทบต่อถึงกันหมด ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและการเคลื่อนย้ายของแรงงาน (Workforce flow) การรวมตัวกันของประเทศต่าง ๆ ในการเพิ่มอำนาจต่อรอง การไหลเวียนเงินทุน การขยายขอบเขตตลาด ซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อการท่องเที่ยวที่ผู้ประกอบการต้องเปลี่ยนมุมมองพัฒนาตัวเอง เพื่อรับกับคู่แข่ง คู่ค้า และลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว

2. สังคมสูงวัย (Aging society) หลายประเทศก้าวสู่สังคมสูงวัย โดยเฉพาะลูกค้าหลักของไทย คือ กลุ่มยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลีได้รวมถึงประเทศไทยเองก็กำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยในปี 2030 และจาก การคาดการณ์ขององค์การสหประชาชาติสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุทั่วโลกได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 9.2 ในปี 2533 เป็นร้อยละ 11.7 ในปี 2556 มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยคาดการณ์ว่าผู้สูงอายุจะเพิ่มสูงถึง ร้อยละ 21.1 ในปี 2593 ซึ่งย่อมจะส่งผลกระทบต่อแรงงานที่อาจจะขาดแคลนในบางสาขา โครงสร้างประชากรและวัยแรงงาน ที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป และตลาดนักท่องเที่ยวสูงอายุจะมีขนาดใหญ่ขึ้น

3. สังคมเมือง (Urbanization) การเพิ่มขึ้นของเมืองใหญ่ทั่วโลกนำมาซึ่งความเจริญและโอกาส ทางธุรกิจ แต่ก็มีผลกระทบตามมาเช่นกัน ได้แก่ความแออัดของชุมชน ปัญหาขยะ มลพิษ ค่าครองชีพที่สูงขึ้น ในมุมด้านการท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดการกลืนวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมแฟชั่นเกาหลีได้รื้อร้านอาหาร ต่างประเทศ อาจเกิดการสูญเสียความเป็นท้องถิ่นของชุมชน มีการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง นอกจากนี้ ยังเกิดการกระจุกตัวของคนในชุมชนเมืองทำให้หลายเมืองที่บริหารจัดการไม่ดีไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ ทั้งที่มีโอกาส และเสน่ห์ของเมืองจะสูญเสียไปจากสิ่งก่อสร้างที่คล้ายกันของเมืองใหญ่

4. ชีวิตดิจิทัล (Digital lifestyle) มีผลให้นักท่องเที่ยวเดินทางด้วยตนเองเพิ่มขึ้น ความนิยมต่อโทรศัพท์ Smart phone ที่ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร แต่ยังสามารถใช้บริการ ข้อมูล (Data) ในระบบอินเทอร์เน็ตได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่เพียงแต่สามารถค้นหา ข้อมูลด้านการเดินทาง ที่พัก แหล่งท่องเที่ยว แต่ยังสามารถทำการจองได้โดยทันที (Real time) ซึ่งปัจจุบัน ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวต่างให้ความสำคัญกับพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce) เป็นอย่างมาก ตั้งแต่การให้บริการด้านข้อมูล การจอง และการซื้อขาย ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเตรียมตัวและเดินทาง ด้วยตนเองได้ง่ายกว่าเดิมมาก

5. ความปลอดภัยในการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในการท่องเที่ยวมากขึ้น ประกอบกับการสื่อสารที่สะดวกรวดเร็วมีส่วนในการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว โดยเฉพาะพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตที่เกี่ยวข้องกับโรคระบาด การก่อการร้าย การชุมนุมประท้วง และภัยพิบัติทางธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากวิกฤตทางการเมืองในประเทศไทย ส่งผลให้นักท่องเที่ยวลดลงอย่างมีนัยสำคัญ หรือผลของการระบาดของโรค SARS และไข้หวัดนก ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวทั่วโลก

6. สายการบินต้นทุนต่ำส่งผลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว การให้เปิดบริการสายการบินต้นทุนต่ำ (Low Cost Airline) และการแข่งขันที่สูงในธุรกิจการบิน ส่งผลให้ค่าโดยสารมีราคาถูกลงกว่าเดิมมาก โดยเฉพาะบัตรโดยสารราคาพิเศษสำหรับการเดินทางนอกฤดูกาลท่องเที่ยว (Low season) นอกจากจะส่งผลกระทบต่อให้มีการเดินทางเพิ่มขึ้น เพิ่มการกระจายตัวของการเดินทางนอกฤดูกาลท่องเที่ยว ยังส่งผลให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจก่อนการเดินทาง (Last minute) เพิ่มขึ้น ทั้งนี้จากการศึกษาของ Airline profiler พบว่า ในปีค.ศ. 2013 ร้อยละ 23 ของผู้โดยสารเครื่องบินทั่วโลกเดินทางด้วยสายการบินต้นทุนต่ำและสายการบินต้นทุนต่ำมีอัตราที่นั่งที่ขายได้โดยเฉลี่ยสูงกว่าสายการบินมาตรฐาน แต่โดยภาพรวมผู้โดยสารมีความพึงพอใจในบริการที่ได้รับจากสายการบินมาตรฐาน (Full service airlines) มากกว่าที่ได้รับในสายการบินต้นทุนต่ำสะท้อนให้เห็นว่ามากกว่า 1 ใน 5 ของผู้โดยสารเครื่องบิน ให้ความสำคัญต่อราคามากกว่าความสะดวกสบายและสายการบินต้นทุนต่ำมีแนวโน้มได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น

7. การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environment) ผลกระทบจากการทำลายสภาพแวดล้อม การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ทำให้โลกได้รับผลกระทบและเป็นต้นเหตุของภัยพิบัติที่เพิ่มมากขึ้น หลายประเทศได้ให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังและนำมาสู่ภาคปฏิบัติ มีสนธิสัญญาด้านสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและแนวทางปฏิบัติจากทุกภาคส่วนอย่างเป็นทางการ นักท่องเที่ยวเริ่มให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวแบบมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัจจัยที่หลายประเทศแสดงจุดยืนและหาแนวทางความร่วมมือและจัดทำเป็นแผนระดับชาติและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวใช้เรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นจุดแข็งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

8. การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asian Economic Community: AEC) ภูมิภาคอาเซียนหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่มีอัตราการเติบโตเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวสูงที่สุดในโลกนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2548-2556 คือ ร้อยละ 8.5 โดยมีการคาดการณ์ว่าภายหลังการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าประเทศไทยเพิ่มขึ้น แนวโน้มการเติบโตของภูมิภาคอาเซียนจะกลายเป็นองค์กรทางภูมิรัฐศาสตร์ที่มีความสำคัญและทั่วโลกต่างจับตามอง จึงเป็นความท้าทายของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยที่จะใช้ประโยชน์จากตลาดที่ใหญ่ขึ้นในความร่วมมือใน

ระดับภูมิภาค สำหรับการท่องเที่ยวในประเทศไทย เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนจำนวนนักท่องเที่ยวจากประเทศกลุ่มอาเซียนกับปริมาณนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย ปริมาณนักท่องเที่ยวในประเทศในกลุ่มอาเซียนมีแนวโน้มเติบโตสูงขึ้น ซึ่งประเทศไทยได้รับผลประโยชน์จากการเป็นศูนย์กลางในภูมิภาคอาเซียน ดังนั้น เมื่อเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและการเปิดเสรีภาคทางการท่องเที่ยว จะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ประเทศไทยสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้เพิ่มมากขึ้น

9. การท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มสนใจการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษมากขึ้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) เป็นต้น รูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวมีแนวโน้มขยายตัว เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มต้องการที่จะเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างในการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง ต้องการสัมผัสธรรมชาติที่บริสุทธิ์กิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งประเทศไทยมีความพร้อมของทรัพยากรพื้นฐานสำหรับการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษดังกล่าว

อุปสงค์และอุปทานการท่องเที่ยว

(อนันต์ เชื้อชาฎกกิจกร, 2553: 12) กล่าวว่า อุปสงค์การท่องเที่ยว (tourism demand) หมายถึง ความต้องการซื้อหรือความต้องการเดินทางของนักท่องเที่ยวในการที่จะใช้บริการผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ณ แหล่งท่องเที่ยว หรือสถานที่ท่องเที่ยว โดยที่นักท่องเที่ยวต้องมีความต้องการซื้อและมีความสามารถจ่ายค่าบริการตามที่กำหนดไว้ได้

กฎแห่งอุปสงค์ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คือปริมาณนักท่องเที่ยวที่ใช้บริการของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวย่อมผันแปรเป็นปฏิภาคส่วนกลับกับอัตราค่าบริการของมันเสมอ หมายความว่า ถ้าอัตราค่าบริการของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวลดลง ปริมาณของนักท่องเที่ยวที่ใช้บริการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะเพิ่มขึ้น แต่ถ้าอัตราค่าบริการของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ปริมาณของนักท่องเที่ยวที่ใช้บริการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะลดลง

อุปทานการท่องเที่ยว (tourism supply) หมายถึง การเสนอบริการผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวที่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวนำเสนอและสามารถทำการขายได้ภายในระยะเวลาที่กำหนดให้ ณ ระดับอัตราค่าบริการต่างๆกัน ตามกฎแห่งอุปทานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว

กฎแห่งอุปทานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ปริมาณบริการของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่จะเสนอขาย ย่อมผันแปรเป็นปฏิภาคเดียวกันกับอัตราค่าบริการ หมายความว่า ถ้าอัตราค่าบริการของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวลดลง ปริมาณบริการที่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจะนำออกขายก็

ลดลงด้วย แต่ถ้าอัตราค่าบริการของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ปริมาณบริการที่ผู้ประกอบการธุรกิจจะนำออกขายก็เพิ่มขึ้นด้วย

ความสำคัญของอุปสงค์การท่องเที่ยว

1. เป็นตัวผลักดันทำให้เกิดการซื้อขายและเปลี่ยนสินค้าทางการท่องเที่ยว โดยเฉพาะธุรกิจที่เป็นองค์ประกอบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว อาทิ โรงแรม สายการบิน บริษัททัวร์ รถเช่า เป็นต้น
2. ช่วยเพิ่มการสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้มีความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว
3. ทำให้ธุรกิจขยายตัวมากขึ้น ความเจริญก้าวหน้าของท้องถิ่น อาทิ สิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภค จะเป็นสิ่งจูงใจให้นักท่องเที่ยวสนใจเข้ามาลงทุน
4. รายได้จากการท่องเที่ยวก็สามารถกระจายรายได้ไปสู่ผู้ประกอบการอาชีพในธุรกิจย่อยอื่นๆ ในลักษณะทวีคูณ (multiplier effect)

ในการศึกษาอุปสงค์การท่องเที่ยวนั้นผู้ประกอบการหรือหน่วยงานของรัฐอาจศึกษาข้อมูลเหล่านี้

1. จำนวนนักท่องเที่ยว (tourist arrival) ทั้งนักท่องเที่ยวภายในประเทศและระหว่างประเทศ จะได้ทราบว่าจำนวนของนักท่องเที่ยวลดลงหรือเพิ่มขึ้นเท่าใด
2. รายได้จากการท่องเที่ยว (tourist expenditure) ค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่นักท่องเที่ยวได้ใช้ในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว อาทิ ค่าที่พัก ค่ายานพาหนะ ค่าอาหาร ค่าช้อปปิ้ง ค่าเข้าชม
3. วันพักเฉลี่ย (average length of stay) โดยปรกติแล้วขึ้นอยู่กับรูปแบบการตลาด โปรแกรมท่องเที่ยวที่น่าสนใจเสนอโดยบริษัททัวร์ อาจทำให้นักท่องเที่ยวเพิ่มจำนวนวันพัก สามารถสร้างรายได้มากขึ้น ส่วนมากจากสถิตินักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะมีวันพักเฉลี่ย 3-4 วัน
4. การเพิ่มขึ้นของอุปทานการท่องเที่ยว (increase of tourism supply) มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ มีการค้นพบแหล่งท่องเที่ยวใหม่ หรือการสร้างแหล่งท่องเที่ยวขึ้นมาใหม่

ปัจจัยที่ทำให้เกิดอุปสงค์การท่องเที่ยว

1. ปัจจัยผลักดัน ได้แก่ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี การสร้างบ้านแปลงเมือง การมีรายได้และระดับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น อาชีพและการมีเวลาว่างเพิ่มมากขึ้น การพัฒนาการทางด้านการคมนาคมขนส่ง และการสื่อสาร ตลอดจนการแลกเปลี่ยนด้านต่าง ๆ ในยุคโลกาภิวัตน์
2. ปัจจัยดึงดูด ได้แก่ ความพร้อมของอุปทานการท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว ราคาการท่องเที่ยว กฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ความปลอดภัย และสื่อมวลชน

อนันต์ เชื้อชาฎกกิจการ (2553: 29) กล่าวถึงปัจจัยกำหนดอุปสงค์การเดินทางท่องเที่ยว
ได้แก่

1. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม
2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ
3. ปัจจัยทางเทคโนโลยี
4. ปัจจัยด้านการเมือง
5. ปัจจัยด้านสภาพภูมิศาสตร์
6. ปัจจัยด้านประชากรศาสตร์
7. ปัจจัยด้านสื่อสารมวลชน
8. ปัจจัยความพร้อมของอุปทานการท่องเที่ยว

องค์ประกอบของอุปทานการท่องเที่ยว

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ
2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น
3. ระบบโครงสร้างพื้นฐาน มีความสำคัญต่ออุปทานการท่องเที่ยว เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ระบบกำจัดของเสีย โทรคมนาคม
4. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวและวัฒนธรรมท้องถิ่น
5. ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงแรม รีสอร์ท บริษัทนำเที่ยว สายการบิน บริษัทรถเช่า ร้านอาหาร เรือสำราญ เป็นต้น
6. หน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง

ภาวะความไม่สมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทานการท่องเที่ยว และแนวทางในการแก้ปัญหา

1. กรณีภาวะอุปสงค์มากกว่าอุปทาน หมายถึง ความต้องการซื้อผลิตภัณฑ์ของนักท่องเที่ยวมีปริมาณมากกว่าผลิตภัณฑ์ที่เสนอขายโดยผู้ประกอบการ บ่อยครั้งจะเกิดสถานการณ์เหล่านี้ ได้แก่
 - 1.1 การบริการที่ไม่ทั่วถึงของพนักงาน
 - 1.2 ราคาผลิตภัณฑ์สูงขึ้น
 - 1.3 ลูกค้ามาใช้บริการมาก
 - 1.4 แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมเร็ว
 - 1.5 ก่อให้เกิดภาพลักษณ์ลบต่อการท่องเที่ยว
 - 1.6 ลูกค้าเกิดความไม่พึงพอใจในการใช้บริการ

2. กรณีภาวะอุปทานมากกว่าอุปสงค์ หมายถึง การเสนอขายผลิตภัณฑ์ของผู้ประกอบการมีปริมาณมากกว่าผลิตภัณฑ์ที่เสนอขายโดยผู้ประกอบการ บ่อยครั้งจะเกิดสถานการณ์เหล่านี้ได้แก่

- 2.1 ลูกค้มาใช้บริการน้อย
- 2.2 สินค้าเหลือ
- 2.3 ผู้ประกอบการขาดรายได้หรืออาจจะขาดทุนได้
- 2.4 ก่อให้เกิดผลเสียต่อธุรกิจท่องเที่ยว
- 2.5 ลูกค้เกิดความไม่มั่นใจในการมาใช้บริการ

3. กรณีภาวะอุปสงค์เท่ากับอุปทาน

- 3.1 ความต้องการซื้อของนักท่องเที่ยวอยู่ในระดับที่พอเหมาะ
- 3.2 มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการไม่มากเกินไป
- 3.3 นักท่องเที่ยวพึงพอใจ
- 3.4 ผู้ประกอบการมีรายได้ มีกำไร
- 3.5 ส่งผลดีต่อธุรกิจท่องเที่ยว

แนวทางในการแก้ปัญหาความไม่สมดุลกรณีอุปสงค์มากกว่าอุปทานมีวิธีดังนี้

1) การลดอุปสงค์ ผู้ประกอบธุรกิจอาจพยายามลดความต้องการซื้อของนักท่องเที่ยวให้ลดน้อยลง คือการเพิ่มราคาค่าบริการหรือผลิตภัณฑ์ขึ้น

2) การเพิ่มอุปทาน คือ ผู้ประกอบธุรกิจอาจเพิ่มผลิตภัณฑ์ สินค้า การบริการให้เพียงพอหรือสามารถรองรับนักท่องเที่ยว

3) การกระจายอุปสงค์ คือ ผู้ประกอบธุรกิจสามารถกระจายความต้องการของนักท่องเที่ยวได้โดยเฉพาะในช่วงที่มีการใช้บริการมากของนักท่องเที่ยวคือวันหยุดหรือช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว (high season) อาจจะใช้ชวน ชูใจ นักท่องเที่ยวให้มาซื้อผลิตภัณฑ์หรือมาใช้บริการช่วงวันธรรมดาหรือช่วงนอกฤดูกาล

4. กรณีภาวะอุปทานมากกว่าอุปสงค์

4.1 การเพิ่มอุปสงค์ ถ้าความต้องการซื้อของนักท่องเที่ยวน้อยผู้ประกอบการอาจพิจารณาแนวทางได้หลายวิธี

4.2 การลดอุปทาน วิธีนี้อาจกระทำได้ในกรณีที่ไม่สามารถเพิ่มอุปสงค์ได้อีกต่อไป ผู้ประกอบธุรกิจจึงต้องพิจารณาลดอุปทาน

4.3 การกระจายอุปทาน เป็นไปได้ว่าผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวที่นั้นอาจไม่เป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยวอีกต่อไป ผู้ประกอบธุรกิจอาจต้องพิจารณหาแนวทางพัฒนาปรับปรุงผลิตภัณฑ์หรือใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์นั้นให้เกิดสูงสุดเพื่อความอยู่รอดของธุรกิจ

การบริหารจัดการ

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง “ การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้สามารถรักษาความมั่นคงของระบบนิเวศ ตลอดจนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ” (World Tourism Organization 1997)

จากการประชุม Globe 1990 ณ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า “ การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวน รักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยววันนี้ มีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศน์ด้วย ”

(บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542: 11) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ว่า หมายถึงการท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มเล็ก ที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยม เพราะสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย และธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้ได้ผลกำไรอย่างเป็นธรรม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมออย่างเพียงพอ แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดอย่างยั่งยืนยาว

ที่มาของแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

จากการประชุมระดับโลกเรื่องสิ่งแวดล้อมโลก “Earth Summit” ในปี 1992 นับเป็นจุดเริ่มในการผลักดันความคิดเรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ส่งอิทธิพลถึงการให้ความสำคัญเรื่อง “การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน” จากกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการ กล่าวคือ

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้
3. กระแสความต้องการในการพัฒนาคนและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

ท้องถิ่น

จากกระแสการพัฒนาทั้ง 3 ด้านดังกล่าว ได้มีผลต่อการปรับตัวของระบบการท่องเที่ยวและระบบการจัดการท่องเที่ยวในการหาทางเลือกใหม่ (Alternative Tourism) เพื่อการตอบสนองต่อ

ความต้องการ และทดแทนการท่องเที่ยวตามประเพณีนิยม (Conventional Tourism) แบบเดิมๆ ที่เคยปฏิบัติกันมา

แนวคิดในการนำเสนอการท่องเที่ยวอันเป็นทางเลือกใหม่มีชื่อเรียกอย่างหลากหลาย เช่น Green Tourism, Bio Tourism, Sustainable Tourism, Conservation Tourism, Responsible Tourism และการจัดการท่องเที่ยวที่นิยมและแพร่หลายที่สุดในเวลานี้คือ “Eco tourism” หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเด่นชัดขึ้นในภาวะปัจจุบัน ธุรกิจและองค์กรสำคัญต่าง ๆ เริ่มเห็นความสำคัญของแนวคิดการจัดการและการพัฒนาแบบยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน สามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบ 4 ประการคือ

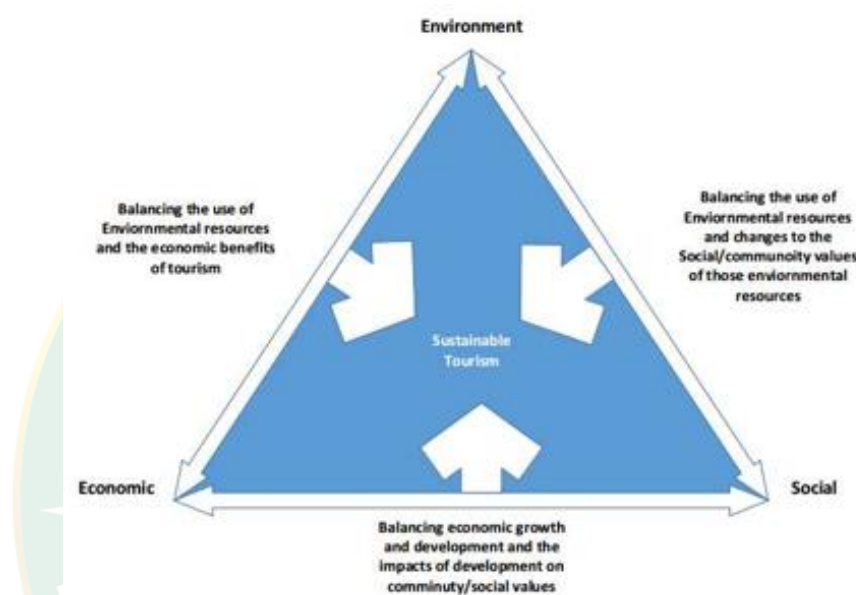
1. การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในขอบเขตของความสามารถของธรรมชาติชุมชนชนบทธรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว
2. การตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชนชนบทธรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน
3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศชุมชนชนบทธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว
4. การประสานความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

หลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

1. การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในขอบเขตของความสามารถของธรรมชาติชุมชนชนบทธรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว
2. การตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชนชนบทธรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน
3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศชุมชนชนบทธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว
4. การประสานความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
5. มีการดำเนินการจัดการภายใต้ขีดความสามารถของระบบธรรมชาติ (Carrying Capacity) ในการฟื้นฟู ให้สามารถผลิตและให้บริการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้ตลอดไปโดยไม่ลดถอยหรือเสื่อมโทรมลง
6. มีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมสู่ท้องถิ่น (Equity)

7. ให้ประสบการณ์นันทนาการที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว (Quality of Experience)
 8. ให้ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ ทรัพยากร และวิถีชีวิต (Education and understanding)
 9. เน้นการออกแบบที่กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และใช้วัสดุในท้องถิ่น (Local architecture and local material)
 10. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism into Planning) เข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยว
 11. เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Involving Local Communities) ในด้านการจัดการผลตอบแทนของประชาชน และสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและการจัดการการท่องเที่ยว
 12. การประสานความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง (Consulting Stakeholders and the Public) เพื่อลดข้อขัดแย้งและร่วมแก้ปัญหา
 13. เป็นการฝึกอบรมบุคลากร (Training Staff) โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่บุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ เพื่อยกระดับการบริการการท่องเที่ยว
 14. ข้อมูลข่าวสารที่สื่อให้กับนักท่องเที่ยว โดยมุ่งสร้างความเข้าใจในการเคารพต่อธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว (Marketing Tourism Responsibly) อีกทั้งเป็นการช่วยยกระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง
- การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนควรมีลักษณะดังต่อไปนี้
1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่อง (Continuity) หมายถึง ความต่อเนื่องของทรัพยากรธรรมชาติ และความต่อเนื่องของวัฒนธรรม ซึ่งจัดเป็นทรัพยากรหลักในการท่องเที่ยว และสามารถมอบประสบการณ์นันทนาการที่ดีให้แก่นักท่องเที่ยว
 2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ (Quality) หมายถึงการเน้นคุณภาพของสามส่วนหลัก คือ คุณภาพของสิ่งแวดล้อม คุณภาพของประสบการณ์ นันทนาการที่นักท่องเที่ยวได้รับ และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน
 3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความสมดุล (Balance) หมายถึงความสมดุลระหว่างความต้องการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นและขีดความสามารถของทรัพยากร
- ในปัจจุบันการพัฒนาจุดหมายปลายทางท่องเที่ยวต่างมุ่งเน้นไปสู่ความสมดุลของผลประโยชน์และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว อาทิ การลดการใช้พลังงาน การควบคุมปริมาณน้ำ ของเสีย และสิ่งปฏิกูลที่เกิดขึ้น การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว การสนับสนุนการผลิตและจำหน่ายสินค้าที่ผลิตโดยคนในชุมชนเท่านั้น การสร้างการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งล้วน

แล้วแต่เป็นวิธีการในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อเกื้อและกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มรายได้และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่คนในชุมชนโดยตรงและโดยอ้อม ดังนั้น การเชื่อมโยงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน (Sustainable development) จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงการสร้างความสมดุล 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจ (Economic) สังคม (Social) และสิ่งแวดล้อม (Environmental) ดังภาพที่ 1 (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559: 8)

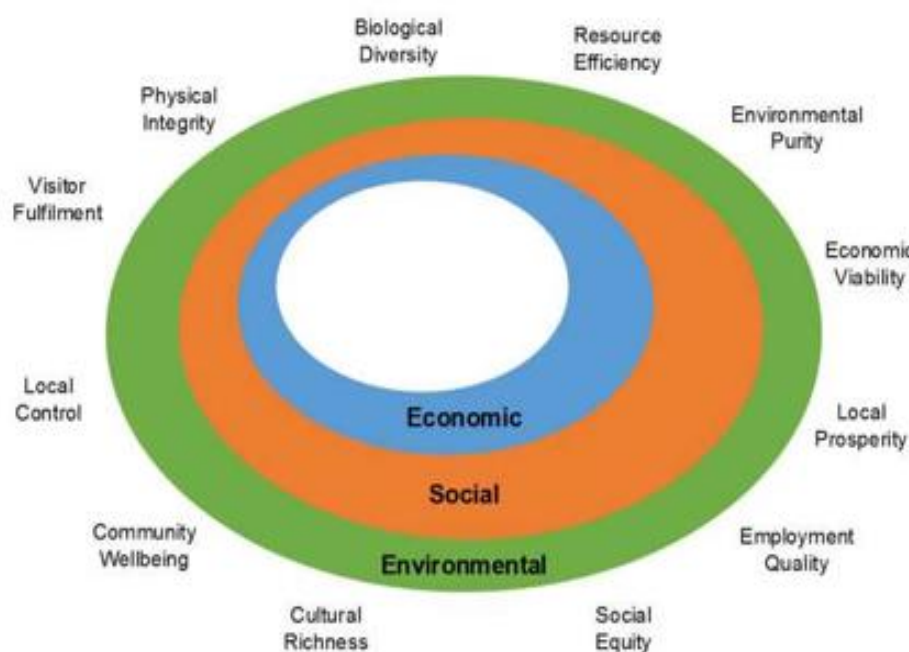

ภาพที่ 1 การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ที่มา: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (2559: 8)

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องคำนึงถึงฐานทรัพยากรที่ชุมชนท้องถิ่นครอบครองเป็นสินทรัพย์ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรสำคัญในการยึดโยงวิถีชีวิตในชุมชนให้แข็งแกร่งและอยู่รอดปลอดภัย ยกตัวอย่างเช่น การท่องเที่ยวอาจก่อให้เกิดมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมจากการเดินทางมาของนักท่องเที่ยว ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่นในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมถึงอาจทำให้ชุมชนมีความน่าดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจทำให้นักท่องเที่ยวไม่เดินทางมาอีกในที่สุดหากไม่มีการบริหารจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้น นอกจากนี้วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ อาทิ ประเพณี ค่านิยมต่าง ๆ ซึ่งผลผลิตจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมก็อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยวได้เช่นกัน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวสามารถสร้างงานและรายได้ให้แก่คนในชุมชน ก่อให้เกิดผลประโยชน์เชิง

เศรษฐกิจ แต่หากไม่ได้คำนวณค่าใช้จ่ายทางสังคมและสิ่งแวดล้อมลงไปในกระบวนการพัฒนาไปด้วย ก็อาจนำไปสู่ภาวะขาดดุลในระยะยาว ซึ่งส่งผลให้เกิดความบิดเบือนในการคาดการณ์ผลประโยชน์ในอนาคตได้

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ที่มา: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (2559: 9)

ภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม หรือหน่วยงานสนับสนุน สามารถวางแผนและประเมินผลการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ตามแผนภาพที่ 2 (Janusz G. K. & Bajdor P, 2013 อ้างใน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559) โดยมีรายละเอียดตามตารางที่ 1 (Janusz G. K. & Bajdor P, 2013) ดังนี้

ตารางที่ 1 กรอบแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ด้านการพัฒนา	กรอบแนวคิดการพัฒนา
เศรษฐกิจ (Economic)	<ul style="list-style-type: none"> ● ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ (Economic Viability) หมายถึง ชีตความสามารถในการแข่งขันทางการตลาด ศักยภาพทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบการในชุมชน และการกระจายผลประโยชน์ในชุมชน ● ความมั่งคั่งในชุมชนท้องถิ่น (Local Prosperity) หมายถึง ผลกำไรที่เกิดจากรายได้สู่คนในชุมชนท้องถิ่น ● คุณภาพการจ้างงาน (Employment Quality) หมายถึง จำนวนของตำแหน่งงานที่เพิ่มขึ้น เงินเดือน คุณภาพของแรงงาน และการให้บริการ
สังคม (Social)	<ul style="list-style-type: none"> ● ความเสมอภาคทางสังคม (Social Equity) หมายถึง โอกาสในการรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวของคนในชุมชน การช่วยเหลือผู้ที่มีฐานะยากจนในการดำรงชีพ ● ความอุดมสมบูรณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Richness) หมายถึง วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ ● ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว (Visitor Fulfillment) หมายถึง ระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง โดยไม่แบ่งแยกวัย เชื้อชาติ หรือทุพพลภาพ ● การบริหารจัดการคนในชุมชน (Local Control) หมายถึง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการวางแผนและตัดสินใจ การจัดการ และการพัฒนาการท่องเที่ยว ● ความกินดีอยู่ดีของคนในชุมชน (Community Wellbeing) หมายถึง โครงสร้างทางสังคม การเข้าถึงทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวกในการดำรงชีพอย่างทั่วถึง

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ด้านการพัฒนา	กรอบแนวคิดการพัฒนา
สิ่งแวดล้อม (Environmental)	<ul style="list-style-type: none"> ● ความผสมกลมกลืนทางกายภาพ (Physical Integrity) หมายถึง ความดึงดูดใจในภูมิทัศน์ในพื้นที่ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่อาจก่อให้เกิดมลภาวะทางสายตา ● ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity) หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิประเทศที่ลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ● ประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร (Resource Efficiency) หมายถึง ความคุ้มค่าและสิ้นเปลืองจากการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ ● ความสะอาดของสิ่งแวดล้อม (Environmental Purity) หมายถึง ระดับมลพิษในอากาศ น้ำ และดิน รวมถึงปริมาณของเสีย และสิ่งปฏิกูลที่เกิดจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism) จัดเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืนและบริหารจัดการความยากจนของคนในชุมชน โดยมีฐานคิดหลักที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในกระบวนการการตัดสินใจต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การตัดสินใจที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นเชิงบวกหรือเชิงลบ (Prabhakaran S, 2014) หากกล่าวถึงข้อดีของการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่นที่ส่งผลดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถแบ่งออกเป็น 6 ข้อที่สำคัญ ดังนี้

1. สร้างทัศนคติเชิงบวกในการรักษาทรัพยากรในชุมชน โดยมีการวางแผนการพัฒนาอย่างยั่งยืน เมื่อส่งผลอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้คนในชุมชนมองเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรทางธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมมากขึ้น
2. สร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักพัฒนาและคนในชุมชน โดยมีแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสามารถสะท้อนความต้องการของคนในชุมชนที่ชัดเจนมากขึ้น และมีผลระยะยาวมากขึ้นเนื่องจากมีเสียงสนับสนุนจากคนในชุมชน
3. ปกป้องคนในชุมชนจากผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว โดยมีคนในชุมชนในฐานะผู้รับผลประโยชน์ (Beneficiary) สามารถสงวนสิทธิในการหลีกเลี่ยงการตัดสินใจที่ส่งผลต่อการดำรงชีพ

4. เปิดมุมมองและความคิดเห็นที่หลากหลายต่อการพัฒนา โดยมีคนในชุมชนสามารถวิพากษ์วิจารณ์และเสนอแนะแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวมากขึ้น

5. สร้างความโปร่งใสและความเชื่อมั่น โดยมีคนในชุมชนสามารถเข้าถึงข้อมูลที่สำคัญ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว

6. เชื่อมโยงเป้าหมายและการลงมือปฏิบัติ โดยมีคนในชุมชนสามารถแสดงความต้องการและข้อกังวลจากประสบการณ์โดยตรงได้

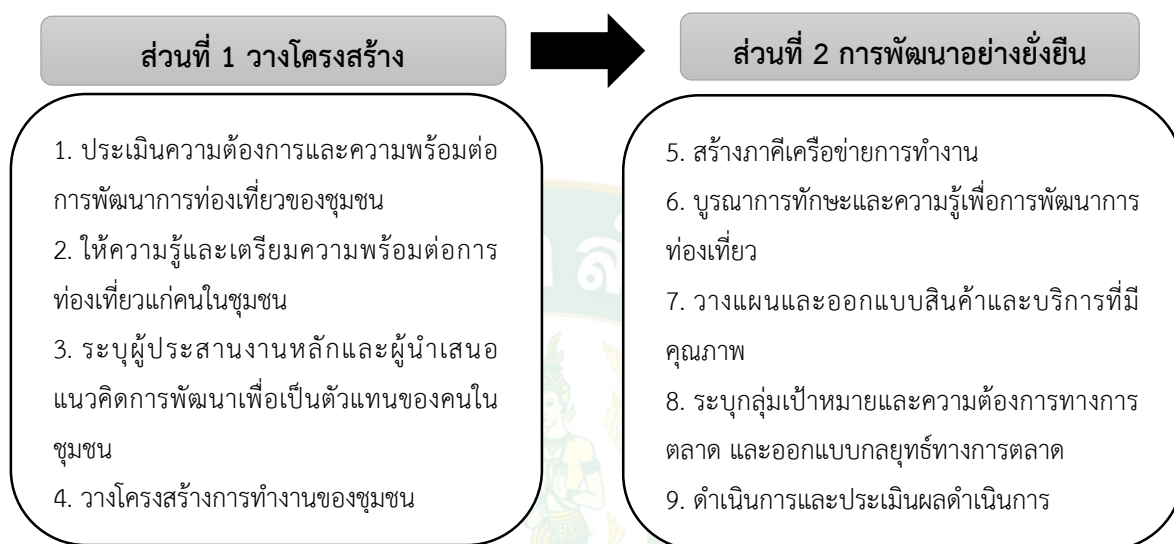
จากคู่มือการพัฒนาการท่องเที่ยว เรื่อง “วิธีการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ยั่งยืน” โดยกรมความร่วมมือทางเศรษฐกิจแห่งเอเชียแปซิฟิก (APEC) ซึ่งอธิบายถึงกระบวนการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเริ่มต้นจากประเมินความต้องการและความพร้อมของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว สิ่งที่สำคัญในกระบวนการดังกล่าว คือ การให้ความรู้และเตรียมความพร้อมต่อการท่องเที่ยวแก่คนในชุมชน รวมถึงการทำความรู้จักกับชุมชนโดยสามารถระบุผู้ประสานงานหลักและผู้นำเสนอแนวคิดการพัฒนาเพื่อเป็นตัวแทนของคนในชุมชน

ภาพที่ 3 กระบวนการการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

ที่มา: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (2559: 10)

กระบวนการการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนดังกล่าวอาจใช้ระยะเวลาหลายปี ในบางกรณีอาจใช้ระยะเวลาถึง 3 ถึง 5 ปี ซึ่งมุ่งเน้นการปูพื้นฐานของชุมชนท้องถิ่นให้แข็งแกร่งด้วยแนวคิดของการท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ซึ่งประกอบด้วย 9 ขั้นตอน (Huras C, 2015: 18) ดังนี้

ภาพที่ 4 กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนโดยจำแนกเป็นโครงสร้าง

ที่มา: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (2559: 8)

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

(พจนานุกรม, 2546: 15) ได้ระบุว่า แนวคิดและต้นกำเนิดของคำว่า อีโคทัวร์ริซึม (ecotourism) มาจากประเทศตะวันตก มีการให้คำนิยามคำนี้หลากหลายขึ้นอยู่กับภูมิหลังของแต่ละคนหรือสังคมที่ผู้เขียนหรือนักวิชาการคลุกคลีอยู่ โดยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาที่คู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในบริบทสังคมไทยที่คนกับธรรมชาติมีความผูกพันใกล้ชิดกัน แนวคิดนี้จึงเน้นบทบาทของคนและชุมชนมากขึ้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า “การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษา ระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” ซึ่งมองว่าคนและชุมชนเข้าไปมีบทบาทในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมกับส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยมีแหล่งธรรมชาติเป็นฐาน

จากบทเรียนของการพัฒนาประเทศ โครงการพัฒนาหลายโครงการเป็นโครงการที่ดีแต่ไม่สามารถทำได้เนื่องจากมองที่โครงการเป็นตัวตั้งไม่ได้มองที่ประชาชน ดังนั้น การให้บทบาทและความสำคัญของประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่ยั่งยืนในส่วนขององค์กรประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน เห็นว่าหากจะให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยั่งยืนต้องมองที่ชุมชนเป็นศูนย์กลาง จึงเกิดแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้น

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (community base sustainable tourism) คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน” โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม 5 ด้าน พร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ

นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขและสร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีแนวโน้มว่าการท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้าไปถึง หรือต้องการเปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ให้มีการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผน การบริหารจัดการทรัพยากรและกระจายอำนาจการตัดสินใจโดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติแวดล้อมและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน ในช่วง 2 - 3 ปี ที่ผ่านมาคำว่า "Community-based Tourism : CBT" การท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนเป็นฐานการบริหารจัดการ "การท่องเที่ยวโดยชุมชน" เป็นที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายในหลาย ๆ ความหมาย ความเข้าใจและประสบการณ์ ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้

เมื่อชุมชนมาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวก็จะมีคำใหม่ ๆ เกิดขึ้น อาทิเช่น การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวผ่านชุมชน การท่องเที่ยวในชุมชน ก็ขึ้นอยู่กับนิยามแห่งการสื่อความหมายต่อคำดังกล่าว แต่ที่แน่นอนก็คือ ชุมชน เป็นสิ่งที่ต้องถูกกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และอย่างไรคือการท่องเที่ยวโดยชุมชน Community Based Tourism: CBT ที่เหมาะสมอันจะเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและเห็นผล

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและ วัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, 2540 อ้างถึงใน (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560: 8)) นอกจากนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชนยังรวมถึงรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเองซึ่งมีชาวบ้านที่เป็นเจ้าของชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นๆ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาจัดการแหล่ง

ท่องเที่ยวและอนุรักษ์ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตและรูปแบบการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างการพัฒนาให้เกิด การยั่งยืนสู่ชนรุ่นหลังและเกิดประโยชน์สูงสุด (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2551 อ้างใน (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560: 15))

การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีองค์ประกอบดังนี้

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชน มีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีการผลิตที่มุ่งมาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็น เอกลักษณ์ และสามารถเข้าถึงฐานทรัพยากรได้อย่างทั่วถึง ครอบคลุมในทุกด้าน ทั้งตัวทรัพยากรและองค์ความรู้
2. ด้านองค์กรชุมชน มีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ และมีทักษะในเรื่องต่าง ๆ มีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา
3. ด้านการจัดการ มีกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเข้ากับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิต และ วัฒนธรรมที่แตกต่าง
4. ด้านการเรียนรู้ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยว สามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจ ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการจัดการซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้สร้างเสริมประสบการณ์ ระหว่างผู้มาเยือนกับชาวบ้านอีกทั้งยังเป็นการสร้างจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงให้ความสำคัญการจัดการโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมตามความต้องการพื้นฐานของชุมชนและมีความเห็นร่วมกันเป็นหลักโดยมีการวางแผนทำกิจกรรม เรียนรู้ ติดตาม ตรวจสอบ รูปแบบและกติกาของการจัดการ จึงมีการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชาวบ้าน (อย่างไม่เป็นทางการ หรือเป็นทางการ) นำเสนอ กิจกรรมการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียม มีความเป็นธรรม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และ ต้องไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมืองสังคม และวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์และลดผลกระทบในเชิงลบ

อาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทยได้รับ อิทธิพลการพัฒนาจากแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน หน่วยงาน การท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (UNWTO) ประกาศให้ ปี พ.ศ. 2560 เป็นปีสากลของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อการ พัฒนา (The International Year of Sustainable Tourism for Development) โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนา 5 ด้าน คือ

1. การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนทุกภาคส่วน
2. มีการจ้างงาน ลดความยากจน และเกิดการเกื้อกูลกันในสังคม
3. ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ รักษาสิ่งแวดล้อม และลดปัญหาโลกร้อน

4. รักษาคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม

5. อยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ซึ่งการพัฒนา 5 ด้านที่ UNWTO ประกาศสอดคล้องกับแนวทางพัฒนาท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย ทุ่สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย (TEATA) และสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT-I) ได้พัฒนาภายใต้โครงการ CSR-MAP โดยได้ มีการศึกษาแนวทางจากสภาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Global Sustainable Tourism Council-GSTC) และองค์การบริหารพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. นำมาพัฒนาต่อจนได้แนวทางเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทยโดยมีองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่

1. มีการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน
2. มีการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจสู่ท้องถิ่นและการพัฒนาคุณภาพชีวิต
3. มีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม
4. มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ
5. มีการบริการอย่างมีคุณภาพและมีความปลอดภัย

จากแนวคิดและกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องกว่า 20 ปีของ การท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทยจึงมีรากฐานที่แข็งแกร่งพอสมควร ปี พ.ศ. 2560 จึงเป็นปีที่มีความหมายสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการนำเสนอรูปธรรมความสำเร็จเพื่อยืนยันว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อการพัฒนา (สำนักบริหารยุทธศาสตร์ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2561: 18)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน Community-based Tourism : CBT เป็นเรื่องของการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นและผู้มาเยือน ในการที่จะดูแลรักษาทรัพยากรด้านต่าง ๆ ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน อันเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อประโยชน์แก่ชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของ CBT มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ

1. ศักยภาพของคน ต้องเริ่มที่คนในชุมชนที่จะต้องรู้จักรักเหง้าของตนเองให้ดีเสียก่อน เพื่อความพร้อมในการบอกเล่าข้อมูลและคนในชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความสามัคคี ทำงานร่วมกันได้

2. ศักยภาพของพื้นที่ หมายรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานต่อกันมา คนในชุมชนต้องรู้จัก ต้องรักและหวงแหนเห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนของตน สามารถที่จะนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ทั้งนี้แล้วชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ ตลอดจนมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องแนวคิด พื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการในพื้นที่ได้ด้วย

3. การจัดการ เป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนักที่จะทำอะไร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืน สมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก ดังนั้นชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน Community-based Tourism: CBT ได้ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิด มีวิสัยทัศน์ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการพูดคุยกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนรู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไร ควรมีโอกาสอะไรบ้าง และจะมีการกระจาย จัดสรร รายได้อย่างไร ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมานั้น สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็คือการมีส่วนร่วม อันหมายถึง ร่วมในทุก ๆ สิ่ง ทุกอย่างเพื่อส่วนรวม

4. มีส่วนร่วม มีได้อย่างไร การสื่อสารพูดคุย เป็นการสื่อความคิดเห็น การแก้ปัญหา รวมถึง การหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ จากการระดมความคิดจากประสบการณ์ของนักวิจัยท้องถิ่นพบว่า ชุมชนจัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องใน การทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่าง ๆ เพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือน ปฏิบัติตาม

ผลกระทบจากการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน: Community-based Tourism: CBT ทุก อย่างที่ดำเนินการย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งที่ตั้งอยู่ สิ่งแวดล้อมโดยรอบทั้งสิ้น ซึ่งมีผลกระทบด้านบวก และด้านลบ (วีระพล ทองมา, 2547: 22) ได้แก่

1. ผลกระทบด้านบวก ส่งผลให้ชุมชนมีจิตสำนึกเกิดการพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเอง คิดเป็น ทำเป็น มีความพยายามในการเรียนรู้พัฒนา เกิดรายได้เพิ่มขึ้นมีการรวมตัวกัน สร้างความเข้มแข็งใน ชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามความคาดหวังและความพยายามที่จะดำเนินการเพื่อให้เป็นตาม หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สิ่งสำคัญ ประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนคือการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา สืบสานสืบทอด ตลอดจน การนำไปใช้ประโยชน์ได้ เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในทรัพยากร ของชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกันในที่สุด

2. ผลกระทบด้านลบ เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ จำนวนขยะที่เพิ่มมากขึ้นจาก นักท่องเที่ยว การใช้น้ำ ระบบนิเวศธรรมชาติ การรับวัฒนธรรมที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว เกิดกระแสการ เลียนแบบ มีความขัดแย้งทางความคิด เสียความเป็นส่วนตัวในการที่จะต้องรองรับนักท่องเที่ยว และ ที่สำคัญคืออาจถึงกับสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่น หากมีการตอบสนองความต้องการของ นักท่องเที่ยวมากเกินไป

ในส่วนการตลาดนั้นแต่ละชุมชนจะต้องให้ข้อมูลแนะนำชุมชนตนเองและชุมชนอื่นที่ถูกต้อง และน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยวและที่น่าภูมิใจสำหรับชุมชนคือ การรักและหวงแหน ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา แต่ชุมชนไม่ได้ละทิ้ง

พื้นฐานเดิม หรือปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามกระแสวัฒนธรรม และไม่ได้มุ่งหวังรายได้จากการท่องเที่ยวที่จะได้ให้เป็นรายได้หลักของชุมชนโดยละทิ้งอาชีพดั้งเดิมที่จะเป็นการที่จะปรับตัวเพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยวที่เข้าไปในชุมชน

(พจนานุกรม, 2546: 55) การท่องเที่ยวโดยชุมชนจำเป็นต้องมีองค์กรที่เข้ามารับผิดชอบในการทำงาน เนื่องจากลักษณะงานต้องติดต่อสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นบุคคลภายนอก หรือหน่วยงานภายนอกที่ต้องประสานความร่วมมือด้วย หากชุมชนไม่จัดตั้งองค์กรที่ชัดเจนหรือบอกได้อย่างชัดเจนว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวอยู่ภายใต้โครงสร้างองค์กรใดในชุมชนก็จะทำให้เกิดความสับสนได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำชื่อของชุมชนมาเป็นภาพลักษณ์หนึ่งขององค์กร นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน ยิ่งจำเป็นต้องสร้างรูปแบบการบริหารงานองค์กรให้ชัดเจน เพื่อบริหารงานและรับผิดชอบต่อสิ่งต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและตรวจสอบการทำงานได้

การจัดตั้งองค์กรเพื่อเข้ามาดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรจะต้องแสดงตนต่อชุมชนอย่างน้อย 7 ประเด็น ด้วยกัน ได้แก่

1. ชื่อขององค์กร ที่ตั้งสำนักงาน ที่อยู่
2. วัตถุประสงค์ขององค์กร
3. คุณสมบัติหรือที่มาของสมาชิก
4. คณะกรรมการ
5. ที่ปรึกษา
6. โครงสร้างการทำงาน บทบาทหน้าที่ วาระการทำงาน
7. งบประมาณ

การที่จะชี้วัดว่าองค์กรที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นตัวแทนผลประโยชน์ที่แท้จริงของชุมชนหรือไม่ องค์กรต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วม (Participation)

หัวใจสำคัญของการทำงานชุมชน คือการที่ชาวบ้านมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของโครงการ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อกระบวนการทำงานได้ให้ชาวบ้านได้ร่วมคิด-ร่วมทำตั้งแต่เริ่มต้น และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดทิศทาง และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในชุมชน ในชุมชนบางแห่งเริ่มทำการเรื่อง CBT ในระยะแรกอาจมีผู้เข้าร่วมน้อย อาจเกิดความไม่เข้าใจหรือความไม่พร้อมในระยะแรก อย่างไรก็ตามกลุ่มต้องเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมได้ภายหลัง และไม่สร้างกฎกติกาที่จำกัดการเข้ามามีส่วนร่วม บางครั้งเป็นไปได้ยากที่จะทำให้ชาวบ้านทุกคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทางตรง แต่งาน CBT ควรให้สมาชิกในชุมชนได้รับผลประโยชน์ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมในการจัดการท่องเที่ยว

ในบางกรณีของการท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ให้เข้ามามีบทบาทในการทำงาน อันจะเป็นตัวแทนของความคิดและดูแลผลประโยชน์ของตนและชุมชน โดยการเป็นที่ปรึกษาหรือร่วมทุน ชาวบ้านทั่วไปสามารถเป็นสมาชิกในลักษณะการร่วมทุน โดยการลงทุน เพื่อให้องค์กร CBT ของชุมชนมีงานทุนในการดำเนินงาน และเมื่อมีผลกำไรสามารถตอบแทนสมาชิกได้ในรูปแบบของเงินปันผล

แม้ว่าการมีส่วนร่วมอาจทำให้กิจกรรมเป็นไปได้ซ้ำ แต่สมาชิกในชุมชนจะเกิดประสบการณ์และบทเรียนร่วมกัน

2. การกระจายบทบาทการทำงาน (Division of Roles)

การที่การท่องเที่ยวมีกิจกรรมหลากหลาย การแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานให้กระจายไปยังสมาชิก จะทำให้การบริหารงานคล่องตัว นอกจากนี้ยังเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้หญิง ผู้สูงอายุ เยาวชน ได้แสดงบทบาทและศักยภาพของตนในการทำงาน

3. การกระจายผลประโยชน์ (Division of Benefits)

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่สร้างรายได้และผลตอบแทนให้กับชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจำเป็นต้องมีการจัดการผลประโยชน์ให้กระจายตัวสู่คนในชุมชนและสมาชิกผู้ดำเนินการท่องเที่ยว การจัดการผลประโยชน์ควรแยกออกเป็น

3.1 ผลประโยชน์ทางตรง ที่สมาชิกของกลุ่ม/องค์กรการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้รับจากการให้บริการการท่องเที่ยว

3.2 ผลประโยชน์ทางอ้อม ที่แม้ว่าสมาชิกทุกคนในชุมชนจะไม่ได้รับโดยตรงจากการท่องเที่ยวเพราะไม่ได้เป็นสมาชิก แต่ก็ควรได้รับการจัดสรรผลประโยชน์ในส่วนงานสาธารณะประโยชน์ของชุมชน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่องค์กรท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องจัดสรรเงินจากผลการดำเนินงานออกมาในรูปกองทุนเพื่อสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชน

นอกจากนี้ยังมีผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการท่องเที่ยวหลายประการ เช่น การขายของที่ระลึก หรือผลิตภัณฑ์ของชุมชน ทำให้มีเงินหมุนเวียนภายในหมู่บ้าน ร้านขายของได้มากขึ้น มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในหมู่บ้านเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ชุมชนเป็นที่รู้จักและได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ มากขึ้น

1. มีระบบการทำงานที่โปร่งใส / ตรวจสอบได้ (Transparency/Accountability)

ระบบการเงินที่เข้าใจง่าย ตรวจสอบได้ และการกระจายบทบาทการทำงาน มีความจำเป็นต้องให้ความสำคัญตั้งแต่เริ่มต้นดำเนินการบริหารงานขององค์กร เนื่องจากการท่องเที่ยวมีผลประโยชน์มาเกี่ยวข้องในหลายด้าน การวางระบบที่ดีช่วยให้สมาชิกในกลุ่มไม่หวาดระแวงกันเรื่องผลประโยชน์ในภายหลัง สิ่งที่ต้องทำเพื่อให้การทำงานโปร่งใส มีดังนี้

- 1) มีการจัดการการเงินขั้นพื้นฐาน เช่น การมีใบเสร็จรับเงิน ใบเสร็จจ่ายเงิน การลงบัญชีรายรับ-รายจ่ายรายวัน และบัญชีแยกประเภท
 - 2) มีระบบรายงานการเงินทุกเดือน
 - 3) ออกระเบียบว่าด้วยการหักเงินเข้าบัญชีหมู่บ้านหรือกองกลางของกลุ่ม รวมทั้งระเบียบการใช้เงิน
 - 4) มีการสรุปการใช้จ่ายทุก ๆ 3 – 6 เดือน
 - 5) สมาชิกที่ทำการเงิน (รับ-จ่าย) กับคนทำบัญชี (แสดงรายการสรุปการใช้จ่ายเงินในแต่ละประเภท) ต้องไม่ใช่คนเดียวกัน และควรมีกรรมการตรวจสอบอย่างน้อย 2 คน
 - 6) ระบบการหมุนเวียนรับผิดชอบเรื่องที่พัก การนำเที่ยว ยานพาหนะ หรืออาหาร ให้มีการทำระบบรายชื่อเพื่อให้เห็นการกระจายตัวการทำงาน การหมุนเวียนการทำงาน และผลตอบแทนที่ได้รับ และเหตุผลหากถึงวาระต้องรับผิดชอบทำหน้าที่แต่ไม่สามารถปฏิบัติได้
2. มีมาตรการในการควบคุมและป้องกันผลกระทบทางด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม (Measures to control and prevent natural and cultural impacts)
- กลุ่มสามารถออกระเบียบ หรือแนวทางการปฏิบัติตัวเมื่ออยู่ในชุมชนให้นักท่องเที่ยวถือเป็นแนวปฏิบัติ นอกจากนี้ยังควรจะต้องมีกลไกการติดตามผลกระทบด้านต่าง ๆ โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมารับผิดชอบ หรือจัดทำให้เป็นวิถีปฏิบัติเมื่อมีการท่องเที่ยว ควรต้องมีการรายงานการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ไม่เหมาะสมเพื่อให้มีการเฝ้าระวังและแก้ไขผลกระทบได้อย่างทันท่วงที

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

Fanaroff อ้างใน (ซัชวาลย์ ทัดศิริข, 2549) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ไว้ว่า เป็นกระบวนการที่เป็นความร่วมมือ (Partnership) ระหว่างรัฐกับชุมชน ในการวางแผนการดำเนินงานและใช้ประโยชน์จากกิจกรรม การสาธารณสุขที่เกิดขึ้น เพื่อที่จะได้รับผลประโยชน์จากการเพิ่มความสามารถในการพึ่งตนเองของท้องถิ่นตลอดจนความสามารถในการควบคุมโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีของชุมชนโดยชุมชน ขณะที่การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) ตามความหมายขององค์การสหประชาชาติได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องมีความหมายครอบคลุมถึง 1) การที่ประชาชนมีส่วนร่วม

ร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ 2) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการปฏิบัติตามโครงการ 3) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดกระบวนการพัฒนา

Cohen and Up hoff อ้างใน (พัชรี พงษ์ศิริ, 2541) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นกระบวนการที่ชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) การดำเนินการ (Implementation) การร่วมรับผลประโยชน์ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) ดังนั้นความหมายของการมีส่วนร่วมมีหลากหลาย อย่างไรก็ตามเนื้อหาที่สำคัญของการมีส่วนร่วมคือ การที่ประชาชนมีบทบาทในการตัดสินใจในการแก้ปัญหาของชุมชน ตั้งแต่ขั้นตอนการร่วมกันจัดตั้งและการวางแผนการดำเนินงาน การร่วมรับผลประโยชน์ การประเมินผลกิจกรรมเหล่านั้นสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง

(สุรีพร พงษ์พานิช, 2544) ได้กล่าวไว้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการท่องเที่ยวเป็นการร่วมใช้ประโยชน์ หรือได้รับประโยชน์ การมีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้ โดยมี 5 องค์ประกอบ กล่าวคือ 1) ร่วมกันวางแผน 2) ร่วมกันปฏิบัติตามแผน 3) ร่วมกันใช้ประโยชน์ 4) ร่วมติดตามและประเมินผล 5) ร่วมกันบำรุงรักษา

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาข้างต้น มีประเด็นที่สำคัญในการที่ก่อให้เกิดความคิดริเริ่มต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ที่สามารถทำให้องค์กรดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นในการศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมจึงสามารถนำมาสู่การทดสอบและทดลองใช้ในการปฏิบัติงานหรือเป็นตัวแปรที่สำคัญในการดำเนินงานประเพณีที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่กระบวนการริเริ่ม การตัดสินใจเลือกกิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสม และตลอดจนการประเมินโครงการของกิจกรรมนั้น ๆ ต่อไปได้

ลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วม

นักวิชาการต่าง ๆ ได้จำแนก ลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้หลายลักษณะทั้งนี้ Dusseldorp อ้างใน (ชัชวาลย์ ทัดศิริช, 2549) ได้จำแนกคุณลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การจำแนกตามขั้นตอนของการมีส่วนร่วม โดยอาศัยหลักการของกิจกรรมที่มนุษย์ทำขึ้น เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยหลายขั้นตอน และการเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนนี้มีความสำคัญแตกต่างกันไปตามลักษณะของกิจกรรมแต่ละขั้นตอนนี้ ๆ การจำแนกการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ แนวคิดของ Cohen และ Up Hoff ที่ได้จำแนกขั้นตอนหรือประเภทของการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของการตัดสินใจ การดำเนินงาน ผลประโยชน์ และการประเมินผล

การมีส่วนร่วมของประชาชน World Employment Conference อ้างใน (ชัชวาลย์ ทัดศิริช, 2549: 122) ได้จำแนกไว้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดสิ่งที่มีความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน โดยกำหนดเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐานที่ถูกกำหนดร่วมกันของประชาชน ในแต่ละท้องถิ่นเป็นหลัก

2) การมีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้ระดม รวบรวมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนผู้มีส่วนร่วม ในการระดมปัจจัยทั้งหมดเพื่อส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการ

3) การมีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการปรับปรุงด้านวิชาการ การกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้น ทั้งนี้เป็นแนวทางหนึ่งในการจัดสรรผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เป็นธรรมแก่ทุกคน

4) การมีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้ที่ได้รับความพึงพอใจ และเกิดแรงจูงใจในการสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม หรือชุมชนเป็นแกนในการจัดการ เป็นการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ และการติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รักษาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมแก่ชุมชนนั้น ๆ ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวมี 4 ระดับ ดังนี้

1. ระดับการให้ข้อมูล เพื่อใช้ในการจัดการวางแผนท่องเที่ยว เป็นระดับต่ำสุด เป็นการให้ข้อมูลวางแผนการท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ได้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวโดยตรงแต่มีแนวโน้มได้รับผลกระทบจากแผนการท่องเที่ยว

2. ระดับการให้ความคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะในการวางแผนจัดการท่องเที่ยว เป็นการมีส่วนร่วมที่มีตัวแทนเป็นคณะกรรมการ หรือการประชุมรับฟังความคิดเห็นเพื่อพิจารณาข้อเสนอแนะจากการที่ชุมชนโดยชุมชนจะได้รับผลกระทบจากแผนการท่องเที่ยว

3. ระดับการดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เป็นการมีอำนาจในการตัดสินใจดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เพื่อผลประโยชน์ของชุมชนโดยตรง

4. การท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยชุมชนโดยตรง

ดังนั้นภายใต้แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและทุกภาคส่วนที่มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการจัดการกิจกรรมการจัดงานประเพณีในท้องถิ่น ย่อมส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของชุมชนได้มากยิ่งขึ้น และทำให้ทุกคนในชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและเกิดความหวงแหนต่อวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามเพื่อให้คงอยู่ต่อไปในอนาคตได้ยาวนานยิ่งขึ้น นอกเหนือจากนั้น การอาศัยความร่วมมือในการทำงานร่วมกันยังก่อให้เกิดสิ่งที่ดีงามเกิดขึ้นตามมาอย่างมากมาย

เช่นเดียวกัน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559)

แนวคิดเกี่ยวกับห่วงโซ่ผลประโยชน์และการเชื่อมโยง

(องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559) ผลประกอบการจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาจใช้ระยะเวลาหลายปีในการแสดงผลอย่างชัดเจน จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ห่วงโซ่ผลประโยชน์เพื่อติดตามผลประกอบการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างใกล้ชิด ระบุช่องโหว่ในการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อรับผลประโยชน์ได้ชัดเจนมากขึ้น และระบุช่องทางในการพัฒนาความร่วมมือกับคู่ค้าหรือกลุ่มธุรกิจนอกชุมชนเพื่อรับผลประโยชน์ร่วมกันและเติมเต็มห่วงโซ่อุปทาน (Kaosa-ard, 2006 อ้างใน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559)) กล่าวเสริมว่า ค่าใช้จ่ายจากการท่องเที่ยวที่ชุมชนท้องถิ่นได้รับ (Direct Revenue) และการจ้างงานที่มีคุณภาพดีในอุตสาหกรรมทั่วไปที่เชื่อมโยงกับห่วงโซ่อุปทานด้านการท่องเที่ยว สามารถชี้วัดการเชื่อมโยงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชนท้องถิ่นได้เช่นกัน อีกทั้ง Simons-Kaufmann (2011:2006 อ้างใน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559)) ได้แนะนำว่าการสร้างความแข็งแกร่งของชุมชนท้องถิ่นในโครงสร้างทางเศรษฐกิจ จะทำให้เม็ดเงินสามารถหมุนเวียนอยู่ในระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นได้มากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการลดการรั่วไหลทางเศรษฐกิจในระดับมหภาคได้เช่นกัน อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นเจริญเติบโตได้โดยการใช้จ่ายอย่างต่อเนื่องของหน่วยต่างๆ ที่มีความเชื่อมโยงกับภาคส่วนที่หลากหลาย (Lejárraga & Walkenhorst, 2007. อ้างใน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559)) กล่าวคือเมื่อนักท่องเที่ยวได้ใช้จ่ายเงินในการซื้อผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว เงินที่นักท่องเที่ยวใช้จ่ายจะเข้าสู่ระบบหมุนเวียนที่ก่อให้เกิดรายได้ทางอ้อมแก่หน่วยอื่น ๆ ในห่วงโซ่อุปทานได้อย่างต่อเนื่อง

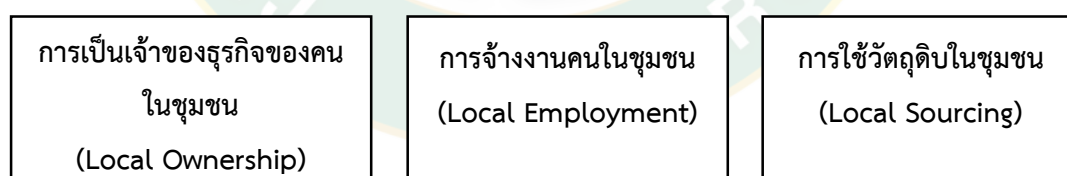
การเชื่อมโยงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชนท้องถิ่น

การเชื่อมโยงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชนท้องถิ่น จำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการร่วมรับผลประโยชน์ (Beneficiary) ซึ่งสิ่งที่ได้รับนอกจากการกระจายรายได้ที่สามารถคงไว้ได้ในชุมชนแล้ว คนในชุมชนยังได้ผลประโยชน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม และสังคมวัฒนธรรมได้อีกด้วย การท่องเที่ยวโดยชุมชนจัดเป็นกลไกหนึ่งในการลดการรั่วไหลของเม็ดเงินสู่ภายนอกชุมชน และสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวซึ่งมองหาความจริงแท้ของสินค้าและบริการโดยคนในชุมชน (Lacher & Nepal, 2010) จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดเรื่องการเชื่อมโยงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชนท้องถิ่น (Community Benefitting through Tourism) มีความสำคัญในการเริ่มต้นถามคน

ในชุมชนว่า “ทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่ออะไร” ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าผู้รับผลประโยชน์ไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของหรือผู้ดูแลกิจการด้วยตนเอง แต่สามารถรับประโยชน์ทางอ้อมได้ด้วยเช่นกัน จากการเปลี่ยนแปลงทางธุรกิจทั่วโลก ประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนใหญ่มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจภายในที่อาจไม่แข็งแกร่งมากนัก ส่งผลให้เกิดการรั่วไหลจากการท่องเที่ยวมาก เนื่องจากจำเป็นต้องพึ่งพาการลงทุนหรือการดำเนินธุรกิจจากต่างชาติ หรือนำเข้าสินค้าและบริการต่าง ๆ จากนอกพื้นที่ (Simons Kaufmann, 2011 อ้างใน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559))

Lacher และ Nepal (2010) อ้างใน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559) กล่าวเสริมว่าชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีระดับการพัฒนาการท่องเที่ยวต่ำกว่าพื้นที่ทั่วไป ทำให้คนในชุมชนมีแนวโน้มที่จะทำงานในระดับแรงงาน หรือจำหน่ายสินค้าและบริการราคาถูก เนื่องจากขาดเงินทุนและทักษะความรู้ในการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว (Lacher & Nepal, 2010) อ้างใน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559) การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อมีการเชื่อมโยงผลประโยชน์ของคนในชุมชนได้ดี หากมีระดับความเชื่อมโยงต่ำก็จะส่งผลให้เกิดการรั่วไหลสูง (Simons-Kaufmann, 2011 อ้างใน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559))

ทั้งนี้ Nepal (2010) อ้างใน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559) ได้อธิบายเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุนการป้องกันการรั่วไหลในระดับชุมชนท้องถิ่นไว้ 3 ด้าน ดังนี้

ภาพที่ 5 ปัจจัยสนับสนุนการป้องกันการรั่วไหลในระดับชุมชนท้องถิ่น

การเป็นเจ้าของธุรกิจของคนในชุมชน (Local Ownership)

การเป็นเจ้าของธุรกิจมีส่วนช่วยในการเก็บรักษาผลกำไรส่วนใหญ่เอาไว้ได้ หากกิจการต่าง ๆ สามารถดำเนินการได้โดยคนในชุมชนเองก็จะสามารถลดการรั่วไหลของเม็ดเงินออกนอกชุมชนได้ อย่างไรก็ตามผู้ประกอบการในชุมชนมักขาดเงินทุน ทักษะความรู้ และประสบการณ์ในการทำธุรกิจท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องพัฒนาขีดความสามารถของคนในชุมชนให้มากขึ้น มีภาคีสนับสนุนในการให้

ความรู้แก่คนในชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนมักขาดความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยเช่นกัน มิฉะนั้นผลกำไรจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนก็จะรั่วไหลออกนอกชุมชนสู่ผู้ประกอบการนอกพื้นที่

การจ้างงานคนในชุมชน (Local Employment)

การจ้างงานคนในชุมชนช่วยสร้างการเชื่อมโยงของผลประโยชน์ในชุมชนมากขึ้น เนื่องจากรายได้จากการจ้างงานไม่รั่วไหลออกนอกพื้นที่ อย่างไรก็ตามคนในชุมชนอาจขาดคุณสมบัติในตำแหน่งงาน เนื่องจากคนในชุมชนอาจมีโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาต่ำ ขาดประสบการณ์ และทักษะความรู้ด้านภาษา ผู้ประกอบการจึงจำเป็นต้องว่าจ้างบุคลากรจากนอกพื้นที่ นอกจากนี้โดยธรรมชาติของธุรกิจท่องเที่ยวที่มีฤดูกาล จึงทำให้คนในชุมชนอาจขาดความต่อเนื่องในการได้รับการจ้างงาน เช่น โรงแรมอาจจำเป็นต้องจ้างพนักงานชั่วคราวในช่วงฤดูกาลที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวต่ำ เพื่อประหยัดงบประมาณในการจ้างบุคลากร เป็นต้น

การใช้วัตถุดิบในชุมชน (Local Sourcing)

เนื่องด้วยการแข่งขันทางธุรกิจที่สูงขึ้นในปัจจุบัน หากวัตถุดิบหรือสินค้าของชุมชนมีคุณภาพไม่เพียงพอที่จะแข่งขันได้ หรือมีราคาสูงกว่าท้องตลาด ธุรกิจชุมชนอาจจำเป็นต้องนำเข้าสินค้าจากนอกพื้นที่มาจำหน่าย หากชุมชนสามารถผลิตสินค้าท้องถิ่นเองได้จะช่วยลดการรั่วไหลของเม็ดเงินออกนอกชุมชนได้มากขึ้น

ในระดับชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวอาจช่วยให้คนในชุมชนมีรายได้และอาชีพมากขึ้น สร้างโอกาสในการกระจายรายได้จากพื้นที่เมืองสู่ชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตามเรื่องท้าทายในชุมชนท้องถิ่น คือ การกระจายรายได้ภายในชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการผลิตและนำเสนอสินค้าและบริการอาจจำเป็นต้องอาศัยเงินทุนในการซื้อวัตถุดิบเพื่อผลิตงานฝีมือ หรือซื้ออุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อซ่อมแซมปรับปรุงที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว หากคนในชุมชนมีความยากจนอาจมีข้อจำกัดในการรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเนื่องจากมีการรั่วไหลของเม็ดเงินออกนอกชุมชน (Kaosa-ard, 2006) ดังนั้นการศึกษาเรื่องผลทวีคูณของการท่องเที่ยว (Tourism Multiplier Effect) ที่สามารถแสดงถึงการรั่วไหลและการเชื่อมโยงผลประโยชน์ได้ จะช่วยให้มองเห็นช่องว่างในการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น ความไม่เท่าเทียมในการร่วมรับผลประโยชน์ของคนในชุมชนซึ่งอาจกระจุกตัวอยู่เพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง รวมถึงช่องทางในการลดระดับการรั่วไหลตามแนวทางการป้องกันข้างต้นซึ่งนำไปสู่การเชื่อมโยงผลประโยชน์และลดระดับความยากจนของคนในชุมชน (Lacher & Nepal, 2010; Simons-Kaufmann, 2011 อ้างใน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559))

ในประเทศโบลิเวีย ชุมชนลายันกา ได้ใช้กลยุทธ์ทางการตลาดในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนเพิ่มขึ้นโดยการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวตามเส้นทางเดินเท้า ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาและเลือกใช้สินค้าและบริการของคนในชุมชนมากขึ้น และทำให้การรั่วไหลของเม็ดเงินออกนอกชุมชนลดลง ชุมชนลายันกาเดิมมุ่งเน้นพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งมีผู้เข้าพักเพียง 60 คนต่อปี หรือร้อยละ 2.7 ของขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวทั้งหมด เมื่อชุมชนได้พัฒนาเส้นทางเดินเท้าพร้อมกิจกรรมสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ 1,000 คนต่อปี โดยจ่ายค่าธรรมเนียมการใช้เส้นทางดังกล่าวจำนวน 1.80 ดอลลาร์สหรัฐต่อคน รวมรายได้ทั้งสิ้นขั้นต่ำ 1,800 ดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งคนในชุมชนยังสามารถได้รับรายได้จากค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีก อาทิ ค่าใช้บริการมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ค่าอาหารและเครื่องดื่ม ของที่ระลึก และสมุนไพรท้องถิ่น เป็นต้น (Simons-Kaufmann, 2011 อ้างใน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559)) จากกรณีศึกษาดังกล่าว กล่าวสรุปได้ว่า การลดการรั่วไหลและกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชนอย่างทั่วถึง จำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการเป็นเจ้าของทรัพยากรของชุมชน และเก็บค่าธรรมเนียมในการเข้าชมได้ รวมถึงการจ้างงานคนในชุมชนเพื่อมาให้บริการนักท่องเที่ยว และจำหน่ายสินค้าที่ผลิตโดยวัตถุดิบของชุมชนเอง (Lacher & Nepal, 2010 อ้างใน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559)) การเชื่อมโยงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชนท้องถิ่นไม่เพียงแต่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพียงอย่างเดียว กลุ่มบริษัทนำเที่ยวเป็นอีกหนึ่งภาคีที่มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงชุมชนท้องถิ่นกับตลาดนักท่องเที่ยว และมีความรู้ความเข้าใจในการออกแบบผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวให้ดึงดูดใจ การนำเสนอข้อมูลด้านการท่องเที่ยวอย่างให้น่าสนใจ และการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นที่รู้จักในตลาดนักท่องเที่ยว (Untong et al., 2006 อ้างใน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559))

ทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น

การศึกษาเรื่องการเชื่อมโยงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชนท้องถิ่น นอกจากเงินทุน (Financial Capital) แล้ว ไม่อาจหลีกเลี่ยงในการคำนวณ ทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งหมายถึง ทักษะความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการสืบทอดและสืบสานในชุมชน ซึ่งอาจรวมถึงทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ด้วยเช่นกัน ซึ่งรวมถึงทุนที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันในชุมชนและทุนส่วนบุคคล ดังนั้นเมื่อการท่องเที่ยวได้เข้ามาสู่ชุมชนท้องถิ่นแล้วและมีการใช้ทุนทางสังคมร่วมกัน จำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์ของคนในชุมชนแบบไม่ปิดกั้น เนื่องจากคนในชุมชนมีส่วนความเป็นเจ้าของในทุนทางสังคม ซึ่งเป็นทรัพยากรโดยทั่วไปที่เก็บไว้ใช้ร่วมกันในชุมชน ในทางตรงกันข้ามเมื่อการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลประโยชน์สู่ชุมชนท้องถิ่นแล้ว จำเป็นต้อง

คำนึงถึงการนำผลกำไรที่เกิดขึ้นบางส่วนมาใช้ในการเสริมสร้าง และยกระดับทุนทางสังคมด้วยเช่นกัน ซึ่งอาจรวมถึงการแก้ไขปัญหาในชุมชน เช่น การรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม การจัดการขยะ การซ่อมแซมถนน เป็นต้น นอกจากนี้ Akarapong (2006) อ่างโน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559) ได้อธิบายว่าการเสริมสร้างทุนทางสังคมจะช่วยเพิ่มโอกาสให้คนในชุมชนสร้างรายได้เพิ่มขึ้น โดยการใช้ทักษะด้านการบริหารจัดการ และความรู้ในการเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยว ซึ่งภาคีเครือข่ายสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชน สามารถเป็นส่วนหนึ่งในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างทุนทางสังคมดังกล่าว เช่น การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการระบบที่พักโฮมสเตย์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นต้น

การเสริมสร้างบทบาทของผู้หญิงในชุมชน

ในปัจจุบัน กลุ่มผู้หญิงจัดเป็นกลุ่มประชากรที่มีแนวโน้มในการรับผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มผู้หญิงในชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากมีโอกาสทางการศึกษาค่ำ มีหน้าที่รับผิดชอบในครอบครัว และมีสถานะทางเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมองค์การท่องเที่ยวโลก (UNWTO & UN Women, 2011) อ่างโน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559) กล่าวว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจัดเป็นอุตสาหกรรมที่มีส่วนช่วยในการเสริมสร้างบทบาทของผู้หญิง เนื่องจากมีการจ้างงานผู้หญิงมากกว่าอุตสาหกรรมอื่น ไม่ว่าจะเป็น งานฝีมือ การผลิตอาหาร มัคคุเทศก์ เป็นต้น อีกทั้งยังตอบสนองข้อจำกัดในเรื่องของเวลาทำงานแบบไม่เต็มเวลา ซึ่งช่วยให้กลุ่มผู้หญิงที่มีความรับผิดชอบในครัวเรือนมีโอกาสในการหารายได้เพิ่มเติมได้อีกด้วย นอกจากนี้จากการวิจัยพบว่า ผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะจ้างงานผู้หญิงด้วยกัน มากกว่าผู้ชายที่จ้างงานผู้หญิง ซึ่งหมายความว่าผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ส่งผลให้เกิดการลดความยากจนในกลุ่มประชากรที่ประสบความไม่เท่าเทียมในชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น

การพัฒนาบทบาทของผู้หญิงในการท่องเที่ยวจัดเป็นสิ่งสำคัญในการเชื่อมโยงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างไม่ปิดกั้น เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและกีดกันทางเพศ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การสนับสนุนและฝึกอบรมผู้ประกอบการสตรีในวิชาชีพท่องเที่ยว การเสริมสร้างภาวะความเป็นผู้นำ การสร้างแรงบันดาลใจในการแสวงหาโอกาสในการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว การผลักดันการคุ้มครองทางกฎหมายต่อการทำงานของหญิงในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงกฎระเบียบ ค่าแรงขั้นต่ำ ค่าตอบแทนที่เท่าเทียมข้อกำหนดในการลาคลอด ความยืดหยุ่นของเวลาการทำงาน หรือทางเลือกในการทำงานจากที่บ้านเพื่อเตรียมการสำหรับการเลี้ยงดูบุตร เป็นต้น (UNWTO & UN Women, 2011) ทั้งนี้สามารถติดตามและตรวจสอบการมีส่วนร่วมของผู้หญิงโดยการติดตามผลจากกิจกรรมท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยผู้หญิง เช่น กิจกรรมที่ดำเนินการจากที่บ้านและในชุมชน

นอกจากนี้ Simons-Kaufmann (2011) อ่างใน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2559) ได้แนะนำให้หยิบยกเรื่องอาหารท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาประโยชน์ของการเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการผลิตอาหารเพื่อบริการนักท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนเอง ซึ่งสามารถสะท้อนเป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์ในการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการประกอบอาหารเพื่อลดระดับการรั่วไหลของรายได้

รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทย

(วาริษฐ์ มัชฌิมบุรุษ, 2557) การท่องเที่ยวในประเทศไทย มีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างหลากหลาย โดยถ้าหากแบ่งรูปแบบ การท่องเที่ยวตามองค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) จะมีการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวได้ 3 รูปแบบหลัก คือ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (natural based tourism) 2) รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่ง วัฒนธรรม (cultural based tourism) และ 3) รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (special interest tourism) ซึ่งแต่ละรูปแบบสามารถสรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (natural based tourism) ประกอบด้วย

1.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

1.2 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (marine ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ ในแหล่งธรรมชาติทางทะเลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศทางทะเล โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

1.3 การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (geo-tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ที่เป็นหินผา ลานหินทราย อุโมงค์ โพรง ถ้ำน้ำลอด ถ้ำหินงอกหินย้อย เพื่อดูความงามของภูมิทัศน์ที่มีความแปลก ของการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โลก ศึกษาธรรมชาติของหิน ดิน แร่ต่างๆ และฟอสซิล ได้ความรู้ ได้มีประสบการณ์ใหม่ บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

1.4 การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agro tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรมสวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และเลี้ยงสัตว์ เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและเพลิดเพลินในสวนเกษตร ได้ความรู้มีประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น

1.5 การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (astrological tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยว เพื่อการไปชมปรากฏการณ์ทางดาราศาสตร์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวาระ เช่น สุริยุปราคา ฝนดาวตก จันทรุปราคา และการดูดาวจันทรคติที่ปรากฏในท้องฟ้าแต่ละเดือน เพื่อการเรียนรู้ระบบสุริยะจักรวาล มีความรู้ ความประทับใจ ความทรงจำและประสบการณ์เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการ ร่วมกันอย่างยั่งยืน

2. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism) ประกอบด้วย

2.1 การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historical tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้ มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและมีจิตสำนึก ต่อการรักษา มรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยที่ประชาชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

2.2 การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี (cultural and traditional tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยว เพื่อชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้นได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียะศิลป์เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐาน ของความรับผิดชอบต่อสังคมและมีจิตสำนึกต่อการรักษา สภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว

2.3 การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (rural tourism / village tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์ พิเศษ มีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลินได้ความรู้ ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและมีจิตสำนึกต่อการรักษา มรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

3. รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (special interest tourism) ประกอบด้วย

3.1 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (health tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ และแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการพักผ่อนและเรียนรู้วิธีการรักษาสุขภาพกายใจ ได้รับความ

เพลิตเพลิน และสุนทรียภาพ มีความรู้ต่อการรักษาคุณค่า และคุณภาพชีวิตที่ดี มีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน อนึ่ง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนี้บางแห่งอาจจัดรูปแบบเป็นการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพและความงาม (health beauty and spa)

3.2 การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (Edu-meditation tourism) หมายถึง การเดินทางเพื่อทัศนศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปรัชญาทางศาสนาหาความรู้สัจธรรมแห่งชีวิตมีการฝึกทำสมาธิเพื่อมีประสบการณ์ และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษา สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีนักท่องเที่ยวบางกลุ่มมุ่งการเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เช่น การทำอาหารไทย การนวด แผนไทย รำไทย มวยไทย การช่างและงานศิลปหัตถกรรมไทย รวมถึงการบังคับช้างและเป็นความรู้อ่าง เป็นต้น

3.3 การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมกลุ่มน้อย (ethnic tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมของชาวบ้านวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยหรือชนเผ่าต่าง ๆ เช่น หมู่บ้านชาวไทยโซ่ง หมู่บ้านผู้ไทย หมู่บ้านชาวกูย หมู่บ้านชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านชาวจีนฮ่อ เป็นต้น เพื่อมีประสบการณ์ และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นมีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้นมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

3.4 การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (sports tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเล่นกีฬาตามความถนัดความสนใจในประเภทกีฬา เช่น กอล์ฟ ดำน้ำ ตกปลา สนุกเกอร์ กระดานโต้คลื่น สกีน้ำ เป็นต้น ได้รับความเพลิดเพลินความสนุกสนานตื่นเต้น ได้รับความประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่า และคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

3.5 การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (adventure travel) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีลักษณะพิเศษ ที่นักท่องเที่ยวเขาไปเที่ยวแล้วได้รับความสนุกสนาน ตื่นเต้น หวาดเสียว ผจญภัย มีความทรงจำ ความปลอดภัย และได้ประสบการณ์ใหม่

3.6 การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ (home stay & farm stay) หมายถึง นักท่องเที่ยว กลุ่มที่ต้องการใช้ชีวิตใกล้ชิดกับครอบครัวในท้องถิ่นที่ไปเยือนเพื่อการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม ท้องถิ่นได้รับความเพลิดเพลินในชีวิตเพิ่มขึ้น โดยมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นที่ยั่งยืน

3.7 การท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (long stay) หมายถึง กลุ่มผู้ใช้ชีวิตในบ้านปลายหลังเกษียณอายุจากการทำงานที่ต้องการมาใช้ชีวิตต่างแดนเป็นหลัก เพื่อเพิ่มปัจจัยที่หาของชีวิต คือ การท่องเที่ยว โดยเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศเฉลี่ย 3 – 4 ครั้งต่อปี คราวละนาน ๆ อย่างน้อย 1 เดือน

3.8 การท่องเที่ยวแบบให้รางวัล (incentive travel) หมายถึง การจูงใจให้แก่มูลุ่ลูกค้าของบริษัทที่ประสบความสำเร็จ (มีความเป็นเลิศ) ในการขายสินค้านั้นๆ ตามเป้าหมายหรือเกินเป้าหมาย เช่น กลุ่มผู้แทนบริษัทจำหน่ายรถยนต์ ผู้แทนบริษัทจำหน่ายเครื่องใช้ไฟฟ้า ผู้แทนบริษัทจำหน่ายเครื่องสำอางจากภูมิภาค หรือจังหวัดต่างๆ ที่สามารถขายสินค้าประเภทนั้นได้มากตามที่บริษัทผู้แทนจำหน่ายในประเทศตั้งเป้าหมายไว้เป็นการให้รางวัลและจูงใจให้รางวัลและจูงใจให้รางวัล โดยออกค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าพักรวม และค่าอาหารระหว่าง การเดินทางให้กับผู้ร่วมเดินทาง เป็นการจูงใจการพักรวมตั้งแต่ 2 – 7 วัน เป็นรายการนำเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ อาจเป็นรายการนำเที่ยวแบบผสมผสาน หรือรายการนำเที่ยวในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

3.9 การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม (MICE หมายถึง M=meeting/I= incentive/C=conference / E=exhibition) เป็นการจูงใจให้แก่มูลุ่ลูกค้าของผู้จัดประชุม มีรายการจูงใจก่อนการประชุม (pre-tour) และการจูงใจหลังการประชุม (post-tour) โดยการจูงใจในรูปแบบต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อบริการให้กับผู้เข้าร่วมประชุมโดยตรงหรือสำหรับผู้ร่วมเดินทางกับผู้ประชุม (สามีหรือภรรยา) อาจเป็นรายการท่องเที่ยววันเดียว หรือรายการเที่ยวพักรวม 2 – 4 วัน โดยคิดราคา แบบเหมารวมค่าอาหารและบริการท่องเที่ยว

3.10 การท่องเที่ยวแบบผสมผสานเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้จัดการการท่องเที่ยวคัดสรรรูปแบบการท่องเที่ยวที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นำมาจูงใจรายการนำเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความแตกต่างระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวในระยะยาวนานตั้งแต่ 2 – 7 วันหรือมากกว่านั้นเช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเกษตร (eco-agro tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและประวัติศาสตร์ (agro-historical tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผจญภัย (eco-adventure travel) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยาและประวัติศาสตร์ (geo- historical tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรม (agro-cultural tourism) เป็นต้น นอกจากนี้ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวได้พิจารณาจากความต้องการหรือพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเพิ่มเติมทำให้มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีแนวคิดใหม่ขึ้นมา เช่น Green tourism ที่คนมาท่องเที่ยวจะต้องการอนุรักษ์ธรรมชาติหรือช่วยลดภาวะโลกร้อน เช่น การท่องเที่ยวในเกาะสมุย หรือ War tourism ที่นักท่องเที่ยวต้องการสัมผัส กับอดีตในสมัยสงคราม เช่น การท่องเที่ยวสะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี หรือ Volunteer tourism ที่นักท่องเที่ยวเป็นอาสาสมัครมาช่วยทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในสถานที่และเดินทางท่องเที่ยวต่อ เช่น การที่มีอาสาสมัครมาช่วยงานสึนามิในประเทศไทย ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวจะตอบสนองความต้องการของ นักท่องเที่ยวมากน้อยขนาดไหนขึ้นอยู่กับปัจจัยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยว เช่น

การพัฒนาด้าน การคมนาคม การพัฒนาด้านการสื่อสารและโทรคมนาคม การมีเวลาเพิ่มมากขึ้น ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น การพัฒนาด้านการตลาด และความร่วมมือระหว่างประเทศในการส่งเสริม การท่องเที่ยวของโลก

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

(ชัชวาลย์ ทัดศิวัช, 2549) ได้พูดถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) ว่าเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคมและชุมชนที่สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และบัณฑิตวิทยาลัยของมหาวิทยาลัยหลายแห่งทั้งภาครัฐและ เอกชนได้ให้ความสำคัญและกระตุ้นให้นักวิจัย/นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาใช้เป็นรูปแบบในการวิจัย และการทำวิทยานิพนธ์/การค้นคว้าอิสระเพื่อตอบสนองต่อโจทย์แห่งการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาที่ มุ่งไปที่การค้นหาแนวทางอันเป็นรูปธรรมที่เกิดจากการระดมสมองในลักษณะของการมีส่วนร่วมของ หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของการวิจัยจากรูปแบบดั้งเดิมที่การตั้งประเด็น ของปัญหาเริ่มต้นและจบกระบวนการโดยนักวิจัย ซึ่งพบว่างานวิจัยหลากหลายชิ้นมิได้ถูกนำไป เผยแพร่หรือนำไปทดลองใช้หรือถูก “เก็บขึ้นหิ้ง” อันเป็นการสูญเสียทั้งกำลังความคิด งบประมาณ และทรัพยากรเวลาอย่างน่าเสียดายยิ่ง มาเป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจากชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วม ทั้งในมิติ ของการร่วมกันเรียนรู้ร่วมกันแสวงหาปัญหา และคิดค้นแนวทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาที่ เป็นเรื่องอันเป็นฉันทามติของชุมชน รวมทั้งร่วมรับผลของการพัฒนา โดยมีนักวิจัยภายนอกทำหน้าที่ เป็นผู้เอื้ออำนวย หรือวิทยากรกระบวนการร่วมกับนักวิจัยชุมชนที่เป็นชาวบ้าน ดังนั้น การวิจัยจึง สร้างคุณลักษณะของการเรียนรู้แบบพหุภาคี พร้อมกับบังเกิดผลพลอยได้ที่เป็นจิตสำนึกตระหนักใน ปัญหา หน้าที่ และร่วมกันแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม ทำงาน ร่วมกันทั้งแก้ปัญหา และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ความหมายและคุณลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สุภางค์ จันทวานิช (อ้างใน ชัชวาลย์ ทัดศิวัช, 2546) กล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบ มีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกันคือการปฏิบัติการ (Action) ซึ่ง หมายถึงกิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) อันเป็น การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์ อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยมีความหมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จาก ประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่

การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญห กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้น ๆ ส่วนกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลเป็นไปในเชิงการวิภาษ (Dialectic) ซึ่งชาวบ้านจะค่อย ๆ เรียนรู้ด้วยตัวเอง และด้วยวิธีการวิจัยเช่นนี้ ข้อมูลที่ได้จึงมีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่านตลอดจนนิสัยใจคอของชาวบ้าน สะท้อนความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของเขา การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาก็กำลังประกอบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาก็ได้ถูกต้องตรงตามความต้องการ ประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาและทุนที่มีอยู่ในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากจะส่งผลดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและกระบวนการวิจัยในตัวของมันเองอีกด้วย และอีกทางหนึ่งการวิจัยยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย ซึ่งสามารถเป็นตัวนำของการพัฒนาไปสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพอีกด้วย

ชนิษฐา กาญจนสินนท์ (อ้างใน ชัชวาลย์ ทัดศิวัช, 2546) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาหาแนวทางในการแก้ไขปัญห วางแผนและดำเนินการตามแผนในการแก้ไขปัญห รวมทั้งการดำเนินการประเมินผล โดยที่ทุกขั้นตอนดังกล่าวสมาชิกชุมชนเข้าร่วมด้วย อันเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาตนเอง ในการทำงานพัฒนา

หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

โดยหลักการนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประกอบไปด้วยกระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) เพื่อที่จะให้กลุ่มผู้ถูกกดขี่หรือด้วยโอกาสในสังคมได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้และทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่ รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างหลายฝ่าย อันเป็นการสร้างความรู้ให้กับสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในรายละเอียด พันธุ์ทิพย์ รามสุต อธิบายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนจนระบบการสร้างความรู้ซึ่งแตกต่างไปจากของนักวิชาการโดยประกอบด้วย

- 1) ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมยกระดับนักศึกษาและพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดการวิเคราะห์/สังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของตนเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์
- 2) ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสม
- 3) สนใจปรัทัศน์ของชาวบ้าน โดย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับประเด็นปัญหา
- 4) การปลดปล่อยแนวความคิดเพื่อให้ชาวบ้านแต่ละคนยากจนด้อยโอกาสสามารถมองความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี มองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง วิเคราะห์วิจารณ์ตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ระเบียบวิธีของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กิจกรรมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในทัศนะของกมล สุตประเสริฐ มีแตกต่างกันอยู่สองชุดซึ่งจำแนกได้ดังนี้

- 1) กิจกรรมการวิจัยปฏิบัติการ หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ประสานงานหรือผู้อำนวยการวิจัย โดยเป็นกิจกรรมการแสวงหาความรู้ของนักวิจัยตามโครงการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนพื้นที่เป้าหมายของผู้วิจัยแต่ละคน โดยจุดมุ่งหมายที่สำคัญของนักวิจัยคือการสร้างรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามหลักการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ และสามารถที่จะเผยแพร่แก่สังคมได้ โดยรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเป็นรูปแบบที่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สิ้นเปลืองเงินทองและก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายไม่มากนัก แต่ในเวลาเดียวกันก็ได้ผลตอบแทนจากการวิจัยค่อนข้างสูง
- 2) กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหรือเรียกว่า กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการของชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาชุมชนของนักวิจัยที่ปฏิบัติการร่วมกับชุมชน โดยนักวิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน หรือเป็นผู้อำนวยความสะดวก ซึ่งมีบทบาทหลักในการเป็นผู้ช่วยเหลือในกระบวนการวิจัยตั้งแต่แรกเริ่ม และค่อย ๆ ลดการช่วยเหลือลง และหวังว่าเมื่อดำเนินการวิจัยไปจนสิ้นสุดโครงการแล้ว ประชาชนจะมีความรู้จากการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างพลังที่พอเพียงกระทั่งสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้โดยลำพังอย่างมีประสิทธิภาพ มีต้องรอรับการช่วยเหลือจากภายนอกอีก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงามได้จำแนกประเด็นต่าง ๆ ไว้ดังนี้

อรุณศรี อ้อศรีวงศ์ (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลห้วยแร่ จังหวัดตราด จากการศึกษาพบว่าผลของการวางแผนการดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวของผู้มีส่วนร่วมทำให้สามารถพัฒนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในชุมชน อันประกอบด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวในลำคลองห้วยแร่ที่มีความยาวเป็นระยะ 7 กิโลเมตร การเที่ยวสวนผลไม้ การตกกุ้งหลวง ข้าวห่อกาบหมาก และขนมจากจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และที่พักแบบโฮมสเตย์ การวางแผนดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมไม่เพียงช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ แต่ยังทำให้เกิดโครงการพัฒนาที่ยั่งยืนอื่นๆ ในชุมชน เช่น ผลผลิตแปรรูปมังคุด การนวดบำบัด การฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นในการปลูกข้าว การละเล่นกลองยาวและเพลงรำพา และยังทำให้เกิดการดำเนินการธุรกิจการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเปลือกผลไม้เป็นสบู่เครื่องสำอาง และจากรัสตุพีชเป็นยากันยุงและยาตม

กิติพจน์ แสนสิงห์ (2552) ศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรนิเวศ ชุมชนบ้านบัวเทิง ตำบลท่าช้าง อำเภอสว่างวีรวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่าปัญหาการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวและการร่วมรับผลประโยชน์อยู่ในกลุ่มเกษตรกรเล็ก ๆ ที่ปลูกกุหลาบเท่านั้น และรูปแบบการนำเที่ยวที่จัดไว้ก็ไม่มีความยืดหยุ่น ไม่มีวิธีการต้อนรับ แต่มีการให้ความรู้ในแต่ละส่วนเมื่อชุมชนได้เข้าร่วมในการศึกษาวิจัยได้เน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนในฐานะที่เป็นทีมวิจัยในพื้นที่ จึงได้รูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ 6 ฐานการเรียนรู้ คือ มีพิธีต้อนรับนักท่องเที่ยวที่ศาลากลางบ้าน มอบดอกไม้ให้นักท่องเที่ยว จากกลุ่มผู้สูงอายุและเด็กนักเรียน จากนั้นจึงนำนักท่องเที่ยวไป ฐานที่ 1 สักการบูชาเสากลางบ้าน จุดเด่นคือ เสาไม้โบราณที่เป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งหมู่บ้าน ขณะนั้นเกิดเหตุร้ายกับชุมชน ผู้นำหมู่บ้านไปนิมนต์พระครูวิโรจน์รัตนโนบล (บุญรอด นนตโร) เจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีเมืององค์แรก (พ.ศ.2397-2485) มาทำพิธี จึงตั้งเสากลางบ้านไว้ให้เกิดความสงบร่มเย็นตั้งแต่นั้นมา ฐานที่ 2 เยี่ยมชมศูนย์สาธิตการตลาด จุดเด่นคือเป็นกองทุนที่เข้มแข็งบริหารจัดการแบบกลุ่มสัจจะของชุมชน มีการบริหารจัดการที่ดีเป็นที่ยอมรับของชุมชน ฐานที่ 3 สวนเกษตรผสมผสาน 3 แห่ง จุดเด่นคือ เป็นสวนเกษตรที่ไม่มีผลหลากหลายชนิด สวนสมุนไพร ชุมชนนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้กับการเกษตร การปลูกไม้ผล คือสวนนายประสิทธิ์ บุญแก้ว สวนพุทรา 3 รส ของนายเป็ง ศรีสุข และสวนมะนาว ของนายโชคชัย มั่นพันธ์ ฐานที่ 4 สวนแก้วมังกรของนายบัญญัติ มาลาหอม จุดเด่นคือ การปลูกแก้วมังกรร่วมกับเกษตรผสมผสาน เลี้ยงปลา กบ

และมีโฮมสเตย์ ไว้บริการนักท่องเที่ยว ฐานที่ 5 ไหว้เจ้าปู่ดอยปู่ตา จุดเด่นคือ เป็นป่าดิบแล้งที่ยังมีสภาพดั้งเดิมและอยู่ใกล้เคียงเมืองมีความอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่า รวงผึ้ง และต้นไม้ขนาดใหญ่จำนวนมาก ฐานที่ 6 วิถีชีวิตคนริมมูล จุดเด่นคือ วิธีการลากอวนหาปลาในแม่น้ำมูล นักท่องเที่ยวจะได้ร่วมลากอวนจับปลามาประกอบอาหาร และรับประทานอาหารร่วมกับชุมชนที่ริมแม่น้ำมูล

จากการร่วมกับชุมชนทำการศึกษาวิจัยพบปัญหาต่าง ๆ ที่ทำให้การจัดการท่องเที่ยวในอดีตไม่ประสบผลสำเร็จแล้ว ชุมชนได้ทราบปัญหา และวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง จึงกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวขึ้นใหม่ ชุมชนได้ใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ให้สามารถใช้ได้ชั่วลูกชั่วหลาน ลดการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างฟุ่มเฟือยที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อสิ่งแวดล้อม และเกิดการกระจายรายได้ไปสู่กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนอย่างเป็นธรรม การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ยังเป็นการสร้างเครือข่ายเผยแพร่แนวคิดออกไปยังชุมชนอื่น ให้ชุมชนอื่นสามารถนำรูปแบบการท่องเที่ยวนี้ไปใช้ เป้าหมายในการวิจัยนี้เป็นการนำเสนอแนวความคิดและกรอบในการวางแผนการดำเนินงาน และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

ประพิรพร อักษรศรี (2553) ศึกษาเรื่องรูปแบบการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวชุมชนกรณีศึกษากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยามีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ได้แก่ ลักษณะการตั้งบ้านเรือน โบราณสถาน โบราณวัตถุวัดชาวมอญ มีมรดกทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ความคิด ความเชื่อ ประกอบขึ้นเป็นวิถีชีวิตบนหลักการชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ มีการส่งเสริมบทบาทเพศหญิง ผู้สูงอายุ และเยาวชน การแบ่งงานกันทำ การกระจายรายได้การพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ เพื่อการจัดการท่องเที่ยว 2) รูปแบบการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวชุมชน ประกอบด้วย แกนกลางฐานการเรียนรู้ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ องค์ประกอบสามด้านได้แก่ ด้านการสร้างศักยภาพชุมชน ด้านการจัดการท่องเที่ยว และด้านการวางแผนท่องเที่ยว ทั้งนี้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายและการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมร่วมกัน และจากองค์ประกอบทั้งสามด้านมากำหนดยี่สิบขั้นตอนในการดำเนินการทดลองการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวชุมชน 3) ผลการศึกษาประสิทธิผลกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำท้องถิ่น ผลการวิเคราะห์ทางสถิติ (t-test) เปรียบเทียบประสิทธิผลก่อนกับหลังการเรียนรู้ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 (sig=.05)

นพรัตน์ ศุทธิถกล (2555) ศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการตลาดน้ำเพื่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน ผลการศึกษพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ ต้องการสื่อประชาสัมพันธ์ทางวิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต ต้องการอาหารไทยประจำท้องถิ่น เรียนรู้การทำอาชีพ ต้องการเอกสารความรู้วัฒนธรรมชุมชน มัคคุเทศก์ท้องถิ่น และนั่งเรือชมธรรมชาติ ผลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการทำให้เกิดแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวตลาดน้ำที่ประกอบด้วย 1)โครงการ

ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว 2)โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์และจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก 3)โครงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 4)โครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อม 5)โครงการมัคคุเทศก์น้อย 6)โครงการจ๊กที่พักแบบโฮมสเตย์ 7)โครงการนวดแผนโบราณ 8)โครงการขี่จักรยานท่องเที่ยว ผลที่เกิดจากกระบวนการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการตลาดน้ำมีองค์ประกอบดังนี้ 1) ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยจัดให้มีคณะทำงานมีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมวางแผนและติดตามประเมินผลการจัดการท่องเที่ยว 3) ด้านการคมนาคมจัดบริการรถรับจ้างหรือเรือเพื่อเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกหรือขี่จักรยานท่องเที่ยวในชุมชน 4) ด้านการจัดภูมิทัศน์ให้มีตกแต่งสถานที่ด้วยการปลูกต้นไม้ดอกไม้ประดับ 5) ด้านการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวให้มีกิจกรรมรวมหลายรูปแบบ(Package) มีการเรียนรู้การทำอาชีพในชุมชนและพักค้างคืนแบบโฮมสเตย์ ผลการตรวจสอบรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมาก โดยมีความพึงพอใจในเรื่องความเป็นมิตรของชาวบ้านและการบริการของผู้ประกอบการในตลาดน้ำ

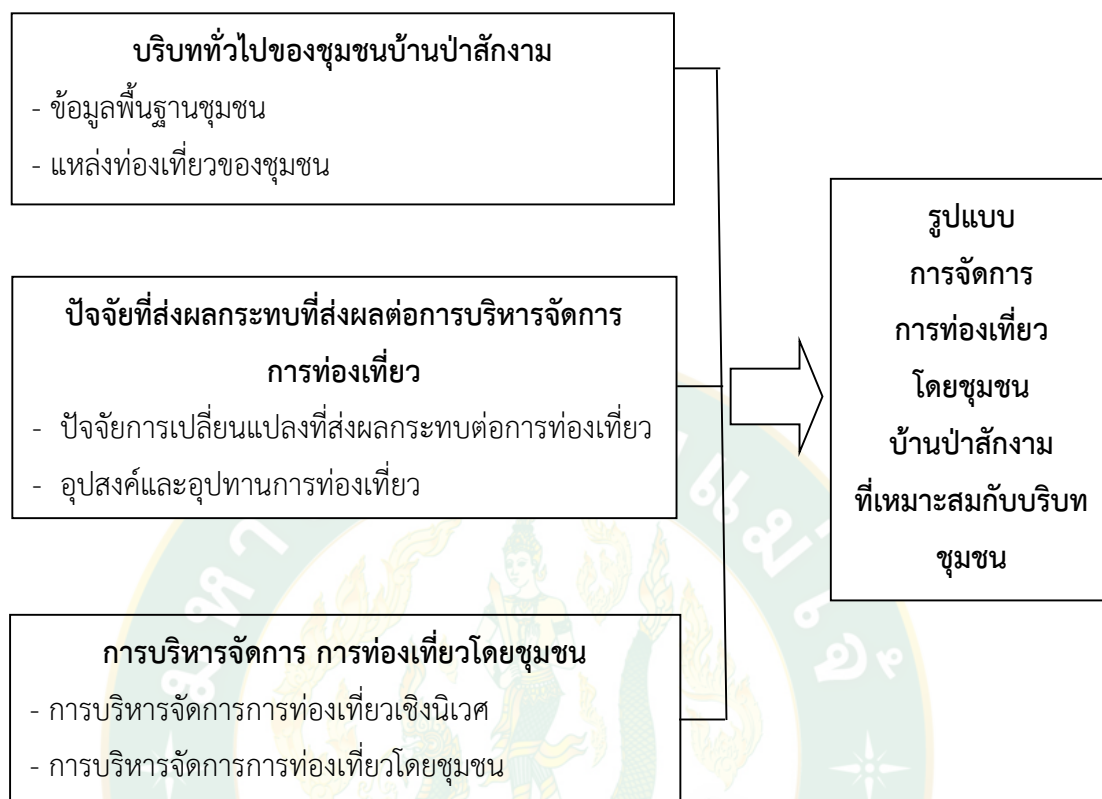
วีรศักดิ์ กราปัญญา (2554) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านอ่าวท่าเลน - บ้านท่าพรุ ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ในส่วนของ ผลการศึกษาแนวทางการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ กติกา ที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านอ่าวท่าเลน - บ้านท่าพรุ ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ พบว่า ชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ กติกา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชน ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านโดยการประชุมประชาคมหมู่บ้าน มีคณะกรรมการหมู่บ้านร่วมประชุมด้วย และต้องการเลือกตัวแทนร่วมพิจารณาในระดับตำบล นอกจากนี้ต้องการให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องร่วมให้คำปรึกษาแนะนำเมื่อได้ร่างหลักเกณฑ์ กฎ กติกาที่เหมาะสมแล้ว จึงเสนอองค์การบริหารส่วนตำบลพิจารณาเพื่อให้สภาองค์การบริหารส่วนตำบลให้ความเห็นชอบออกเป็นข้อบัญญัติตำบลบังคับใช้ พร้อมทั้งแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องรับทราบหลักเกณฑ์ กฎ กติกา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชน ได้กำหนดไว้ 5 หมวด ได้แก่ 1) ว่าด้วยสมาชิก 2) ว่าด้วยการใช้ประโยชน์ในเขตป่าชุมชน 3) ว่าด้วยข้อห้ามและข้อปฏิบัติในเขตป่าชุมชน 4) ว่าด้วยการลงโทษผู้ละเมิดหลักเกณฑ์ กฎ กติกา ป่าชุมชน 5) ว่าด้วยการบริหารจัดการป่าชุมชน

ประโยชน์ สงกลิ่น (2558) ศึกษาเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวท้องถิ่น :กรณีศึกษาการจัดการท่องเที่ยว บ้านชะจอม อ. โขงเจียม จ. อุบลราชธานี ในส่วนของการวิเคราะห์เกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวว่า การหมู่บ้านชะจอมสามารถจัดการท่องเที่ยวขึ้นมาได้นั้น ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ “การมีทรัพยากรการท่องเที่ยว” ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นป่าชุมชนที่มีพื้นที่ประมาณ 6,000 ไร่ ประติมากรรมจากธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถานที่ชาวบ้านได้ร่วมกันสร้าง ขึ้นมา และภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ถ้าชุมชนไม่มีทรัพยากรการท่องเที่ยว

ดังกล่าวย่อมเป็นการยากที่จะจัดการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จได้เพราะทรัพยากร เหล่านี้เป็นเสมือนตัว “สินค้า” ที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาซื้อหรือมาขอรับบริการดังนั้นถ้าหมู่บ้านหรือชุมชนแห่งใดแห่งหนึ่งต้องการที่จะจัดให้มีการท่องเที่ยวของชุมชนขึ้นมา จำเป็น จะต้องมีการสำรวจและพิจารณาในเบื้องต้นก่อนว่าในชุมชนของตนมีทรัพยากรการท่องเที่ยว อะไรบ้าง และทรัพยากรการท่องเที่ยวมีคุณค่าหรือมีความสำคัญมากพอที่จะดึงดูด นักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวได้หรือไม่ ถ้าสำรวจและพิจารณาแล้วพบว่าชุมชนมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าหรือความสำคัญเพียงพอที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวได้ จึงตัดสินใจดำเนินการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนต่อไป

พรหมมินทร์ พวงมาลา และคณะ (2546) ที่ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง หมู่ที่3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า สถานะการณ์ด้านการท่องเที่ยวได้เปลี่ยนไปในทิศทางที่ถูกต้องและชัดเจนขึ้น มีรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นขั้นตอน ชาวบ้านมีความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีมาตรฐานในการดำรงชีวิตมากขึ้น ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติ ได้รับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้าน มีผลงานของภูมิปัญญาชาวบ้าน มีแนวทางที่ถูกต้องในการจัดสรรรายได้ให้กับชุมชนและประชาชน หมู่บ้านได้รับการตกแต่งปรับปรุงให้สวยงาม ได้เส้นทางการเดินป่า ในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เห็นศักยภาพของชุมชนในด้านการท่องเที่ยวและองค์ความรู้ของชุมชนในด้านต่างๆ มีการกำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับกลุ่ม

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 6 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการศึกษาวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” เพื่อให้เข้าใจถึงบริบทของบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การวิเคราะห์เงื่อนไข ปัจจัย ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ขั้นตอนการวิเคราะห์ชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันผู้วิจัยเป็นคนในพื้นที่ตำบลลวงเหนือ ในช่วงระยะเวลาหนึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปเรียนรู้และศึกษาบริบทของชุมชนมาก่อนทำการวิจัย เป็นผลให้การเข้าชุมชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมาย การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกต การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนทนากลุ่ม การพูดคุยไม่เป็นทางการ และการตรวจสอบข้อมูลร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องได้มีการดำเนินงานมาในระดับหนึ่ง

ฉะนั้นเพื่อให้งานวิจัยเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ทางผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ แบบการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study Approach) และเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เน้นการผสมผสานเครื่องมือและระเบียบวิธีให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่แต่ก็ไม่ละทิ้งหลักการของการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินกระบวนการตามเป้าหมายในเชิงการพัฒนาของการวิจัย โดยที่มีการวางกระบวนการและวิธีวิจัยเป็นสองส่วน คือส่วนที่หนึ่งประเด็นวิจัยหลักในการให้เห็นถึงรูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะเป็นหน้าที่และบทบาทหลักของผู้วิจัยในการออกแบบวิธีวิจัย ส่วนที่สองเป็นการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน จะเป็นกระบวนการในการสร้างการเรียนรู้ในระเบียบวิธีวิจัยให้กับชุมชนเป้าหมาย และสร้างเงื่อนไขให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้ร่วมระหว่างผู้วิจัยและชุมชน โดยการกำหนดให้มินิวิจัยชุมชนเพื่อมาร่วมออกแบบการวิจัยและกำหนดประเด็นวิจัยร่วมกัน

สถานที่ดำเนินการวิจัย

ชุมชนบ้านป่าสักงาม หมู่ 1 ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ระยะเวลาในการทำวิจัย

ระหว่างเดือน มกราคม 2561 ถึง เดือน ธันวาคม 2561

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ นักวิจัยสรรหาตัวอย่างที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับเรื่องที่จะทำการศึกษา ที่ว่าเหมาะสมคือเป็นตัวอย่างที่สามารถให้ข้อมูลได้หลากหลาย ซึ่งจะเอื้อต่อการวิเคราะห์และนำไปสู่ความเข้าใจประเด็นการวิจัยอย่างดีที่สุด โดยผู้วิจัยใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบ Instrumental case (ชาย โพธิสิตา, 2559) เพื่อให้ได้ข้อสรุปของงานวิจัย โดยมีกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยดังนี้

1. กลุ่มในชุมชน 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน และกลุ่มพิทักษ์ป่า
2. องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3 หน่วยงาน ได้แก่ 1) เทศบาลตำบลลวงเหนือ 2) ฝ่ายพัฒนาชุมชน อำเภอดอยสะเก็ด 3) ทหารชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจแม่กวง บ้านป่าสักงาม กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 7

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการวิจัย โดยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstrured) วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบบันทึกภาคสนาม การจัดเวทีความคิด วัสดุอุปกรณ์ ทุกขั้นตอนจะอาศัยการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องทุกขั้นตอนเน้นการออกแบบวิธีการของแต่ละเครื่องมือร่วมกันเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้วิจัยและตัวแทนชุมชน ประกอบด้วย

1. การสัมภาษณ์ โดยการใช้คำถามในการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstrured) เป็นคำถามที่กระตุ้นให้เป้าหมายเกิดความคิด ประเด็นคำถามที่ได้กำหนดไว้เนบวงกว้างๆ ไว้ล่วงหน้า ผู้วิจัยสามารถดัดทอนเพิ่มเติมหรือปรับเปลี่ยนประเด็นคำถามใหม่ได้ตามสถานการณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก โดยทำการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ในวิธีดังกล่าวก็อยู่ในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับนักวิจัยชาวบ้านเช่นกัน เพื่อให้เข้าใจในบริบทของเครื่องมือการวิจัย และการจัดการข้อมูลเพื่อตั้งคำถามในการสัมภาษณ์

2. วิธีการสังเกต โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) คือ ในขณะที่สัมภาษณ์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชน และผู้ให้ข้อมูลต่าง ๆ ร่วมไปด้วย และวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยการสังเกตที่ไม่มีให้ผู้ถูกวิจัยรู้ว่า กำลังถูกสังเกตพฤติกรรม และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งวิธีการนี้ต้องใช้ความรอบคอบเพื่อมิให้เกิดความระแวง โดยสังเกตผ่านปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากขั้นตอนกิจกรรมและหลังการทำกิจกรรมการวิจัย อาศัยการเรียนรู้สองระดับทั้งในระดับผู้วิจัยที่มองภาพรวม และในระดับนักวิจัยชาวบ้านที่เรียนรู้ผ่านกระบวนการในการเสริมทักษะการสังเกตทั้งนี้จะอาศัยการจัดการข้อมูลเป็นฐานในการสังเกต

3. บันทึกภาคสนามและบันทึกประจำวัน การเก็บข้อมูลแต่ละวัน ผู้วิจัยใช้วิธีจดบันทึกย่อ ๆ ในสมุดแล้วนำมาวิเคราะห์ โดยการแยกประเด็นเป็นหมวดหมู่ที่กำหนดไว้ในกรอบความคิดในการวิจัย เพื่อให้สามารถทบทวนเหตุการณ์นำมาใช้ในการเขียนรายงาน
4. การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) เป็นการสร้างเวทีคิด โดยผู้วิจัยเป็นตัวกระตุ้น และเป็นผู้ตั้งคำถามให้เกิดความคิดในกลุ่มงานวิจัย และให้นักวิจัยชาวบ้านมีส่วนร่วมสะท้อนความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะตามความต้องการของชุมชน โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยทำการจดบันทึก
5. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูล กล้องถ่ายรูป และเทปบันทึกเสียง เพื่อความสะดวกในการเก็บข้อมูล รวมทั้งช่วยให้ได้ข้อมูลและหลักฐานครบสมบูรณ์
6. นักท่องเที่ยวใช้ในการสัมภาษณ์

การตรวจสอบเครื่องมือ

เนื่องจากการศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพและการปฏิบัติการณ์อย่างมีส่วนร่วม การตรวจสอบเครื่องมือให้เกิดความแม่นยำและน่าเชื่อถือ triangulation check (Data Triangulation) จึงมีประธานกรรมการที่ปรึกษา และกรรมการที่ปรึกษาเป็นผู้ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมไปถึงกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยคือกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการนำแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างไปสัมภาษณ์กับกลุ่มท่องเที่ยวในชุมชนใกล้เคียงว่ามีความเข้าใจกับแนวคำถามและสามารถตอบคำถามไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือชุดความรู้ที่ถูกต้องเป็นรูปธรรม

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาในครั้งนี้จะใช้แนวทางการศึกษาเชิงคุณภาพและยึดวิธีปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ บริบททางกายภาพ รูปแบบที่เหมาะสมต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลและพัฒนา รูปแบบการบริหารท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการออกแบบเครื่องมือโดยอาศัยการมีส่วนร่วมกับผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดในวิธีการดังนี้

1. กลุ่มในชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน และกลุ่มพิทักษ์ป่า การจัดการข้อมูลในการวิจัย แยกเป็น

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การจัดสนทนากลุ่มกับชาวบ้านใน

ชุมชน การจัดเวทีชุมชน ในขั้นตอนการขอเก็บข้อมูล ผู้วิจัยมีการจดบันทึก และเก็บข้อมูล โดยผู้วิจัยเอง และผู้ช่วยวิจัยที่อยู่ในพื้นที่

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องที่ทำการศึกษา เก็บรวบรวมจากรายงาน เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าจากห้องสมุด

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) เทศบาลตำบลลวงเหนือ 2) ฝ่ายพัฒนาชุมชน อำเภออดอยสะเกิด 3) ทหารชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจแม่กวง บ้านป่าสักงาม กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 7 การจัดการข้อมูลในการวิจัย แยกเป็น

2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ในขั้นตอนการขอเก็บข้อมูล ผู้วิจัยมีการจดบันทึก และเก็บข้อมูล โดยผู้วิจัยเอง

2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องที่ทำการศึกษา เก็บรวบรวมจากรายงาน เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ วิธีการสังเกต แบบบันทึกภาคสนาม การจัดเวที และการหาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง มาแยกแยะ จัดหมวดหมู่ (typology and taxonomy) และวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปมัย (Analytic induction) ของข้อมูลตามกรอบแนวคิดที่ตั้งไว้ในประเด็นเนื้อหาต่าง ๆ แบ่งเป็น 3 ส่วน โดยเรียงลำดับ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มในชุมชน

1.1 บริบททั่วไปของชุมชนบ้านป่าสักงาม ประกอบด้วย

1.1.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

1.1.2 สภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าสักงาม

1.1.3 แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

1.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.3 รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2. การวิเคราะห์ข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.1 บริบททั่วไปของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าสักงาม ประกอบด้วย

2.1.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

2.1.2 สภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าสักงาม

2.1.3 แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

- 2.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2.3 รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 3. การวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันระหว่างกลุ่มในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 - 3.1 บริบททั่วไปของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าสักงาม ประกอบด้วย
 - 3.1.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน
 - 3.1.2 สภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าสักงาม
 - 3.1.3 แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน
 - 3.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
 - 3.3 รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เมื่อนำข้อมูลมาแยกแยะ จัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลตามกรอบแนวคิดที่ตั้งไว้แล้ว จึงได้รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนโดยรูปแบบนั้นต้องส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความร่วมมือ และได้ข้อมูลบริบทของหมู่บ้านที่มีความถูกต้องชัดเจน สามารถใช้ในการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและนำเสนอผลการศึกษาดังต่อไปนี้

การนำเสนอผลการศึกษาข้อมูล

1. บริบททั่วไปของชุมชนบ้านป่าสักงาม ประกอบด้วย
 - 1.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน
 - 1.2 แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย
 - 2.1 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว
 - 2.2 อุปสงค์และอุปทานการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวชุมชน
3. การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม
4. รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

บริบททั่วไปของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าสักงาม

ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

ชุมชนบ้านป่าสักงามในอดีตเป็นชาวไร่หรือลัวะ ที่อพยพแยกตัวออกมาจากบ้านผาตั้ง ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านเมืองแกน ในสมัยโบราณที่ตั้งชุมชนในปัจจุบัน ระบบการผลิตเกือบทั้งหมดของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับทำนา ทำไร่ไม่มีการค้าขายกับภายนอกจึงมีระบบเศรษฐกิจแบบปิด การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจึงมีลักษณะที่ผูกพันแบบเครือญาติเป็นเครื่องประกันความมั่นคงจากสิทธิการใช้ประโยชน์ ลักษณะการผลิตเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ สภาพแวดล้อมและทรัพยากรจึงอุดมสมบูรณ์

ต่อมาในช่วงประมาณ ปี พ.ศ. 2500 รัฐได้ให้สัมปทานป่าไม้แก่องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ช่วงเวลานี้จึงมีคนเมืองพื้นรายได้เข้ามาเป็นแรงงานและอาศัยภายในหมู่บ้าน เกิดการสืบเชื้อสาย

ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันเป็นชนพื้นเมืองล้านนา ภายหลังเกิดการสัมปทานป่าไม้ขึ้น มีการใช้ประโยชน์พื้นที่รอบชุมชน มีการทำไม้ เลื่อยไม้และแปรรูปไม้ รวมถึงการปลูกสร้างสวนป่าชุมชนได้เรียนรู้และซึมซับการจัดการทรัพยากรเชิงเศรษฐกิจ รู้จักแปลงต้นไม้เป็นสินค้าที่สร้างรายได้อย่างมากต่อชุมชน การแปรรูปทำไม้เถื่อนเริ่มแผ่ขยายออกไป ต้นไม้ในป่าถูกลักลอบตัดฟันล้มหายไปเรื่อยๆ ก่อให้เกิดปัญหาสภาวะแวดล้อมเสื่อมโทรม ต้นน้ำลำธารแห้งเหือด ภัยแล้งเริ่มคุกคามชุมชนในหมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มขาดแคลนน้ำในการอุปโภค บริโภค

ในปี พ.ศ.2536 โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงได้เล็งเห็นความจำเป็นเร่งด่วน ในการวางแผนจากโครงการเพื่อการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนป่าสักงาม ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนแหล่งต้นน้ำ ที่จะเก็บกักน้ำไว้ให้คนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ราบของเมืองเชียงใหม่มีน้ำกินน้ำใช้ปะล้ไม่เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ รัฐได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ โดยคาดหวังว่าชุมชนบ้านป่าสักงามจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตกลับไปสู่ภาคเกษตรกรรม เป็นช่วงระยะเวลาที่องค์กรรัฐมีโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่กวังอุดมธาราซึ่งชุมชนต้องตัดสินใจที่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เดิมหรือจะอพยพย้ายไปอยู่ที่อื่นที่โครงการจัดให้ และด้วยความรักถิ่นฐานบ้านอยู่ที่เดิม โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้เริ่มก่อดันชุมชนในการควบคุมทำไม้เถื่อนโดยจัดตั้งจุดปฏิบัติการเฉพาะกิจของทหารเข้ามาควบคุมชุมชน มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าโดยการปลูกป่า และมีโครงการพัฒนาโครงการพื้นฐานเพื่อการเกษตร เช่น การสร้างอ่างเก็บกักน้ำ การเปิดพื้นที่จัดสรรให้ที่ทำกินสนับสนุนกล้าพันธุ์พืช อบรมอาชีพเสริมต่างๆ ให้แก่ชุมชน ชุมชนเริ่มปรับตัวเข้าสู่ระบบการเกษตร แต่เนื่องจากชุมชนเคยอยู่อาศัยและยังชีพโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติจากป่ามาตลอด ไม่เคยประกอบอาชีพด้านการเกษตร ไม่มีแม้แต่ประสบการณ์และความชำนาญในด้านการเกษตร ชาวบ้านป่าสักงามต้องพยายามต่อสู้ดิ้นรน เรียนรู้และปรับวิถีชีวิตตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาชุมชนได้รับผลกระทบจากสภาพป่าที่เสื่อมโทรมเกิดปัญหาภัยแล้งต้นน้ำลำธารที่เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่หล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนบ้านป่าสักงามเริ่มเหือดแห้ง การปรับเปลี่ยนแนวคิดจากการลักลอบตัดไม้ทำลายป่ามาทำการเกษตรในระยะเริ่มแรกยังไม่ค่อยเห็นผล พื้นที่ทำกินยังไม่สามารถตอบสนองต่อการเพาะปลูกได้อย่างมีประสิทธิภาพ สภาพภูมิอากาศยังคงแห้งแล้ง แหล่งน้ำอืดคัดขาดแคลน ชาวบ้านส่วนใหญ่ออกไปเป็นแรงงานตามต่างๆ เนื่องจากเป็นการสร้างรายได้ที่ได้เงินทันที เมื่อมีการลักลอบตัดไม้ลดลง ทำให้ป่าเริ่มฟื้นตัว ป่าซับน้ำ ป่าประจำหมู่บ้านกลับมาทำหน้าที่เป็นแหล่งซึมน้ำและมีความอุดมสมบูรณ์

ปัจจุบันนี้หมู่บ้านป่าสักงามมีเนื้อที่บริเวณที่ตั้งชุมชนประมาณ 400 กว่าไร่ มีจำนวน 102 ครอบครัว ประชากรทั้งหมด 346 คน มีวัฒนธรรมและประเพณีที่หมู่บ้านสืบทอดกันมา ชาวบ้านอยู่กันแบบเครือญาติและมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้น เห็นได้จากการที่รัฐได้จัดสรรพื้นที่ทำกินโดยการออกเอกสารสิทธิ์ นส.3 ก. ไปรวมกับแปลงใหญ่ทั้งหมู่บ้าน โดยมีการจัดสรร พื้นที่การทำกินเองให้

ครัวเรือนที่ต้องการใช้ประโยชน์ครัวเรือนละประมาณ 3 ไร่ ใช้เป็นพื้นที่ทำกินบางครอบครัวมีพื้นที่ทำกินอยู่แล้ว 4-5 ไร่ ก็เสียสละไม่เอาพื้นที่ที่จัดสรรกัน ชุมชนมีการบริหารจัดการกันเองในชุมชนเป็นอย่างดี หากพื้นที่ทำกินที่แบ่งให้แต่ละครอบครัวถูกปล่อยทิ้งไว้ไม่ทำประโยชน์จะมีการเข้าไปกระตุ้นเตือนก่อน หากยังไม่ทำกินก็จะเอากลับคืนมาเป็นแปลงกลางของหมู่บ้านเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

ชุมชนบ้านป่าสักงามล้อมรอบด้วยเขตป่าสงวนแห่งชาติขุนแม่กวง พื้นที่ป่าบริเวณรอบหมู่บ้านประมาณ 70,000 ไร่ ยอดเขาสูงสุดจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 984 เมตร เป็นเขตต้นน้ำลำธาร พื้นที่ลุ่มน้ำซึ่งมีน้ำไหลออกตลอดทั้งปี มีลำธาร สายรองอีกหลายสาย คือ ห้วยช้างก๊วะ ห้วยผาปูน ห้วยกลางบ้าน ทุกสายจะไหลมารวมกันสู่เขื่อนแม่กวงอุดมธารา สภาพอากาศค่อนข้างเย็นตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ย ประมาณ 25 องศาเซลเซียส การที่ชุมชนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าแลความสำคัญของป่าทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนเกี่ยวกับการดูแลรักษาป่าโดยวางกฎระเบียบชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ได้เข้ามาช่วยส่งเสริมและสนับสนุนวางรากฐานการพัฒนาชุมชนโดยให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง ปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชน และปลูกสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบต่อการทำลายป่า ในรูปแบบพิพิธภัณฑสถานชาติที่มีสิ่งมีชีวิต เป็นการส่งเสริมกิจการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยมีการบริการบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Home Stay) โดยมีจริยธรรมตามประเพณีวัฒนธรรมสังคมดั้งเดิมที่ดั้งเดิมเป็นฐานแห่งความริเริ่มในการจัดทำกิจกรรม

หมู่บ้านป่าสักงามเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านชีวภาพ ไม่ว่าจะเป็นป่าชื้นน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งเกื้อกูลสำหรับชุมชนเพื่อการบริโภค โดยชุมชนจะให้ความร่วมมือในการดูแลรักษาด้วยความรักและห่วงแหน ป่าคุณภาพชีวิต เป็นแหล่งพืชอาหารและสมุนไพรมากมายหลายชนิด ป่าเสริมอาชีพ โดยการเก็บหาของป่าเพื่อบริโภคและจำหน่ายหรือการปลูกหวายเสริมเพิ่มคุณค่าของป่า เพื่อการใช้สอยและเสริมรายได้ให้แก่ชุมชน และคุณค่าของธรรมชาติต่อพื้นฐานการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน นอกจากนี้หมู่บ้านป่าสักงามยังมีทัศนียภาพหลายแห่งสวยงามตระการอยู่ในธรรมชาติ สายน้ำตกที่สวยตระการเป็นละออง น้ำใสจนเห็นฝูงปลาที่แหวกว่ายและคุ้นเคยกับผู้คน เช่น น้ำตกเหมือนฝัน น้ำตกบ้านพักรับรอง น้ำตกวังวาริ จะเป็นสิ่งดึงดูดให้ผู้ที่ต้องการสัมผัสธรรมชาติเข้ามายังสถานที่แห่งนี้เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ นอกจากนี้ยังมีสถานที่ประวัติศาสตร์อีกหลายแห่ง เช่น แผ่นดินหวิด ถ้ำหลวง กาดผี รวมถึงวัดร้าง และโบสถ์เก่าแก่อีกหลายแห่งที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์แก่ผู้ที่สนใจ

สภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าสักงาม

ขนาด และอาณาเขต

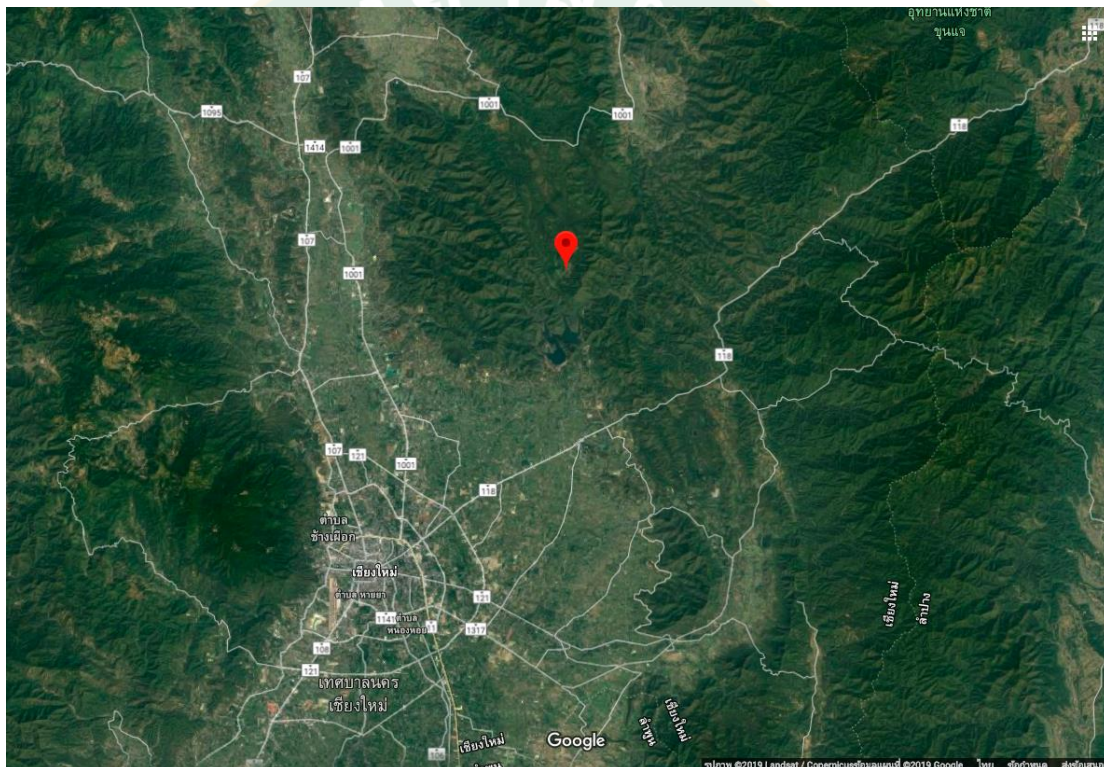
บ้านป่าสักงามมีขอบเขตการปกครองประมาณ 112 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 70,000 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อ อำเภอแม่แตง และอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

ทิศใต้ ติดต่อ เขื่อนแม่กวงอุดมธารา ตำบลลวงเหนือ จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดต่อ อ.พร้าว และ ต.ป่าเมี่ยง อ.ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดต่อ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 7 แผนที่ชุมชนบ้านป่าสักงาม

การคมนาคม

จากการให้ข้อมูลของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนทำให้ทราบว่าเมื่อก่อนชุมชนส่วนใหญ่ใช้การทางเดินเท้า บางครอบครัวก็ใช้การเดินทางและขนข้าวของโดยใช้ช้าง ม้าต่าง วัวต่าง เพื่อการเดินทางเข้าไปในเมืองหรือติดต่อกับผู้คนในที่อื่น ๆ โดยใช้เส้นทางใต้เขื่อนแม่กวงฯ แต่ในปัจจุบันการเดินทางเข้าหมู่บ้านป่าสักงาม ใช้เส้นทาง 2 เส้นทาง 3 วิธี คือ

1. เดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่โดยถนนหลวงแผ่นดินเชียงใหม่ – แม่ใจ – พร้าวมหายเลข 1001 แยกขวาระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 50.5 บ้านป่าไม้แม่หอพระ หรือ สวนป่า อ.อ.ป. แม่หอพระ หมู่บ้านป่าสักงามอยู่จากแยกเป็นระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางตลอดเส้นทาง

2. เดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่สู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 118 ถนนเชียงใหม่ – ดอยสะเก็ด – เชียงราย แยกซ้ายไปตามสันอ่างเก็บน้ำแม่กวางอุดมธารา ประมาณ 10 กิโลเมตรและจากสันอ่างเก็บน้ำต้องเดินทางโดยเรือข้ามน้ำไปยังท่าเรือชั่วคราว ระยะประมาณ 5 กิโลเมตร หรือ ใช้เวลาประมาณ 30 นาที

3. เดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่สู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 118 ถนนเชียงใหม่ – ดอยสะเก็ด – เชียงราย แยกซ้ายไปตามสันอ่างเก็บน้ำแม่กวางอุดมธารา ประมาณ 10 กิโลเมตรและข้ามสะพานแขวนเชื่อมใจ เป็นทางลูกรังผ่านเขา ระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร

วิธีการเดินทางสามารถใช้ยานพาหนะขนส่งสาธารณะโดย รถประจำทางสายเชียงใหม่ (ภาคหลวง) - เชื้อนแม่กวาง จากนั้นต่อเรือข้ามฟากหรือรถรับจ้าง - หมู่บ้านป่าสักงาม หรือรถประจำทางสายเชียงใหม่ (ขนส่งช้างเผือก) - พร้าว ลงหน้าปากทางเข้าหมู่บ้านป่าสักงาม จากนั้นต่อรถรับจ้างส่งถึงหมู่บ้านป่าสักงาม (ควรติดต่อล่วงหน้า)

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ลักษณะภูมิประเทศ หมู่บ้านป่าสักงามมีอาณาเขตประมาณ 70,000 ไร่ เป็นเขตพื้นที่ต้นน้ำลำธารในพื้นที่ลุ่มน้ำค้ำที่อยู่ระหว่างแนวเขาด้านตะวันออกคือเขาห้วยบวกเต่า มียอดเขาสูงสุดจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 984 เมตร และทางด้านตะวันตกของหมู่บ้านคือเขาห้วยปลาตุกมียอดเขาสูงสุดจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 848 เมตร โดยแนวเขามีลักษณะทอดตัวในแนวเหนือ-ใต้ ลักษณะป่าเป็นป่าดิบเขาที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่ และในช่วงความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 400-600 เมตร เป็นป่าเบญจพรรณผสมป่าเต็งรัง มีหน้าผาหิน(ผาจ้อ) และหน้าผาดิน (แผ่นดินหวัด) เกิดขึ้นในช่วงความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 400 เมตร เป็นบริเวณที่ตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชุมชนบ้านป่าสักงามมีเนื้อที่ประมาณ 250 ไร่ บนที่ราบกึ่งพื้นที่ลาดเอียงเล็กน้อย สำหรับทิศใต้ของหมู่บ้านเป็นที่ลาดเชิงเขา ซึ่งเป็นพื้นที่ทำกิน มีการปลูกพืชเกษตรลาดลงสู่ลำน้ำห้วยค้ำซึ่งเป็นลำห้วยธรรมชาติห้วยหลักของชุมชน มีน้ำไหลตลอดทั้งปี และมีลำน้ำสายรองทั้งสองฝั่ง ฝั่งซ้าย 12 สายจากขุนค้ำแห้ง คือ ห้วยน้ำฮาก ห้วยบวกเต่า ห้วยเมียงน้อย ห้วยวังสัก ห้วยเมียงหลวง ห้วยคำสิบ ห้วยข้าวหลาม ห้วยวังตน ห้วยคอก ห้วยมะแฮ ห้วยวังตะเหิน และห้วยปลาตุก ฝั่งขวา 9 สาย คือ ห้วยค้ำ 1 ห้วยค้ำ 2 ห้วยบง ห้วยทุ่งบวกฮ้อ ห้วยทุ่งป่าแหม ห้วยโบสถ ห้วยหิน

แก้ว ห้วยน้ำจาง และห้วยบ้าน ลำน้ำสายรองจะไหลมารวมกันเป็นน้ำห้วยคังไหลสู่อ่างเก็บน้ำแม่กวงอุดมธารา

ลักษณะทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศชุมชน องค์ประกอบสภาพพื้นที่ชุมชนบ้านป่าสักงามรอบล้อมด้วยเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่กวง ในพื้นที่ลุ่มน้ำคัง ซึ่งสามารถจำแนกชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2528 และตามลักษณะการใช้ประโยชน์ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2535 คือ

จำแนกตามชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ตามมติคณะรัฐมนตรี 28 พฤษภาคม 2528

- ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1 เอ หมายถึง พื้นที่ที่ยังคงมีสภาพป่าสมบูรณ์ เนื้อที่ 7,187.50 (11.5 ตารางกิโลเมตร)

- ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3 หมายถึง พื้นที่ที่ลักษณะโดยทั่วไปสามารถใช้ประโยชน์ได้เนื้อที่ 2,062.50 ไร่ (3.30 ตารางกิโลเมตร)

- ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 4 หมายถึง พื้นที่ที่มีลักษณะโดยทั่วไปถูกบุกรุกแผ้วถางเพื่อใช้ประโยชน์ในกิจการพืชไร่เป็นส่วนใหญ่ เนื้อที่ 22,625.00 ไร่ (36.2 ตารางกิโลเมตร)

จำแนกตามการใช้ประโยชน์ตามมติคณะรัฐมนตรี 17 มีนาคม 2535

- Zone C. หมายถึง บริเวณพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ เนื้อที่ 7,187.50 (11.50 ตารางกิโลเมตร)

- Zone E. หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่มีอากาศเหมาะสมเพื่อการใช้ประโยชน์ได้ เนื้อที่ 24,062.50 ไร่ (38.50 ตารางกิโลเมตร)

- พื้นที่กันออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นบริเวณหมู่บ้าน เนื้อที่ 625.00 ไร่ (1.00 ตารางกิโลเมตร)

- ทรัพยากรดิน พื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตั้งแต่ 400-800 เมตร โดยทั่วไปจะมีสีน้ำตาลแดงความชื้นปานกลาง มีการระบายน้ำปานกลางมีการชะล้างหน้าดินปานกลาง ผิวดินเป็นดินทรายที่มีก้อนกรวดและเม็ดดินลูกรังที่มีดินร่วนปนอยู่น้อยมาก ดินลึกประมาณ 0.50 เมตร ด้านล่างจะเป็นดินหินปูนและบางส่วนเป็นดินจากป่าชั้นที่ 2 หรือป่าพื้นต่ำ จึงไม่ค่อยเหมาะสมกับการเกษตรสำหรับพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตรคือ บริเวณพื้นที่ลาดริมห้วยคัง ที่มีความลาดชันไม่เกิน 15 องศาอยู่ทางฝั่งขวาของริมห้วยทอดยาวตามลำน้ำห้วยคัง ขนาดพื้นที่ประมาณ 1,200 ไร่ ดินมีระดับความแตกต่าง ประมาณ 5.2-7.9 มีความเหมาะสมในการปลูกพืชไร่

- ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ แหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเพื่อการกักเก็บน้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติหลักของชุมชนคือน้ำห้วยคัง มีความยาวประมาณ 11 กิโลเมตร มีน้ำไหลตลอดปี มีลำน้ำสายรองทั้งสองฝั่งประมาณ 21 สาย แบ่งเป็นฝั่งซ้ายที่ไหลลงมาจากเทือกเขาห้วยบวกเต่า 12 สาย คือ ห้วยน้ำฮาก ห้วยบวกเต่า ห้วยเมียงน้อย ห้วยวังสัก ห้วยเมียงหลวง ห้วยคำสับ ห้วยข้าวหลาม ห้วยวังจน ห้วยคอก ห้วยมะแฮ ห้วย

วังตาเหิน และห้วยปลาตุก น้ำสายรองฝั่งขวาที่ไหลลงมาจากเทือกเขาห้วยปลาตุก 9 สาย คือ ห้วยคัง 1 ห้วยคัง 2 ห้วยบง ห้วยทุ่งบัวกอ้อ ห้วยทุ่งป่าแฉม ห้วยโบสถ ห้วยหินแก้ว ห้วยน้ำจากจางที่มาจากลำน้ำสายย่อย 2 สาย คือ ห้วยบ้านและห้วยน้ำซับ(ห้วยบ้าน)และท้ายบ้าน แต่ละสายจะไหลมารวมกันเป็นห้วยน้ำคังและไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำแม่กวังอุดมธารา สำหรับแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเองคืออ่างเก็บน้ำป่าสักงามที่สร้างขึ้นเพื่อเก็บกักน้ำจากห้วยไม้หอบ ห้วยตองแตง ห้วยเตย ห้วยหมี และห้วยผาจันทร์ ซึ่งมีขนาดความจุ 800,000 ลูกบาศก์เมตร อยู่ในบริเวณทิศเหนือของพื้นที่หมู่บ้าน เพื่อประโยชน์ในการใช้อุปโภคบริโภคในครัวเรือนและการเกษตร น้ำจากอ่างเก็บน้ำนี้จะไหลพาดผ่านพื้นที่ทำกินแล้วลงสู่ห้วยคัง

- ลักษณะภูมิอากาศ สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปแบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน โดยฤดูฝนประมาณกลางเดือน พฤษภาคม-กันยายน และจะมีฝนตกชุกในเดือนมิถุนายน-สิงหาคม อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 32.5 องศาเซลเซียส ฤดูหนาวตั้งแต่เดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์ สภาพภูมิอากาศค่อนข้างเย็น อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 11-20 องศาเซลเซียส และฤดูร้อนตั้งแต่เดือนมีนาคม-พฤษภาคม โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 37.3 องศาเซลเซียส

ปริมาณฝนที่ตกในพื้นที่ชุมชนเกิดจากอิทธิพลของมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และอิทธิพลของพายุดีเปรสชันจากทะเลจีนใต้ ภูมิอากาศของพื้นที่ลุ่มน้ำมีลักษณะอากาศค่อนข้างชื้นโดยมีปริมาณฝนเฉลี่ยประมาณ 1,300 มิลลิเมตร โดยมีฝนตกเฉลี่ย 120 วัน น้อยกว่าเกณฑ์เฉลี่ยของประเทศไทย ซึ่งมีค่า 1,500 มิลลิเมตร อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 5 องศาเซลเซียส สูงสุดเฉลี่ยประมาณ 28 องศาเซลเซียส

สภาพแวดล้อมทางชีวภาพ

ความหลากหลายทางชีวภาพพันธุ์พืช

บริเวณโดยรอบของชุมชนหมู่บ้านป่าสักงาม ซึ่งหากพิจารณาเนื้อที่ตามขอบเขตการปกครองหมู่บ้านแล้ว มีเนื้อที่ประมาณ 112 ตารางกิโลเมตร หรือ 70,000 ไร่ สภาพป่าโดยทั่วไปจากการศึกษาของคณะผู้วิจัยจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการศึกษาคุณภาพน้ำและระบบนิเวศธรรมชาติ โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนแม่กวัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบว่าบริเวณพื้นที่ป่าของชุมชนบ้านป่าสักงามจะมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 400-600 เมตร สภาพป่าเป็นป่าเต็งรังผสมป่าเบญจพรรณ พันธุ์ไม้เด่นคือ ไม้สัก ไม้พลวง ไม้ปอ พันธุ์ไม้รองคือ ไม้เต็ง ไม้เหียง ไม้แดง ไม้แห้ว มีขนาดความสูงโดยเฉลี่ย 20-25 เมตร ไม้ชั้นกลางขนาดสูง 15 เมตร เรือนยอดชิดติดกันต่อเนื่องกัน ไม้พุ่มสูงไม่เกิน 1 เมตร และพื้นไม้ล่างประกอบด้วย เครือกราว ดอกตง ดอกกระเจียว ชิงเตา ชิงแมงดา หญ้าและบริเวณที่มีพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางมากกว่า 600 เมตรขึ้นไป สภาพป่าเป็นป่าดิบชื้น ไม่พบร่องรอยการเกิดไฟป่า ดินมีความชื้นสูง มีเศษใบไม้ปกคลุมพื้นดินหนา พันธุ์พืชเด่น ได้แก่ ไม้ยาง ไม้ตะเคียน ไม้สัก ไม้เปา ไม้ปอ ไม้ก่อ ไม้จ้าว ไม้รักฟ้า มีเรือนยอดไม้

หนาแน่น กิ่งและลำต้นไม่มอสส์ปกคลุม ขนาดความสูงไม้ชั้นบนสูงประมาณ 25-30 เมตร ไม้ชั้นสองสูงประมาณ 20-22 เมตร ชั้นพีชคลุมดิน ไม้พุ่มและไม้ล้มลุก หนาแน่นประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด ในการจำแนกลักษณะทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนจากการศึกษาพบว่า ชุมชนได้มีการจำแนกป่าตามคุณค่าของป่าที่มีความสำคัญต่อชุมชนคือ

1. ป่าซับน้ำ คือป่าต้นน้ำที่เกือกูลน้ำสำหรับชุมชนเพื่อการอุปโภคบริโภคและเพาะปลูกพืชผักสวนครัว ชุมชนร่วมมือกันดูแลรักษาอย่างรักและหวงแหน ป่าซับน้ำของชุมชนมีพื้นที่ 2 แห่ง คือ ป่าบริเวณทางทิศเหนือของชุมชน เป็นป่าที่ที่มีความชื้นสูงและมีความอุดมสมบูรณ์ ดินเปียกชุ่มอยู่ตลอดเวลา แสงแดดส่องได้น้อยมาก และมีน้ำซึมซับออกมาทั่วทั้งเป็นลักษณะหนองน้ำ แล้วไหลเป็นลำธารเล็กๆ พืชพรรณที่มีในบริเวณนั้นส่วนใหญ่คือ กล้วยป่า มีใหญ่อื่นๆ บ้างเล็กน้อย เช่น มะเดื่อ ตีมี ไม้เตี้ยม ตองเต้า ไม้ตุ้มค่า ไม้ยมหอม แต่จะมีพืชน้ำหลากหลายชนิด ได้แก่ บอน ผักหนาม ผักกูด หัวกะปิ เครือหน่อแน่ และบริเวณป่าซับน้ำอีกแห่งคือ ป่าซึ่งเป็นพื้นที่ที่ต่อเนื่องขึ้นไปทางด้านบนจากป่าซับน้ำเหนือบ้านจนถึงบริเวณหน้าถ้ำหลวง ชาวบ้านเรียกว่า “สระ” เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำที่มีน้ำไหลผุดออกจากพื้นผิวดินหรือไหลออกจากรู น้ำที่ผุดออกมามีปริมาณมากกว่า น้ำซับเหนือบ้านจะเป็นป่าที่มีบริเวณค่อนข้างชื้น แต่ปัจจุบันไม่มีน้ำไหลผุดออกมาจากรูแล้ว

2. ป่าคุณภาพชีวิต คือ แหล่งพืชอาหาร ใช้สอย และสมุนไพร ชุมชนดำเนินกิจกรรม พัฒนาป่าบริเวณรอบๆหมู่บ้าน โดยการนำพืชผักและสมุนไพรปลูกเสริมในบริเวณป่าเพื่อให้เป็นพื้นที่สำหรับชุมชนใช้เป็นแหล่งสำหรับคนและสัตว์หากิน รวมทั้งการนำไม้มาใช้สอยเพื่อการสร้างบ้านเรือนและเป็นเชื้อเพลิง พืชที่นำมาปลูกเสริมได้แก่ ลูกหว้า มะละกอ ไม้ไผ่ พริกไทย สะเดา เพกา มะขาม มะนาว มะลูด มะขามป้อม มะแฟน มะโชค จะค่าน ดีปลี หวาย กล้วย ข่า ขมิ้น ขิง เปรี๊ยะ โปรงฟ้า แยม มะรุม ขิงเต่า เพลี้ยฟาน ลิงราว เป็นต้น

3. ป่าสร้างเสริมอาชีพ คือ แหล่งเก็บหาและสร้างอาชีพเสริม ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ ในการเก็บหาของป่า เมล็ด ผล ฯลฯ เพื่อเป็นสินค้าท้องถิ่น และนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สร้างรายได้ อีกทางหนึ่งด้วย เช่น การนำไปไม้แห้งที่ได้จากการทำแวนกันไฟป่ามาใช้เป็นส่วนประกอบปุ๋ยธรรมชาติ

4. ป่าเพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยว คือ ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 70,000 ไร่ ทางชุมชนจัดให้เป็นแหล่งศึกษาของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา และส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งป่าเพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยวสามารถแบ่งย่อยป่าออกได้เป็น 5 ลักษณะ คือ

4.1 สวนป่าไม้สัก เป็นพื้นที่ปลูกสร้างสวนป่าไม้สักเสริมในป่าเต็งรังของอุตสาหกรรมป่าไม้ในบริเวณจากทางเข้าหมู่บ้านป่าสักงามใกล้หมู่บ้านป่าไม้แม่หอพระเข้ามาจนถึงหลักกิโลเมตรที่ 6 ของถนนเข้าหมู่บ้าน ปลูกในลักษณะจับต้นไม้มาเข้าแถว ป่าบริเวณนี้จะมีไม้ใหญ่คือ ไม้สัก มีไม้พลวง

ขึ้นบ้างประปราย ไม้พื้นล่างมีน้อยเพราะมีการเข้ามาแผ้วถางบ่อยครั้ง แต่ยังมีพืชกินได้ขึ้นบ้าง ได้แก่ เห็ดโคน เห็ดหล่ม หญ้าสาบเสือ ชิงเต่า เป็นต้น

4.2 ป่าเต็งรัง จะแยกได้ 2 ลักษณะคือ ป่าเต็งรังรุ่นที่ 1 เป็นป่าเต็งรังตามธรรมชาติ มีลักษณะเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ห่างๆ กัน ไม้ที่สำคัญได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ติง ไม้รอกฟ้า ไม้เหียง ไม้เปา ไม้พื้นล่าง ได้แก่ เครือกราว หญ้าคมบาง ลูกไม้ก่อ ดอกตง เป็นต้น ป่าเต็งรังรุ่นที่ 2 เป็นป่าเต็งรังที่มีการฟื้นตัวจากป่าสมบูรณ์เดิมที่ผ่านการใช้ประโยชน์ในลักษณะการทำนายนอกระบบมาก่อน อายุประมาณ 10 ปี มีไม้ขนาดเล็กขึ้นอยู่กระจัดกระจาย ใบไม้ค่อนข้างสมบูรณ์ ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้เหียง ไม้พลวง ไม้กราด แสลงใจ มะขามป้อม พื้นป่าไม้ไม่รกทึบ มีหญ้าชนิดต่าง ๆ ขึ้นอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะ หญ้าคมบาง หญ้าแพ็ด และไม้ไผ่ชนิดต่างๆ เป็นต้น

4.3 ป่าเบญจพรรณ จะแยกได้ 2 ลักษณะคือ ป่าเบญจพรรณตามธรรมชาติ ป่าชนิดนี้มีอยู่ทั่วไปในภาคเหนือเป็นป่าโปร่ง ประกอบด้วยต้นไม้ขนาดกลางเป็นส่วนใหญ่ พื้นป่าไม่รกทึบ มีไม้ไผ่ชนิดต่างๆ ขึ้นอยู่มาก ในฤดูแล้งต้นไม้ทั้งหมดจะพากันผลัดใบ มีพันธุ์ไม้ขึ้นคละปะปนกันมากชนิด เช่น ไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ มีมะค่า ไม้มะค่าโมง ไม้เก็ดแดง ไม้ตะแบก ไม้พฤษภูมิ ไม้ยมหิน ไม้มะเกลือ ไม้ซ้อ ไม้จ๊วป่า ไม้มะกอก ไม้สมอไทย ไม้โมกมัน ไม้ชิงชัน เป็นต้น ไม้พื้นล่าง เช่น พวงหญ้า ไม้ไผ่ ชนิดต่าง ๆ ดอกกระเจียวแดง ดอกกระเจียวขาว ชิงเผ่า ชิงแมงดา เป็นต้น

4.3 ป่าเบญจพรรณที่แปลงสภาพจากสวนป่าไม้สัก บริเวณป่าเบญจพรรณที่แปลงสภาพจากสวนไม้สักเดิมนั้น เป็นพื้นที่ขอใช้ประโยชน์จากองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เข้ามาทำสวนป่าสักเป็นระยะเวลาหลายปี เมื่อต้นไม้เริ่มโตขึ้นมากชาวบ้านได้ขอให้ทางองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้สักเลิกล้มโครงการที่จะตัดไม้บริเวณนี้ออกเพราะ เป็นพื้นที่เหนือป่าซับน้ำของชุมชน และได้ทำการบวชป่าเฉลิมพระเกียรติ สภาพป่าจากสวนไม้สักก็ได้กลายเป็นป่าเบญจพรรณที่สมบูรณ์ มีไม้หลากหลายชนิด เช่น ไม้แดง ไม้ประดู่ มะค่าโมง เก็ดแดง ตะแบกพฤษภูมิ ยมหิน มะเกลือ ซ้อ จ๊วป่า มะกอก สมอไทย โมกมัน ชิงชัน เป็นต้น ขึ้นปะปนกับไม้สัก ปลูกไม้พื้นล่าง ได้แก่ ดอกกระเจียวแดง ดอกกระเจียวขาว ชิงเต่า ชิงแมงดา เป็นต้น

4.4 ป่าไม้สัก เป็นป่าไม้สักที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ชาวบ้านเรียกว่า “ผาจ้อขุนไม้สัก” ป่าบริเวณนี้จะมีแต่ไม้สักเท่านั้น ลำต้นมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางโดยเฉลี่ยประมาณ 4 นิ้ว สูง โดยเฉลี่ยประมาณ 15 เมตร ความหนาแน่นประมาณ 800 ต้นต่อพื้นที่ 1 ไร่ ไม้พื้นล่าง ได้แก่ ดอกกระเจียว เป็นต้น

5. ป่าดิบชื้น ลักษณะป่าเป็นป่ารกทึบ ประกอบด้วยพันธุ์ไม้มากมายหลายชนิด ไม้ที่พบได้แก่ ไม้ยางนา ไม้ยางแดง ไม้กระบากดำ ไม้กระบากโคก ไม้ตีนเป็ด ไม้รัก ไม้ก่อ ไม้ป้อ ไม้สัก ไม้เหียง ไม้แดง ไม้ตะเคียน ไม้จ๊ว ไม้รอกฟ้า ไม้มะแฟน เป็นต้น มีลำต้นสูงใหญ่ มีไม้ปกคลุมรกทึบ

ประกอบด้วย ไม้พุ่ม ปาล์ม หวาย ไม้ไผ่ เถาวัลย์ชนิดต่าง ๆ เครือกวาว มะลิด ไม้เอื้องหมายนา เป็นต้น

6. ป่าต้นน้ำลำธาร เป็นป่าที่สร้างความชุ่มชื้น เก็บกักน้ำตามธรรมชาติไว้เพื่อเก็บกักในระบบธรรมชาติ ทั้งลำห้วย บริเวณพื้นที่ซับน้ำ และแหล่งน้ำธรรมชาติ ชุมชนบ้านป่าสักงามได้รับประโยชน์จากป่าต้นน้ำลำธารในการเก็บกักจากระบบนิเวศ ถ้าป่าต้นน้ำลำธารนี้ไม่สมบูรณ์ป่าซับน้ำของชุมชนก็จะไม่สมบูรณ์ตามไปด้วย ชุมชนจึงไม่สร้างฝายต้นน้ำขึ้นในลำห้วยเพื่อชะลอและกักเก็บน้ำ

ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในหลายลักษณะโดยชุมชนมีการเก็บหาพืชอาหารและของป่าเพื่อการบริโภคจำนวน 64 ชนิดพรรณ เช่น ผักหวาน ผักหนาม ผักกูด หน่อไม้ เห็ดชนิดต่าง ๆ ผักพ้อคำ ดอกลิงลาว ไช้แดง น้ำผึ้งป่า หนอนไม้ไผ่ แมงมัน กบห้วย เป็นต้น มีการเข้าป่าเพื่อนำมาไม้มาใช้สอย เป็นไม้ฝืน เป็นเชื้อเพลิง ซ่อมแซม บ้านเรือน และนำมาทำเครื่องจักสารจำนวน 12 ชนิดพรรณ เช่น ไม้สัก ไม้พวง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ติง ไม้แดง ไม้รักฟ้าและไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น มีการเก็บหาพืชสมุนไพรและนำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรค จำนวน 108 ชนิดพรรณ เช่น แกนฝาง มะเขือแจ้เครือ ฮ่อสะพานควาย เครือก้องแกลบ อบเชย กำลิ่งไก่แจ้ ขางตันเดียว สาบเสือ นมนาง หย่อมตีนหมา ไม้ปอบ ดีหมี เป็นต้น รวมถึงมีการเก็บหาของป่าและพืชอาหารในป่าเพื่อเป็นสินค้าจำนวน 31 ชนิดคือ เห็ด 9 ชนิด ได้แก่ เห็ดถอบ เห็ดไซ่ห่าน เห็ดแดงก่อ เห็ดโคน เห็ดห้า เห็ดหอมเห็ดลม เห็ดหูหนู เห็ดถ่านดำ พืชผักอีก 13 ชนิด คือ ผักหวาน ผักกูด ผักหนาม ผักพ้อคำ ผักปอนเมีย ดอกลิงลาว ขมิ้น มะเขือพวง ซะอม กระชาย มะลิดไม้ หน่อไม้ ใบพลวง พืชผล 3 ชนิด คือ มะขามป้อม มะแฟน มะกอก ฮ่อสะพานควาย โดยเก็บจากป่าบริเวณรอบๆ หมู่บ้านทั้ง 70,000 ไร่ แต่จะเก็บในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคเท่านั้น ส่วนการนำไปเป็นสินค้าจะนำออกไปขายในปริมาณที่จะหาได้ตามกำลังแรงของส่วนบุคคล

- ทรัพยากรสัตว์ป่า ในเขตพื้นที่หมู่บ้านป่าสักงามสำหรับสัตว์ป่าพบว่า ปัจจุบันจำนวนของสัตว์ป่าเหลืออยู่ค่อนข้างน้อยทั้งในจำนวนชนิดพันธุ์ สืบเนื่องมาจากเดิมสัตว์ถูกคุกคามและถูกล่ามาเป็นอาหารมาเป็นระยะเวลานานและต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามในเขตพื้นที่ของหมู่บ้านป่าสักงามยังมีสัตว์ป่าที่หายาก ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ สามารถจำแนกได้ดังนี้

ประเภทสัตว์บก

- หมีควาย เป็นสัตว์ขนาดใหญ่ อาศัยอยู่ในป่าดิบอันอุดมสมบูรณ์ในอดีต มีผู้พบเห็นจำนวนมากว่าหนึ่งตัว แต่ในปัจจุบันเห็นเพียงตัวหนึ่ง อยู่บนป่าเขาหินปูนและถ้ำต่างๆ โดยออกหากินในเวลากลางคืน อาหารที่กินได้แก่ รังผึ้ง ผลไม้ ใบไม้ หน่อไม้ เนื้อสัตว์

- วัวแดง พบได้ในป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ มักอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นฝูงในช่วงฤดูฝน ผู้นำฝูงที่เป็นตัวเมียจะพาฝูงเดินทางหาอาหารกินรอบบริเวณป่าประมาณ 10-15 กิโลเมตร กินพืชตระกูลหญ้าเป็นหลัก

- ไก่ฟ้าพญาลอ พบได้ในป่าดงดิบแล้ว ที่ราบต่ำและโปร่งซึ่งมีไม้ไผ่ขึ้นหนา ที่ระดับความสูงไม่เกิน 800 เมตร จากระดับน้ำทะเล ตัวผู้ชอบอยู่โดดเดี่ยว ส่วนตัวเมียอาจพบเป็นคู่หรือครอบครัว กินอาหารประเภทแมลงขนาดเล็ก จำพวก หนอน และปลวก โดยคุ้ยเขี่ยบนดินและเพียงส่วนน้อยที่กินพืช เมล็ดหญ้า และผลไม้ เป็นต้น

- นกยูง พบได้ในบริเวณแหล่งน้ำ ตามป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้งบริเวณลำห้วยช่วงเช้าและบ่ายจะออกหากินตามพุ่มไม้ นกยูงกินอาหารทั้งพืชและสัตว์ เช่น เมล็ดหญ้า ผลไม้ ยอดอ่อนหญ้า กล้วยไม้ ใส่เดือน แมลงและตัวหนอนทั่วไป มีนิสัยคุ้ยที่เขี่ยดินเช่นเดียวกับไก่ฟ้าและไก่ป่า

นอกจากนี้ยังพบว่าในบริเวณหมู่บ้านป่าสักงามยังมีสัตว์ป่า จำพวก หมูป่า เก้ง ไก่ป่า ลิง ชะนี นกเค้าแมว ชะมด กระรอก กระต่าย หนู อาศัยอยู่บริเวณป่าทั่วไป แต่ส่วนใหญ่จะพบในแหล่งดินโป่ง ตอนกลางคืน เพื่อหาอาหาร

ประเภทสัตว์น้ำ

จากการศึกษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศวิทยาในแหล่งน้ำ ศึกษาโดยวิธีการสำรวจสัตว์น้ำ เพื่อชี้ให้เห็นถึงคุณภาพน้ำ ตามดัชนีคุณภาพวัตน้ำตามดัชนีคุณภาพวัตน้ำพบว่าประเภทของสัตว์น้ำสามารถจำแนกแหล่งที่พบออกได้เป็นจำนวน 2 แหล่ง ได้แก่

1. แหล่งบริเวณต้นน้ำ มีจำนวนตัวอ่อนซีปะขาวตัวแบน ตัวอ่อนซีปะขาวเหงือกแฉก กุ้งน้ำตก หอยเจดีย์ มวนวน มวนกรรเชียง มวนอื่นๆ และกุ้งฝอย ซึ่งชี้ให้เห็นถึงคุณภาพของแหล่งน้ำของพื้นที่บริเวณต้นน้ำมีคุณภาพในระดับที่สะอาดมาก

2. แหล่งบริเวณท้ายน้ำ สัตว์ที่พบ ได้แก่ ตัวอ่อนแมลงเกาะหิน ตัวอ่อนซีปะขาว เหงือกบนหลัง ตัวอ่อนซีปะขาวว่ายน้ำ ตัวอ่อนแมลงหนอนปลอกน้ำไม่อยู่ในปลอก มวนจากปากยาว ตัวอ่อนแมลงปอ หอยเจดีย์ มวนวน มวนกรรเชียง กุ้งฝอย ปลู้าห้วย ซึ่งชี้ให้เห็นว่าคุณภาพน้ำในบริเวณท้ายน้ำค่อนข้างสะอาด

ลักษณะทางสังคม

ประชากรชุมชนบ้านป่าสักงามเดิมเป็นชาวลัวะ สืบเชื้อสายต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันเป็นชนพื้นเมืองล้านนา มีประเพณีความเชื่อเป็นแบบแผนเอกลักษณ์ วิถีชีวิตแบบชนบทหาของป่า เพาะปลูกพืชไร่ พืชสวนและรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพหลัก มีประชากรรวมทั้งสิ้น 259 คน 102 ครัวเรือน ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ในบางบ้านอาจจะมีบิดามารดาของทางฝ่ายหญิงที่มีอายุมากและไม่สามารถทำการเกษตรเลี้ยงตัวเองได้มาอาศัยอยู่ด้วย ที่ปรากฏเป็นการออกไปทำงานและอาศัยอยู่ในเมืองเมื่อถึงวันหยุดหรือวันว่างก็จะกลับมาเยี่ยมญาติพี่น้องในชุมชน ประชากรนับถือศาสนาพุทธและนับถือผี มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์หรือสิ่งที่มองไม่เห็น ซึ่งเรียกว่า “ผี” ผีสามารถที่

จะให้คุณให้โทษแก่ชาวบ้านที่กระทำผิดจารึกต่างๆ ที่บรรพบุรุษเคยกำหนดไว้ ผู้กระทำผิดอาจเกิดการเจ็บป่วยหรืออาจถึงตายได้

การศึกษา ประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ สำหรับประชากรวัยกลางคนนั้นมีจำนวนน้อยมากที่สามารถอ่านออกเขียนได้ ชุมชนมีโรงเรียนประจำหมู่บ้านคือ โรงเรียนบ้านป่าสักงาม สังกัดสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติ ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2503 เปิดทำการสอนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีครูจำนวน 2 คน มีนักเรียนจำนวน 15 คน นอกจากนี้มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทำหน้าที่ดูแลเด็กเล็กในชุมชน จำนวน 10 คน มีครูเด็กเล็ก 1 คน และครูผู้ช่วยอีก 1 คน

อาชีพหลักของชุมชน ประชากรบ้านป่าสักงามประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้าง โดยเป็นการรับจ้างแรงงานในหน่วยงานใกล้เคียง มีประชากรในวัยแรงงาน 130 คน เป็นแรงงานภายในชุมชนจำนวน 80 คน และแรงงานทำงานอยู่นอกชุมชน จำนวน 50 คน โดยประชากรที่ทำงานภายในชุมชนแยกเป็นรับจ้างและมีพื้นที่ทำการเกษตรกรรม 63 ครัวเรือน ค่าขาย 6 ครัวเรือน หาของป่าและอื่นๆ 3 ครัวเรือน และอยู่ในวัยเกษียณแรงงาน 6 ครัวเรือน ประชากรในหมู่บ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง กับ บมจ. ยูนิคเอ็นจิเนียริ่ง แอนด์คอนสตรัคชั่น เป็นบริษัทรับเหมาขุดเจาะอุโมงค์ผันน้ำจากเขื่อนแม่กวงสู่เขื่อนแม่จืด ในโครงการเพิ่มปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่ ของสำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 1 สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กรมชลประทาน ซึ่งมีระยะเวลาก่อสร้าง 1,440 วัน แผนงานก่อสร้างปี 2558-2562 เริ่มสัญญา 28 เมษายน 2558 – 6 เมษายน 2562

การสาธารณสุข ชุมชนบ้านป่าสักงามไม่มีหน่วยงานสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นตัวแทนสาธารณสุขในการให้ความช่วยเหลือดูแลสุขภาพชุมชน สถานพยาบาลที่สะดวกต่อการไปรับบริการคือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลลวงเหนือ โรงพยาบาลดอยสะเก็ด และโรงพยาบาลอำเภอแม่แตง สำหรับการรักษาพยาบาลแบบหมอเมือง โดยการใช้สมุนไพรและตามความเชื่อยังคงมีอยู่ และพื้นชุมชนบ้านป่าสักงามยังเป็นแหล่งสมุนไพรตามธรรมชาติที่มีความหลากหลาย

การปกครอง เดิมนั้นโดยวัฒนธรรมการจัดระเบียบชุมชนของชาวลัวะในแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้นำหมู่บ้านที่ประกอบไปด้วยกลุ่มย่อยๆ หลายกลุ่ม ในแต่ละกลุ่มจะเป็นการรวมกันของกลุ่มเครือญาติและจะมีผู้นำของกลุ่ม คือ ผู้อาวุโสในตระกูลซึ่งเป็นผู้หน้าที่แต่ละตระกูลเชื่อฟัง นอกจากนี้ผู้ประกอบพิธีทางศาสนาหรือหมอผีเป็นบุคคลอีกคนหนึ่งที่ชาวลัวะเชื่อฟังและเป็นบุคคลสำคัญที่ตัดสินใจว่าการกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่งผิดจารีตประเพณีหรือไม่ แต่ในระยะหลังทางราชการได้มีการจัดตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นเป็นทางการในหมู่บ้าน จึงทำให้การปกครองเปลี่ยนแปลงไป ชุมชนบ้านป่าสักงามก็เช่นกัน มีการกำหนดเขตการปกครองเป็นหมู่ที่ 1 ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัด

เชียงใหม่ มีนายคำปิง ดวงดี เป็นผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการหมู่บ้าน ทำหน้าที่ให้คำปรึกษา แนะนำ และช่วยเหลือการปฏิบัติการในด้านต่างๆ โดยจัดแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ คือ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายป้องกันความสงบ ฝ่ายพัฒนา ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายการคลัง ฝ่ายวัฒนธรรม ฝ่ายสวัสดิการสังคม และฝ่ายสตรี โดยฝ่ายต่างๆ มีหน้าที่ดังนี้

ฝ่ายปกครอง ทำหน้าที่ให้ข้อแนะนำหรือคำปรึกษาและปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขของประชาชนและดูแลหมู่บ้านให้เป็นไปตามกฎหมายขนบธรรมเนียมประเพณี ส่งเสริมการปกครองในระบบประชาธิปไตย และสร้างเสริมความสามัคคีของส่วนร่วม

ฝ่ายพัฒนา ทำหน้าที่ให้ข้อแนะนำหรือให้คำปรึกษาและปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการทำแผนและโครงการเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน สร้าง ซ่อมแซม และปรับปรุงสาธารณสุขสมบัติของหมู่บ้าน พัฒนาและส่งเสริมอาชีพของราษฎร จัดตั้งกลุ่มต่างๆ และดำเนินโครงการต่างๆ

ฝ่ายป้องกัน ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้านการรณรงค์ ลดละ เลิกอบายมุข การป้องกันยาเสพติด และจัดการป้องกันบรรเทาสาธารณภัย

ฝ่ายการคลัง ทำหน้าที่การวางแผนในการจัดหาและรักษา การใช้จ่ายเงินของหมู่บ้าน ช่วยเหลือราชการเร่งรัด จัดเก็บภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน จัดทำทะเบียนทรัพย์สินของหมู่บ้าน ส่งเสริมการติดตั้งออมทรัพย์และกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน

ฝ่ายสาธารณสุข ทำหน้าที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือแพทย์และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ทำงานในหมู่บ้าน ระวังและป้องกันโรคระบาด การวางแผนครอบครัว การจัดตั้งกองทุนเวชภัณฑ์และสุขภาพีบาล อื่นๆ

ฝ่ายวัฒนธรรม ทำหน้าที่เกี่ยวกับความช่วยเหลือโรงเรียน การจัดการศึกษาออกโรงเรียน ส่งเสริมรักษาศิลปธรรมและประเพณีท้องถิ่น ส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มเยาวชนและลูกเสือชาวบ้าน ส่งเสริม การกีฬาและการพักผ่อนหย่อนใจ

ฝ่ายสตรี ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดทำแผนและโครงการเพื่อพัฒนาสตรีและเด็ก ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ ส่งเสริมการรวมกลุ่ม จัดทำระเบียบข้อมูลสตรีและเด็กในหมู่บ้าน ประสานงานและให้ความร่วมมือในโครงการพัฒนาสตรีและเด็กของภาครัฐและเอกชน

จะเห็นว่ากลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเป็นกลุ่มที่เป็นทางการ การเลือกผู้นำกลุ่มเลือกตามความสามารถ ไม่ได้เลือกผู้อาวุโสเหมือนแต่ก่อน จะพิจารณาผู้ที่มีลักษณะเป็นผู้นำตามธรรมชาติเป็นคนหนุ่มที่ชุมชนยอมรับให้ความไว้วางใจ เรียนรู้ได้มากกว่าคนอื่นๆ แต่ไม่เคยเอาเปรียบใคร ทำงานเพื่อชุมชน มีความสนใจ มุ่งมั่น เป็นนักคิดของหมู่บ้าน สถานที่ในการชุมนุมแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารของชาวบ้าน โดยเฉพาะการจัดประชุมโดยผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันจะมีขึ้นอย่างน้อยเดือนละครั้ง เพื่อการถ่ายทอดข้อมูลที่ผู้ใหญ่บ้านไปรับฟังมาจากการประชุมประจำเดือนที่อำเภอในตอนต้นเดือนของทุกเดือน การแลกเปลี่ยนข้อมูลจึงได้เปลี่ยนจากบ้านไปเป็นที่ศาลาประชาคม ซึ่งได้จัดสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2543 เพื่อ

ใช้เป็นสถานที่สำหรับการจัดกิจกรรมการประชุม การอบรมเป็นศูนย์รวมของชุมชนในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร แต่ยังคงมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลในลักษณะพูดคุยกันแบบไม่เป็นทางการของกลุ่มแกนนำในช่วงเย็น ที่บ้านผู้ใหญ่บ้านหรือบ้านแกนนำคนใดคนหนึ่ง สัปดาห์ละ 2-3 ครั้ง

วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ

วัฒนธรรม เดิมชุมชนหมู่บ้านป่าสักงามเป็นชาวฉะและยังมีกลุ่มชนที่อพยพมาอยู่ภายหลัง เช่น ชนเผ่าไทยวนหรือคนเมือง ดังนั้นประเพณีและวัฒนธรรมจึงถูกคนส่วนใหญ่กลืนไปบ้าง วัฒนธรรมที่ยังหลงเหลืออยู่ให้เห็นได้ที่สำคัญ คือ

1. วัฒนธรรมทางภาษา ภาษาพูดของกลุ่มชนบ้านป่าสักงามในสมัยก่อนใช้ภาษาฉะ แต่ในปัจจุบันไม่มีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นลูกหลานภาษาฉะได้หายไปและใช้ภาษาคำเมืองหรือภาษาไทยโยนกแทน

2. วัฒนธรรมการแต่งกาย การแต่งกายของชุมชนบ้านป่าสักงามในอดีตนั้น ผู้ชายมักนุ่งผ้าต๋อยเพื่อเป็นการโชว์แข้งขาที่สั๊กหมักไว้ ผ้าต๋อยเป็นผ้าฝ้ายทอมือมีลักษณะเป็นผืนสี่เหลี่ยมลายดำสลับขาวเรียกว่า “ผ้ากาโก้” หรือ “ผ้าดำต๋อบ” ผ้าต๋อยมี 2 ขนาด คือ ขนาดสั้นและขนาดยาว ขนาดสั้นนิยมนุ่งแบบ “เค็ดหม้าม” หรือ “แก้นหม้าม” คือม้วนชายผ้าเป็นเกลียวสอดระหว่างขาให้รัดกุม ถ้าเป็นผ้าขนาดยาวก็นุ่งแบบโจงกระเบน ช่วงบนร่างกายเปลือยอก แต่จะใช้ผ้าพาดไหล่ในโอกาสพิเศษ ส่วนในเวลาหน้าหนาวก็จะมี “ผ้าตุ้ม” คือ ผ้าฝ้ายทอดเส้นใหญ่หนาๆ ใช้คลุมตั้งทั้งชายและหญิง

ส่วนการแต่งกายของผู้หญิงจะนุ่งซิ่นที่ทอด้วยมือ ลักษณะของผ้าซิ่นจะเป็นลายขวางต่อเชิงและเอวด้วยผ้าฝ้ายสีดำ ไม่สวมเสื้อแต่ใช้ผ้าผืนยาวพันรอบอกหรือพาดเฉียงลำตัวพาดชายไป ด้านหลังเรียกว่า “สะหว้ายแล่ง” ต่อมานิยมนุ่งผ้าซิ่นสีดำต่อเชิงที่ทอสลับสีแดงแต่ไม่ต่อเอว เรียกว่า “ซิ่นก่านคอคควาย”

วัฒนธรรมการแต่งกายเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากการเป็นประเทศราชาเป็นมณฑลพายัพ การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ส่งผลต่อวัฒนธรรมการแต่งกายนั้นคือ การสวมเสื้อและกางเกง ลักษณะเสื้อของผู้ชายและผู้หญิงจะคล้ายกันคือเป็นเสื้อคอกลมผ่าหน้าตลอด ผูกเชือก แขนสั้นหรือแขนยาว ถ้าเป็นผู้หญิงจะเป็นแขนกระบอกต่อแขนต่ำเช่นกัน มีกระเป๋าทิ้งสองข้าง และอีกแบบหนึ่งเป็นเสื้อผ้าครึ่งอกติดกระดุม 2 เม็ด ส่วนกางเกงมีลักษณะคล้ายกางเกงจีน คือเป็นกางเกงเป๋ายาวทางหลวม เรียกว่า “เต๋ยวสะดอ” มีชายยาวถึงข้อเท้าและยาวแค่นิ้ว ผ้าที่ใช้ตัดเย็บกางเกงและเสื้อทั้งของผู้หญิงและของผู้ชายจะเป็นผ้าฝ้ายสีตุ่น บางทีก็ย้อมด้วยหอมหรือมะเกลือ

ลักษณะทรงผมคือ ผู้ชายจะตัดผมสั้น ส่วนผู้หญิงจะไว้ผมยาวแล้วเกล้าเป็นมวยต่ำไว้ที่ท้ายทอย สำหรับคนที่ผมบางก็เสริมผมด้วย “จ้อง” หรือ “หย่อง” ที่ตัดผมเก็บเอาไว้เสริมผมให้ผมมวยโต

ประดับมวยผมด้วยปิ่นที่ทำด้วยเงินหรือทองคำแล้วแต่ฐานะ บางครั้งจะเหน็บหรือทัดด้วยดอกไม้รอบมวยหรือข้างๆ มวยผม ดอกไม้ที่นิยมกันมากคือ ดอกเอื้อง(ดอกกล้วยไม้) หรือดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม

- ประเพณี

- ประเพณีเผาไฟให้พระเจ้า ตรงกับเดือน 4 เป็งของทุกปี (กุมภาพันธ์)เป็นช่วงหน้าหนาวชาวบ้านจะไปเอาไม้จี่กันดา(ต้นจะเป็นหนามแหลมเหมือนเกศาพระเจ้าคือพระพุทธรูป)เลือกเอาเถาหรือเครือที่แตกออกมา ขนาดประมาณ 2-3 นิ้ว นำมาปอกเปลือกออกแล้วไปตากแดด 1 วัน ตอนเช้าประมาณตี 4 นำไม้จี่กันดานั้นมาจุดหน้าวิหารและอัญเชิญพระพุทธรูปมาฝังไฟโดยพระสงฆ์เป็นผู้ทำพิธี ขอให้พระพุทธรูปและชาวบ้านได้อยู่กันอย่างอบอุ่น อุดมสมบูรณ์ต่อไปในภายหน้า และในช่วงเย็นชาวบ้านจะร่วมกันเก็บกวาดขี้เถ้าบริเวณที่เผาไหม้ให้สะอาดเรียบร้อย

- ประเพณีสงกรานต์ ตรงกับช่วงระยะเวลาระหว่างวันที่ 13-17 เมษายนของทุกปี โดยมีการทำพิธีกรรมและกิจกรรมดังนี้

วันที่ 13 เมษายน ชาวบ้านในแต่ละครัวเรือนจะทำความสะอาดบ้านเรือนของตน

วันที่ 14 เมษายน ชาวบ้านในแต่ละครัวเรือนจะทำขนมเทียนเพื่อนำไปถวายพระสงฆ์ในวันที่ 15 และในวันนี้จะมีการขนทรายเข้าวัดป่าสักงาม

วันที่ 15 เมษายน ถือว่าเป็นวัน “พญาวัน” ซึ่งเป็นวันที่ชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัดและมีพิธีเวียนเทียนในตอนหัวค่ำ

วันที่ 16 เมษายน เป็นวันทำพิธีสะเดาะเคราะห์แก่คนทั้งชุมชน โดยที่ชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านจะนำเสื้อผ้าของตนมาคนละ 1 ชุด รวมทั้งเชือกที่ใช้ผูกวัว ควาย มาวางกองรวมกันแล้วนำกรวยดอกไม้ใส่ข้าวตอก ดอกไม้ พร้อมทั้งดินเหนียวที่ปั้นเป็นรูปสัตว์ตามปีเกิดของแต่ละคนมากองรวมกันและมีการประกอบพิธีทางสงฆ์ พิธีกรรมเริ่มในช่วงเวลา 08.00-09.00 น. หลังจากนั้นจะเป็นพิธีรดน้ำดำหัวผู้นำหมู่บ้าน

วันที่ 17 เมษายน เป็นวันรดน้ำดำหัวบุคคลที่นับถือของแต่ละคน รวมทั้งญาติผู้ใหญ่ของแต่ละครัวเรือน

- ประเพณีเลี้ยงหอย ชาวบ้านเรียกว่าพิธีเลี้ยงผีเจ้านาย เพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองหมู่บ้านให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง จะมีพิธีในช่วงเดือน 5 แรม 9 ค่ำ และ เดือน 9 แรม 9 ค่ำทำปีละ 2 ครั้ง คือ เดือนมีนาคมและเดือนพฤษภาคมของทุกปีจะมีการทำเลี้ยงศาลเจ้าพ่อคำแดง แต่ละบ้านจะนำไก่มาต้มรวมกันบ้านละ 1 ตัว (นำไปมาฆ่าแล้วต้มรวมกันในกระทะหรือปิ้งที่หอยไม่ต้มมาจากบ้าน) โดยรวมทั้งข้าวต้มมัดและขนมหวานต่างๆ มาถวายรวมกันที่ศาลเจ้าพ่อคำแดง ซึ่งจะมีผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้ทำพิธีโดยอัญเชิญเจ้าพ่อหลวงคำแดงมารับไป มีการนำเทียนขี้ผึ้งมาจุด 2-3 เล่ม พร้อมรูป 9 ดอก ข้าวตอก ดอกไม้ใส่กรวยดอกไม้ เริ่มพิธีตั้งแต่ 08.00-11.00น. เมื่อเสร็จพิธีก็จะนำของเหล่านั้นกลับไปบ้านของตน

- ประเพณีเดือน 9 เป็ง จะถือเอาวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 9 ของทุกปี (วันวิสาขบูชา) เป็นวันสงกรานต์ น้ำพระธาตุ ในตอนเช้ามีการทำบุญตักบาตร ตอนบ่ายฟังเทศน์ฟังธรรมเสร็จแล้วออกมาสงกรานต์ น้ำพระธาตุ ในช่วงเวลากลางคืนมีการเวียนเทียนและการละเล่นต่างๆ ที่วัดป่าสักงาม เช่น มีบั้งไฟ ดนตรีพื้นเมือง และฉายภาพยนตร์

- ประเพณีการตานก๋วยสลาก หมายถึง ประเพณีทานสลากภัตอันเป็นประเพณีที่สืบต่อกันมานานแล้ว การตานก๋วยสลากเริ่มในราว วันเพ็ญเดือน 12 เหนือ (ตรงกับเดือนกันยายนและสิ้นสุดเอาในเดือนกึ่งยี่ดับ) ส่วนใหญ่จะมีในช่วงเดือนกึ่ง แรม 8 ค่ำ หรือเดือนตุลาคม การตานก๋วยสลากต้องมีการเตรียมสิ่งของเครื่องไทยทานก่อนล่วงหน้า 1 วัน เรียกวันเตรียมสิ่งของนี้ว่า “วันดา” ในวันดาพวกผู้ชายจะจักตอกสาน “ก๋วย” (ตระกร้า) ส่วนทางฝ่ายหญิงจะเตรียมห่อของกระจุกกระจิก เช่น เกลือ ข้าวสาร พริก หอม กระทียม ขนม หมาก เมียง บุหรี่ขี้โย เทียน ตลอดจนจัดเตรียมอาหารต่างๆ เช่น หมูทอด ห่อนึ่ง และผลไม้ต่างๆ เพื่อจะบรรจุในก๋วยที่กรุด้วยใบตองหรือกระดาษสีสวยๆ สิ่งที่จะลืมไม่ได้อีกอย่างคือ “ยอดสลาก” อันหมายถึง เงินที่จะทำบุญ วิธีการที่ใส่เงินลงในก๋วยเงินยอดสลากจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฐานะของครอบครัว ในวันดานี้จะมีญาติพี่น้องหรือเพื่อนสนิทที่อยู่ต่างบ้านมาร่วมทำบุญด้วยเรียกว่า “ฮอมสลาก” และมีการต้อนรับด้วยอาหาร ขนม ตลอดจนเครื่องดื่มของมีนเมาเป็นที่สนุกสนาน ต่อมาในวันรุ่งขึ้นเป็นตานก๋วยสลาก ก็จะนำ “ก๋วยสลาก” ไปวางเรียงไว้ตามลานวัดหรือศาลา เด็กๆหรือหนุ่มสาวก็จะนำเสื้อผ้าไปปูล้างใกล้ๆ กับก๋วยสลากของตนเอง ในวันตานก๋วยสลากนี้ ทุกก๋วยจะต้องติดเส้นสลากซึ่งในสมัยก่อนจะทำด้วยใบบานตัดเป็นแผ่นยาวๆ ปัจจุบันจะใช้กระดาษแทนและจารึกชื่อเจ้าของไม้พร้อมกับบอกว่าอุทิศส่วนกุศลนั้นไปให้ใคร “เส้นสลาก” จะเขียนเหมือนกัน 2 ชุด ใช้ติดก๋วย 1 ชุด อีก 1 ชุดนำไปรวมกันที่หน้าพระประธานในวิหาร รวบรวมได้เท่าไรแบ่งออกเป็นสามสี่ส่วน ส่วนที่1เป็นส่วนของ “พระเจ้า” เพื่อนำเงินไว้ใช้บำรุงวัด อีก3ส่วนหารด้วยจำนวนพระภิกษุที่นิมนต์มาจากวัดต่างๆ และพระในวัด พอได้เวลาก็จะนำ “เส้นสลาก” ไปเรียกหาเจ้าของก๋วยสลาก เจ้าของก๋วยสลากก็นำก๋วยสลากไปถวายพระ พระท่านก็จะให้พร ก๋วยสลากนอกจากจะมี “ก๋วยเล็ก” แล้วก็อาจจะมี “ก๋วยพิเศษ” เรียกว่า “สลากโชค” ซึ่งจะทำพิเศษกว่าก๋วยเล็กหรือก๋วยธรรมดา นั่นคือ อาจจะมีข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่มีราคา เช่น หม้อ ถ้วย ชาม เครื่องนอน การตกแต่งก็จะประณีตกว่าก๋วยธรรมดา ประเพณีการตานก๋วยสลาก มีจุดประสงค์ 2 อย่าง คือ เพื่ออุทิศส่วนกุศลผลบุญให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และอีกประการหนึ่งก็เพื่อเป็นการสะสมบุญกุศลผลบุญให้แก่ตัวเอง เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้วหากไปเกิดในภพอื่นก็จะได้รับสิ่งของที่อุทิศถวายไว้

- ประเพณีปอยหลวง ปอยหลวง คือ งานฉลองถาวรวัตถุของวัดหรือสิ่งก่อสร้างที่ประธานช่วยกันทำเพื่อขึ้นเป็นประโยชน์แก่สาธารณชน การจัดงานปอยหลวงจัดเพื่อที่จะอุทิศสิ่งก่อสร้างเป็นของสงฆ์ และอุทิศบุญกุศลแก่บรรพชนตลอดถึงอุทิศเป็นกุศลไว้ภายหน้าแก่ตนเอง เนื่องจากงานปอยหลวงเป็นงานใหญ่ต้องมีการเตรียมการล่วงหน้าเพื่อคอยต้อนรับ เลี้ยงดูหัววัดต่างๆ ที่จะมาร่วม

ทำบุญโดยพวกศรัทธาจะช่วยกันบริจาคเครื่องบริโภคนคร เช่น ข้าวสาร อาหาร ไม้ค้อยเลี้ยงดูตามควรแก่ฐานะ ดังนั้น การจะจัดงานปอยหลวงได้ทางคณะสงฆ์ จึงกำหนดให้เหมาะสมกับฐานะของงานโดยกำหนดราคาสິงแวตล้อมก่อสร้างจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยใช้ค่าของเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ ช่วงระยะปี พ.ศ. 2480-2490 ราคาสິงของก่อสร้าง ประมาณ 5,000 บาท ปี พ.ศ. 2491-2500 ราคาสິงก่อสร้างประมาณ 100,000-1,000,000 บาท หากต่ำกว่าที่กำหนดไว้จะไม่ได้รับอนุญาตให้จัดงานปอยหลวงได้มี โบสถ์ เจดีย์ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิขนาดใหญ่ หอไตรปิฎก กำแพง หอระฆัง โรงเรียน หอประชุม ตลอดจนสะพานที่ใช้ข้ามแม่น้ำ กิจกรรมก่อนจะมีปอยหลวง จะมีการเตรียมพิมพ์ฎีกาแก่กุศลไปยังหัววัดและประชาชนใกล้เคียง เตรียมเครื่องแห่ประจำวัด เช่น กลองตั้งโหม่ง กลองเท็งน้อม การฟ้อนรำต้อนรับหัววัดมีฟ้อนเล็บ มีฟ้อนเทียน ฟ้อนดาบ ตลอดจนเตรียมทำความสะอาดทุกแห่งของวัดด้วยการล้าง ทาสี หรือทาปูนขาว นอกจากนั้นก็ทำผมหรือประรำ ตกแต่งด้วยธงทิวและกระดาษริ้วสีรุ้งต่างๆ ปูเสื่อสาตไว้ค้อยต้อนรับศรัทธาประชาชนพร้อมเครื่องรับแขก ได้แก่ คนโท น้ำต้นกระโถน พานเมียง ในด้านศรัทธานั้น มีการเตรียมทำครัวทาน สำหรับแห่ถวายวัดเป็นกัณฑ์พิเศษในครอบครัวจน เรียกว่า ต้นครัวทาน จากนั้นก็เตรียมเครื่องอุปโภคบริโภค เสื้อผ้า เครื่องแต่งตัว ซ่อมแซมบ้านช่องให้แข็งแรงสวยงามเพื่อเตรียมต้อนรับญาติพี่น้อง ครัวทานจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ หัววัด เป็นเครื่องไทยทานที่วัดวาอารามต่างๆ แห่แห่นเข้าร่วมทำบุญในงานปอยหลวงจะมีการประดับตุ่งหรือทานตุ่งก่อนจะมืงานประมาณ 3-7 วัน ตามความพร้อมเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า อีกไม่นานก็จะมืงานปอยหลวง ดังนั้นจะมีความยาวประมาณ 4-5 วา นำไปแขวนไว้หน้าวัดจะมากหรือน้อยก็ตามกำลังศรัทธา ส่วนวัดสุดท้ายแห่งการแห่ครัวทาน ก็จะมีการสมโภชสິงก่อสร้าง วันทำบุญอาจารย์วัดจะกล่าวคำโอกาสเวนทานถวายแล้วนำเอาเครื่องกัณฑ์ของตนถวายพระสงฆ์อนุโมทนาเป็นเสร็จพิธี

ภาพที่ 8 โรงทานในงานปอยหลวงหอระฆัง วัดป่าสักงาม

- ความเชื่อเรื่องผี

ชาวบ้านยังมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์หรือสิ่งที่มีมองไม่เห็นตัวซึ่งเรียกว่า “ผี” ผีสามารถที่จะให้คุณหรือให้โทษแก่ชาวบ้านที่ทำผิดจารีตต่างๆ ที่บรรพบุรุษเคยกำหนดไว้ผู้กระทำความผิดอาจจะเกิดการเจ็บป่วยหรืออาจถึงตายได้ ในวิถีชีวิตจึงผูกพันอยู่กับเรื่องเหล่านี้ตลอดเวลา นาง บัวเรียว อุ่มนาง นาง ศรีพรรณ ปันใจ นายสมคิด บัวแผ่น ได้พูดถึงผีที่สำคัญของชาวบ้านบ้านป่าสักงามมี 4 ชนิด คือ

1) ผีเจ้าบ้าน เป็นผีที่สำคัญที่สุดของหมู่บ้านที่สามารถให้คุณให้โทษกับชาวบ้านทั้งหมู่บ้านได้ ทุก ๆ ปีจะต้องมีการเซ่นสรวงเพื่อทุกคนในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุขและทำมาหากินได้ผลดี ซึ่งศาลาเจ้าบ้านของหมู่บ้านป่าสักงามได้ตั้งศาลไว้ที่บ้านของ นายดวงฤทธิ์ ตาใจคำ

2) ผีบ้านผีเรือน เป็นผีประจำแต่ละครัวเรือน ผีบ้านผีเรือนนี้คือ ผีบรรพบุรุษของแต่ละหลังคาเรือนหรือผีบรรพบุรุษของแต่ละตระกูล ชาวบ้านเรียกว่า “ผีปู่ย่า” ในหมู่บ้านอาจจะมีหลายตระกูล ผีในบ้านแต่ละบ้านจึงแตกต่างกัน ผีบ้านผีเรือนก็เช่นเดียวกับผีหมู่บ้านคือ สามารถให้คุณให้โทษได้เช่นกันถ้าทำผิดจารีตประเพณีของตระกูลแต่การให้คุณให้โทษนี้จะเกิดเฉพาะบุคคลในเรือนหลังนั้นหรือหลังคาเรือนแต่ละหลังเท่านั้น แต่ไม่สามารถให้คุณให้โทษกับบุคคลภายนอกได้ ดังนั้นชาวบ้านจึงไม่ค่อยจะเชื่อเชิญคนแปลกหน้าขึ้นบนบ้านเท่าใดนัก เพราะถ้าคนภายนอกทำอะไรไม่ดีไม่งามขึ้นมาบุคคลที่จะได้รับผลกระทบคือบุคคลในบ้านนั่นเอง

3) ฝี่ไร่ การเพาะปลูกผลผลิตจะดีหรือไม่ดีนั้นนอกจากสภาพพื้นที่และสภาพดินฟ้าอากาศแล้ว การเช่นและการเลี้ยงฝี่ไร่ที่ถูกต้องตามกำหนดเวลาและความถูกต้องในระเบียบพิธีต่าง ๆ มีส่วนสำคัญตามความเชื่อเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การทำผิดจารีตประเพณีต่าง ๆ ในไร่อาจส่งผลให้ผู้กระทำหรือเจ้าของไร่เกิดการเจ็บป่วยได้ ชาวบ้านป่าสักงามก่อนที่จะทำการเพาะปลูกต้องบอกฝี่ไร่ให้รับทราบโดยการนำข้าวตอกดอกไม้ใส่กรวย มีข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงตามแต่ฐานะของเจ้าของที่ เช่น บางบ้านเลี้ยงไก่ต้ม บางบ้านเลี้ยงจิ้งจกบาง แกงอ่อม บางบ้านเลี้ยงหัวหมูเป็นต้น นอกจากนี้ยังกระทำตามความเชื่อนี้ในการเลี้ยงสัตว์ด้วยเช่นกัน

4) ฝี่เจ้าที่ ชาวบ้านเชื่อว่าฝี่เจ้าที่เป็นฝี่ที่สิงสถิตอยู่ในพื้นที่ก่อนที่จะมีการตั้งหมู่บ้าน เมื่อจะตั้งหมู่บ้านจึงต้องมีพิธีถามหรือขอฝี่เจ้าที่ก่อน หลังจากนั้นจะทำศาลเพื่อให้ฝี่เจ้าที่ได้สิงสถิตอยู่ ประจำ และในแต่ละปีจะต้องมีการเลี้ยงฝี่เจ้าที่เพื่อให้ฝี่เจ้าที่คุ้มครองหมู่บ้านหรือคนในหมู่บ้านพ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ ในบางครั้งถ้าเกิดวิกฤตการณ์ที่ไม่ดีในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็อาจจะมาบนบานฝี่เจ้าที่ให้ช่วยแก้ไขหรือคุ้มครอง เมื่อผ่านพ้นวิกฤตการณ์นั้นไปแล้วทั้งหมู่บ้านก็จะมาทำการแก้บน การเลี้ยงฝี่หมู่บ้านนี้จะเป็นงานของส่วนร่วมทั้งหมู่บ้านที่จะต้องร่วมกัน การร่วมกันก็จะร่วมกันตั้งแต่การช่วยกันออกค่าเครื่องเช่นสรวงบูชาและการเข้าร่วมพิธี โดยแต่ละหลังคาเรือนจะส่งตัวแทนมาหลังคาเรือนละ 1 คน แต่จะต้องเป็นผู้ชายทั้งหมด บ้านป่าสักงามมีฝี่เจ้าที่คือ ศาลเจ้าพ่อหลวงคำแดง

นอกจากนี้ยังเชื่อว่ามีฝี่อีกหลายๆ ชนิดที่ทำให้ชาวบ้านเกิดการป่วยได้ เช่น ป่า ฝี่โป่ง ฝี่โป่งกะโหลง ฝี่มาบ้อง เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามยังเชื่อว่าฝี่เรือนคุ้มครองดีแล้วฝี่อื่น ๆ ก็ไม่สามารถทำอันตรายใด ๆ ได้ ดังนั้นสำหรับชาวบ้านฝี่เรือนจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก

แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

1) วัดป่าสักงาม มีเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่ สร้างมาประมาณ 200 ปี โดยได้นำปูนขาวมาสร้างเป็นพระอุโบสถ เพื่อให้ชาวพุทธได้สักการะและเป็นที่ปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

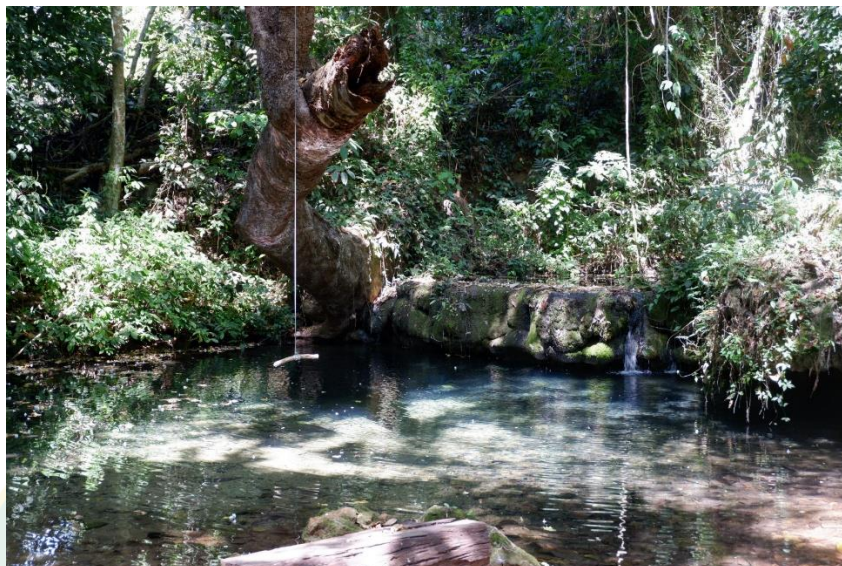
ภาพที่ 9 อุโบสถ วัดป่าสักงาม

2) แผ่นดินหวัด ลักษณะภูมิประเทศที่เกิดจากพื้นที่ภูเขาสูงที่มีส่วนใดส่วนหนึ่งขาดไปหรือลึกลงไปบริเวณพื้นที่สูงเมื่อมองลงไปในพื้นที่ต่ำกว่ากลายเป็นจุดชมวิวของชุมชนบ้านป่าสักงาม ตั้งอยู่ที่ศตวันตกเฉียงเหนือของชุมชน

ภาพที่ 10 แผ่นดินหวัด

3) น้ำตกป่าสักงาม เป็นน้ำตกหินปูน จึงมีน้ำใสเห็นปลาตัวเล็กแหวกว่าย บริเวณโดยรอบเป็นพื้นที่ป่าเบญจพรรณ ตั้งอยู่ในพื้นที่หุบเขาระหว่างจุดชมวิวดินหวัด

ภาพที่ 11 น้ำตกป่าสักงาม

4) ป่าชันน้ำ มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำของน้ำตกป่าสักงาม มีเนื้อที่ประมาณ 150 ไร่ สภาพพื้นที่มีความชุ่มชื้นสูงมาก การเข้าถึงพื้นที่สะดวก เนื่องจากทางเข้าอยู่ติดกับเส้นทางหลักของหมู่บ้าน

ภาพที่ 12 ป่าชันน้ำ

5) กาดผี กาดผีเป็นลักษณะของป่าเต็งรัง ดินสีแดงส้ม ไม่มีต้นไม้ขึ้น มีความลาดชันเป็นลูกคลื่น สูงต่ำ ลดหล่นลงไป ซึ่งคาดว่าพื้นที่เป็นดินเค็ม (โป่งเค็ม) สัตว์ป่ามักจะมาอาศัยกินดินโป่งในบริเวณนี้ ในเวลากลางคืน โดยชุมชนเรียกว่า “กาดผี” เพราะมีความสะอาดเรียบร้อยไม่มีใครมาเก็บกวาดไว้

ภาพที่ 13 กาดผี

6) ถ้ำหลวง เป็นถ้ำหินปูนขนาดใหญ่ เป็นที่อยู่ของค้างคาวจำนวนมาก เนื่องจากอยู่ในบริเวณป่าดิบแล้งผสมป่าเบญจพรรณ ลักษณะพื้นที่มีความชุ่มชื้นสูง มีต้นไม้ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นและยังเป็นบริเวณที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมบวชป่า เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่า และลำธาร เป็นประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้แก่ชุมชนบ้านป่าสักงามและบริเวณใกล้เคียงอีกด้วย

ภาพที่ 14 ถ้ำหลวง

ทั้งนี้ศักยภาพทรัพยากรของชุมชนบ้านป่าสักงามยังมีจุดที่พร้อมพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนอีกหลายแห่ง เช่น

- 1) ผาซ่อ มีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูผาส่ง เส้นทางแคบและป็นป่ายพอสสมควร ต้องเดินเท้าขึ้นไป ข้างบนจะมีถ้ำเล็ก ๆ อยู่ และเมื่อถึงยอดผาจะเห็นวิวที่สวยงามอีกมุมหนึ่ง
- 2) ป่าสัก เป็นป่าสักที่ขึ้นเองด้านล่างผืนป่ามีดอกกระเจียวที่สวยงามขึ้นตามธรรมชาติ ตั้งอยู่บริเวณผาซ่อ
- 3) วิถีดั้งเดิมของชุมชน ด้วยการที่ชุมชนมีเรื่องเล่า และมีวัฒนธรรมการแต่งกายรวมถึงความเชื่อ และภูมิปัญญาที่อยู่กับป่ามานาน จึงควรค่าแก่การบอกต่อและเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวที่สนใจได้มีโอกาสสัมผัสบรรยากาศที่ชุมชน
- 4) หอดูไฟ หอดูไฟคือหอโครงเหล็ก สูง 10 เมตร มองวิวได้รอบทิศ เป็นจุดที่ชาวบ้านใช้สอดส่องดูไฟป่าที่อาจเกิดขึ้นบนผืนป่าขุนน้ำแม่กวาง เหมาะแก่การขึ้นไปชมวิวพระอาทิตย์ตกตอนเย็น

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว

(กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558) ได้กล่าวถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว ในยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558 – 2560 ว่าการศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในอนาคต โดยสามารถสรุปกระแสการเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่อาจจะกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยได้ดังนี้

1. กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) การเชื่อมโยงของโลกได้ส่งผลกระทบต่อถึงกันหมด ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและการเคลื่อนย้ายของแรงงาน (Workforce flow) การรวมตัวกันของประเทศต่าง ๆ ในการเพิ่มอำนาจต่อรอง การไหลเวียนเงินทุน การขยายขอบเขตตลาด ซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวที่ผู้ประกอบการต้องเปลี่ยนมุมมองพัฒนาตัวเอง เพื่อรับมือกับคู่แข่ง คู่ค้า และลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว

2. สังคมสูงวัย (Aging society) หลายประเทศก้าวสู่สังคมสูงวัย โดยเฉพาะลูกค้าหลักของไทย คือ กลุ่มยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลีใต้รวมถึงประเทศไทยเองก็กำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยในปี 2030 และจาก การคาดการณ์ขององค์การสหประชาชาติสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุทั่วโลกได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 9.2 ในปี 2533 เป็นร้อยละ 11.7 ในปี 2556 มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยคาดการณ์ว่าผู้สูงอายุจะเพิ่มสูงถึง ร้อยละ 21.1 ในปี 2593 ซึ่งย่อมจะส่งผลกระทบต่อแรงงานที่อาจจะขาดแคลนในบางสาขา โครงสร้างประชากรและวัยแรงงาน ที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป และตลาดนักท่องเที่ยวสูงอายุจะมีขนาดใหญ่ขึ้น

3. สังคมเมือง (Urbanization) การเพิ่มขึ้นของเมืองใหญ่ทั่วโลกนำมาซึ่งความเจริญและโอกาส ทางธุรกิจ แต่ก็ยังมีผลกระทบตามมาเช่นกัน ได้แก่ความแออัดของชุมชน ปัญหาขยะ มลพิษ ค่าครองชีพที่สูงขึ้น ในมุมด้านการท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดการกลืนวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมแฟชั่น เกาหลีได้ร้านอาหาร ต่างประเทศ อาจเกิดการสูญเสียความเป็นท้องถิ่นของชุมชน มีการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง นอกจากนี้ ยังเกิดการกระจุกตัวของคนในชุมชนเมืองทำให้หลายเมืองที่บริหารจัดการไม่ดีไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ ทั้งที่มีโอกาส และเสน่ห์ของเมืองจะสูญเสียไปจากสิ่งก่อสร้างที่คล้ายกันของเมืองใหญ่

4. ชีวิตดิจิทัล (Digital lifestyle) มีผลให้นักท่องเที่ยวเดินทางด้วยตนเองเพิ่มขึ้น ความนิยมต่อโทรศัพท์ Smart phone ที่ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร แต่ยังสามารถใช้บริการข้อมูล (Data) ในระบบอินเทอร์เน็ตได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่เพียงแต่สามารถค้นหา ข้อมูลด้านการเดินทาง ที่พัก แหล่งท่องเที่ยว แต่ยังสามารถทำการจองได้โดยทันที (Real time) ซึ่งปัจจุบัน ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวต่างให้ความสำคัญกับพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce) เป็นอย่างมาก ตั้งแต่การให้บริการด้านข้อมูล การจอง และการซื้อขาย ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเตรียมตัวและเดินทาง ด้วยตนเองได้ง่ายกว่าเดิมมาก

5. ความปลอดภัยในการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในการท่องเที่ยวมากขึ้น ประกอบกับการสื่อสารที่สะดวกรวดเร็วมีส่วนในการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว โดยเฉพาะพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตที่เกี่ยวข้องกับโรคระบาด การก่อการร้าย การชุมนุมประท้วง และภัยพิบัติทางธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากวิกฤตทางการเมืองในประเทศไทย ส่งผลให้นักท่องเที่ยวลดลงอย่างมีนัยสำคัญ หรือผลของการระบาดของโรค SARS และไข้หวัดนก ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวทั่วโลก

6. สายการบินต้นทุนต่ำส่งผลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว การให้เปิดบริการสายการบินต้นทุนต่ำ (Low Cost Airline) และการแข่งขันที่สูงในธุรกิจการบิน ส่งผลให้ค่าโดยสารมีราคาถูกลงกว่าเดิมมาก โดยเฉพาะบัตรโดยสารราคาพิเศษสำหรับการเดินทางนอกฤดูกาลท่องเที่ยว (Low season) นอกจากจะส่งผลกระทบต่อให้มีการเดินทางเพิ่มขึ้น เพิ่มการกระจายตัวของการเดินทางนอกฤดูกาลท่องเที่ยว ยังส่งผลให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจก่อนการเดินทาง (Last minute) เพิ่มขึ้น ทั้งนี้จากการศึกษาของ Airline profiler พบว่า ในปีค.ศ. 2013 ร้อยละ 23 ของผู้โดยสารเครื่องบินทั่วโลกเดินทางด้วยสายการบินต้นทุนต่ำและสายการบินต้นทุนต่ำมีอัตราที่นั่งที่ขายได้โดยเฉลี่ยสูงกว่าสายการบินมาตรฐาน แต่โดยภาพรวมผู้โดยสารมีความพึงพอใจในบริการที่ได้รับจากสายการบินมาตรฐาน (Full service airlines) มากกว่าที่ได้รับในสายการบินต้นทุนต่ำสะท้อนให้เห็นว่ามากกว่า 1 ใน 5 ของผู้โดยสารเครื่องบิน ให้ความสำคัญต่อราคามากกว่าความสะดวกสบายและสายการบินต้นทุนต่ำมีแนวโน้มได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น

7. การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environment) ผลกระทบจากการทำลายสภาพแวดล้อม การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ทำให้โลกได้รับผลกระทบและเป็นต้นเหตุของภัยพิบัติที่เพิ่มมากขึ้น หลายประเทศได้ให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังและนำมาสู่ภาคปฏิบัติ มีสนธิสัญญาด้านสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและแนวทางปฏิบัติจากทุกภาคส่วนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม นักท่องเที่ยวเริ่มให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวแบบมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เรื่องของสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัจจัยที่หลายประเทศแสดงจุดยืนและหาแนวทางการร่วมมือและจัดทำเป็นแผนระดับชาติและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวใช้เรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นจุดแข็งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

8. การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asian Economic Community: AEC) ภูมิภาคอาเซียนหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่มีอัตราการเติบโตเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวสูงที่สุดในโลกนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2548-2556 คือร้อยละ 8.5 โดยมีการคาดการณ์ว่าภายหลังการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าประเทศไทยเพิ่มขึ้น แนวโน้มการเติบโตของภูมิภาคอาเซียนจะกลายเป็นองค์กรทางภูมิรัฐศาสตร์ที่มีความสำคัญและทั่วโลกต่างจับตามอง จึงเป็นความท้าทายของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยที่จะใช้ประโยชน์จากตลาดที่ใหญ่ขึ้นในความร่วมมือในระดับภูมิภาค สำหรับการท่องเที่ยวในประเทศไทย เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนจำนวนนักท่องเที่ยวจากประเทศกลุ่มอาเซียนกับปริมาณนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย ปริมาณนักท่องเที่ยวในประเทศในกลุ่มอาเซียนมีแนวโน้มเติบโตสูงขึ้น ซึ่งประเทศไทยได้รับผลประโยชน์จากการเป็นศูนย์กลางในภูมิภาคอาเซียน ดังนั้น เมื่อเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและการเปิดเสรีภาคการท่องเที่ยว จะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ประเทศไทยสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้เพิ่มมากขึ้น

9. การท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มสนใจการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษมากขึ้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัยการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) เป็นต้น รูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวมีแนวโน้มขยายตัว เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มต้องการที่จะเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างในการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง ต้องการสัมผัสธรรมชาติที่บริสุทธิ์กิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งประเทศไทยมีความพร้อมของทรัพยากรพื้นฐานสำหรับการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษดังกล่าว

อุปสงค์และอุปทานการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม

1. ปัจจัยที่ทำให้เกิดอุปสงค์การเดินทางท่องเที่ยว

1) ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เดินทางท่องเที่ยวอยากสัมผัสบรรยากาศและประสบการณ์ที่แปลกใหม่จึงเลือกเดินทางไปต่างจังหวัดหรือต่างอำเภอที่ตนอยู่เพื่อพักผ่อนและเปิดประสบการณ์

2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจมีแนวโน้มปรับตัวไปในทิศทางที่ดีขึ้น ผู้คนเริ่มมีการเดินทางเพิ่มขึ้นจากตัวชี้วัดเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ในไตรมาสที่ 1 ปี 2560 ว่ามีนักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางท่องเที่ยว 31,606,004 คน/ครั้ง ทำให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวภายในประเทศ 230,777.86 ล้านบาท

3) ปัจจัยทางเทคโนโลยี สื่อสังคมออนไลน์ หรือ Online Social Media เป็นสื่อที่เข้าไปมีบทบาท ในการตัดสินใจซื้อของนักท่องเที่ยว เพราะสามารถเห็นข้อมูลได้อย่าง ค่อนข้างupdate สามารถ review ความเห็นของนักท่องเที่ยวคนอื่น ๆ

4) ปัจจัยด้านการเมือง การเมืองมีแนวโน้มที่ดีขึ้นหากมีการเลือกตั้งจะสร้างความเชื่อมั่นและรายได้สู่ภาคเศรษฐกิจมากขึ้น

5) ปัจจัยด้านสภาพภูมิศาสตร์ สภาพภูมิศาสตร์ในที่สูงเหนือระดับน้ำทะเลทำให้เกิดความหลากหลายที่ธรรมชาติที่แตกต่างกัน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงออกเดินทางไปเที่ยวภาคใต้ในช่วงฤดูร้อน เยือนภาคเหนือในช่วงฤดูหนาวเพื่อสัมผัสอากาศที่หนาวเย็น

6) ปัจจัยด้านประชากรศาสตร์

7) ปัจจัยด้านสื่อสารมวลชน นักท่องเที่ยวบางกลุ่มได้รับแรงบันดาลใจจากรายการโทรทัศน์ ภาพยนตร์ กีฬา และโซเชียลมีเดีย ทั้งจากการอ่านบล็อก หรือดูคลิปแนะนำจากยูทูบ หรือแม้แต่การไปท่องเที่ยวตามสถานที่ซึ่งเคยปรากฏในโทรทัศน์ ภาพยนตร์ หรือเอ็มวีเพลง เพราะต่างคิดว่า เป็นสิ่งที่ท้าทายและเป็นแรงจูงใจให้ลองไปเยือนสักครั้ง

8) ปัจจัยความพร้อมของอุปทานการท่องเที่ยว ก่อนเดินทางท่องเที่ยวในสถานที่ที่สนใจ มักจะมีการสอบถามข้อมูลล่วงหน้า เพื่อความปลอดภัย สะดวกสบาย และประหยัดเวลา

ซึ่งปัจจัยอุปสงค์ที่สำคัญต่อการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่สุดคือปัจจัยด้านเศรษฐกิจ จากสถิติตัวชี้วัดเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและปัจจัยด้านสื่อมวลชนที่เป็นจุดสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อดูของจริง

อุปทานการท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าสักงาม

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หมู่บ้านป่าสักงามมีความพร้อมของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวอยู่แล้ว 3 แหล่งคือ น้ำตกป่าสักงาม แผ่นดินหวีด และป่าชันน้ำ

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรที่ชุมชนบ้านป่าสักงามสร้างขึ้น ได้แก่ ฝายชะลอน้ำ หอดูไฟ และวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และภูมิปัญญาการอยู่กับป่าไม่ว่าจะเป็นการหาของป่า สมุนไพรในป่า

3) ระบบโครงสร้างพื้นฐาน มีความสำคัญต่ออุปทานการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านป่าสักงามมีความพร้อมด้าน ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ระบบกำจัดของเสีย โทรคมนาคม

4) อุตสาหกรรมบริการของท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น นักท่องเที่ยวสามารถทักทายพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนมุมมองกับชาวบ้านได้อย่างเป็นกันเอง

5) ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ในชุมชนบ้านป่าสักงาม มีรีสอร์ตที่พักแรมจำนวน 5 แห่ง ร้านอาหาร 4 แห่ง

6) หน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง ชุมชนบ้านป่าสักงามได้รับการส่งเสริมการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจากหน่วยงานป่าไม้ ศูนย์พัฒนาการศึกษาห้วยฮ่องไคร้ หน่วยงานพัฒนาชุมชน อำเภอดอยสะเก็ด และหน่วยงานเทศบาลตำบลลวงเหนือ

ทั้งนี้อุปทานการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงามข้างต้นในแต่ละข้อ ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญ ชุมชนจึงควรมีการดูแล บำรุง ปรับปรุง และพัฒนา ให้มีความพร้อมในการรองรับ และบริการผู้มาเยือนได้อย่างสะดวกสบาย

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม

จากการศึกษาข้อมูลชุมชนและการสัมภาษณ์สมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชน เห็นได้ว่าชุมชนมีการบริหารจัดการชุมชนอยู่ ซึ่งสามารถแบ่งการจัดการออกเป็นตามลักษณะของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยได้แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านการจัดการพื้นที่ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการมีส่วนร่วม และ ด้านกิจกรรม และ ลักษณะของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีอยู่ 4 ด้าน คือ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ และด้านการเรียนรู้ ดังนี้

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ด้านการจัดการพื้นที่

จากการศึกษาการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม พบว่า ในส่วนที่มีการดำเนินงานแล้วคือ การกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยออกเป็นระเบียบในการปฏิบัติของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวปฏิบัติ โดยส่วนหนึ่งสื่อความหมายผ่านแผ่นป้ายเตือนตามจุดต่างๆ ของบริเวณสถานที่ท่องเที่ยว เช่น บริเวณน้ำตกจะมีแผ่นป้ายเตือนในการทิ้งขยะ การร่วมกันดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว โดยการทิ้งขยะลงในภาชนะที่จัดไว้ให้ไม่ทิ้งขยะหรือสิ่งปฏิกูลได้ตามสถานที่ที่เที่ยวนอกจากจะสร้างทัศนียภาพที่ไม่น่าดูให้กับแหล่งท่องเที่ยว ยังอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน และผ่านทางมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเองต้องแจ้งระเบียบและข้อปฏิบัติตนก่อนการเริ่มกิจกรรมเดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติเพื่อป้องกันและลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับธรรมชาติ จากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้น

ในส่วนที่อยู่ในระหว่างดำเนินงาน คือการเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรในการวางแผนและจัดทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว โดยตัวแทนของชุมชนได้เข้าร่วมศึกษา ดูงาน แลกเปลี่ยนความรู้และยังได้รับการช่วยเหลือ อบรมและให้คำแนะนำจากทางฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นของการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว และประเด็นเพิ่มศักยภาพของบุคลากรแต่ละฝ่ายให้มีความสามารถในการให้ความรู้ และถ่ายทอดประสบการณ์การเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวชุมชนเพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์คุณค่าสำหรับนักท่องเที่ยวเอง

ส่วนที่ยังไม่ได้ดำเนินการ พบว่ามีประเด็นของ การกำหนด ขนาด ขอบเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว การวางแผนการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวตามขีดความสามารถที่รองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยว การจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการเดินทางเพื่อใช้จัดการ ควบคุม ปริมาณนักท่องเที่ยวให้

สมดุลกับความสามารถในการรองรับได้ของแต่ละพื้นที่ และการจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยว

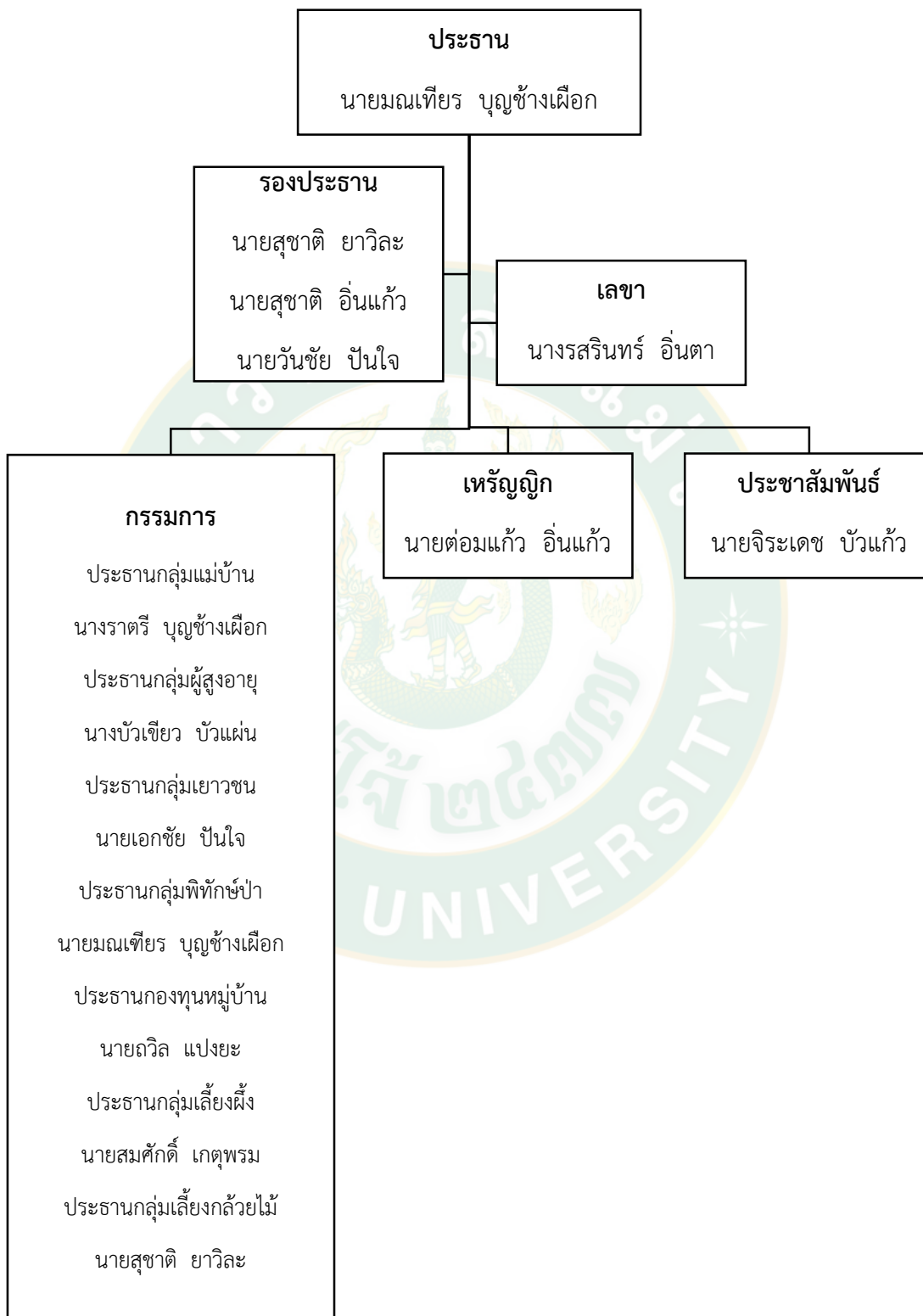
จากการศึกษาการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ของคณะกรรมการการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม พบว่า มีความสอดคล้องกับแนวทางในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในเพียงประเด็นของการกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันและรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ในเรื่องของการรักษาและป้องกันขยะและสิ่งปฏิกูลจากการท่องเที่ยว ไม่เก็บหรือทำลายพันธุ์พืช โดยกำหนดเป็นระเบียบให้สำหรับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มาเข้าค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยมีการจัดทำป้ายชื่อเพื่อเตือนนักท่องเที่ยวให้ร่วมมือกันในการรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ในส่วนของการเดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติก่อนที่จะเริ่มกิจกรรม มักคุเทศก์ท้องถิ่นจะแจ้งระเบียบและข้อปฏิบัติตนก่อน เพื่อเป็นการป้องกันและลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับธรรมชาติได้

ประเด็นของการจัดการมลพิษทางสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยว ในเรื่องของขยะยังไม่มีมีการแยกขยะอาจส่งผลกระทบต่อชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวได้ น้ำเสียทางชุมชนได้มีการขุดร่องปล่อยน้ำให้ไหลซึมไปเอง

ส่วนในประเด็นของการวางแผนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมตามขีดความสามารถที่รองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยว การจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการเดินทาง เพื่อควบคุมปริมาณของนักท่องเที่ยวให้สมดุลกับความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ และการแบ่งเขตพื้นที่เพื่อกำหนดขนาดและขอบเขต ของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ทางคณะกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนยังไม่ได้ดำเนินการ ด้วยเหตุผลที่ว่า ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นค่ายที่ส่งเสริมการเรียนรู้และปลูกจิตสำนึกของเยาวชนหรือ กลุ่มที่สนใจในเรื่องราวของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบของ “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติ” เรียนรู้จากสภาพการณ์จริงเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ทุกกลุ่ม ทุกคนที่สนใจสามารถเข้าไปเยี่ยมชมและศึกษาได้ตลอดเวลาจึงทำให้มีผู้เข้ามาเยี่ยมชมเพื่อศึกษาดูงานเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่องตลอดมาซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ส่วนประเด็นของการกำหนดและขอบเขตเพื่อกำหนดวิธีปฏิบัติต่อทรัพยากร โดยชุมชนเชื่อว่าการกำหนดขอบเขตเหมือนกับการชี้ช่องให้แก่ผู้หวังประโยชน์มากกว่า ดังนั้น ป่าที่อยู่ในใจจึงเป็นป่าไม้ที่ไม่มีขอบเขตในใจว่าชาวบ้านต้องช่วยกันดูแลรักษา และนำมาใช้อย่างเหมาะสมและพอควร และในขณะเดียวกับชุมชนบ้านป่าสักงามเอง ก็เป็นชุมชนขนาดเล็ก มีจำนวนประชากรไม่มากนัก และการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อการท่องเที่ยวในการให้การศึกษาในรูปแบบของ การเดินป่าศึกษาสี่ธรรมชาตินั้นก็เป็นป่าของทางชุมชน โดยชาวบ้านเชื่อว่า ป่าก็คือป่าที่อยู่ในใจของทุกคน ทุกคนรู้ว่าจะใช้ทำอะไร จึงส่งผลให้ชุมชนไม่มีป่าชุมชนเลยทำให้ชุมชนไม่มีการจัดการในด้านดังกล่าว

ด้านการบริหารจัดการ

โครงสร้างการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม

ภาพที่ 15 โครงสร้างการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม

โครงสร้างคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวยังไม่มีการจัดตั้งองค์การเฉพาะการท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ แต่จะมีการแบ่งหน้าที่ของกลุ่มต่าง ๆ ที่มีในชุมชนอยู่แล้วแยกเป็นฝ่ายรับผิดชอบหลักที่ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวและคณะศึกษาดูงาน เช่น กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน กลุ่มพิทักษ์ป่า กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มผู้สูงอายุ โดยแต่ละกลุ่มมีหน้าที่ ดังนี้

- กลุ่มผู้นำหมู่บ้านและกลุ่มพิทักษ์ป่า มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลใน ประสานงานกับองค์กรภายนอกและภายใน การเตรียมสถานที่ เตรียมที่พักการดูแลสุขภาพความปลอดภัยให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย วางแผนและดำเนินกิจกรรมรวมถึงเป็นวิทยากรให้ความรู้กับคณะที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้ในชุมชนบ้านป่าสักงามเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่นักท่องเที่ยว ทั้งยังการดำเนินกิจกรรมด้านการปกป้อง คุ้มครอง ดูแล รักษา ป่าพันธุ์ป่าโดยรอบของชุมชน รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากป่าด้วย มีการสำรวจป่าของชุมชนว่าป่าตรงบริเวณใดมีพืช และสัตว์ชนิดใดบ้าง มากน้อยเพียงใด มีลักษณะพิเศษอย่างไร ส่วนหนึ่งเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมการเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติ

- กลุ่มแม่บ้าน มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลในเรื่องความสะอาดของที่พักเครื่องนอน และการบริการอาหารแก่นักท่องเที่ยว ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

- กลุ่มเยาวชน เรียนรู้การทำงานร่วมกับกลุ่มพิทักษ์ป่า และกลุ่มพัฒนาพันธุ์ป่า และเป็นวิทยากรร่วมกับวิทยากรชุมชน ให้ความรู้แก่กลุ่มเพื่อนเยาวชนที่เข้ามาเข้าค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาพูดคุยแลกเปลี่ยนในลักษณะการพูดคุยระหว่างกลุ่มเพื่อนกับกลุ่มเพื่อนในเนื้อหาของจุดศึกษาต่าง ๆ ที่สามารถทำได้

- กลุ่มผู้สูงอายุ มีหน้าที่เป็นปราชญ์ชุมชนให้ความรู้ เล่าเรื่อง และสอนภูมิปัญญาเรื่องการจักสาน เรื่องสมุนไพร ฯลฯ

ด้านการมีส่วนร่วม

การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงามในด้านการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นมีความสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมโดยชุมชนเป็นแกนในการจัดการ ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ และการติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รักษาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมแก่ชุมชน ระยะแรกมีผู้เข้าร่วมน้อย อาจเกิดความไม่เข้าใจหรือความไม่พร้อมในระยะแรก อย่างไรก็ตามกลุ่มต้องเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมได้ภายหลัง และไม่สร้างกฎ กติกาที่จำกัดการเข้ามามีส่วนร่วม บางครั้งเป็นไปได้ยากที่จะทำให้นักท่องเที่ยวทุกคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทางตรง แต่งาน CBT ควรให้สมาชิกในชุมชนได้รับผลประโยชน์ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมในการจัดการท่องเที่ยว

ปัจจุบันชุมชนมีการกระจายบทบาทการทำงานโดยมีการมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งการท่องเที่ยวเดินป่าและการท่องเที่ยวแบบวิถีพื้นบ้าน ทำให้สมาชิกของกลุ่มในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสตรี มีโอกาสแสดงบทบาทและศักยภาพของตนในการทำงาน

นอกจากนี้ยังมีผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการท่องเที่ยวหลายประการ เช่น การขายของที่ระลึก หรือผลิตภัณฑ์ของชุมชน ทำให้มีเงินหมุนเวียนภายในหมู่บ้าน ร้านขายของได้มากขึ้น มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในหมู่บ้านเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ชุมชนเป็นที่รู้จักและได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ มากขึ้น

ภาพที่ 16 แหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากชุมชน

ภาพที่ 17 ร้านอาหารตามสั่งในชุมชน

ด้านกิจกรรม

การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงามมีการจัดกิจกรรมในเป็นการจัดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีชีวิต โดยมีกิจกรรมหลักคือ การเดินป่าศึกษาสื่อธรรมชาติ ทางเดินที่พักรวม เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวที่มาได้รับโอกาสเรียนรู้วิถีชีวิต เรียนรู้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชน และได้สัมผัสกับธรรมชาติทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งมีความเหมาะสมกับสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน แต่ทั้งนี้ยังไม่สามารถกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม ส่วนในด้านการจัดบริการที่มุ่งเน้นในการศึกษานั้น ก่อนที่จะเริ่มกิจกรรม มัคคุเทศก์ท้องถิ่นจะเป็นผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น ระเบียบปฏิบัติตัวในการศึกษาเส้นทางธรรมชาติ จากการศึกษาภาคสนามนั้นพบว่ามัคคุเทศก์ท้องถิ่น ซึ่งได้รับความรู้ในด้านวิชาการในเรื่องของการอนุรักษ์ป่าจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ และมีการแลกเปลี่ยนความรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา ความถนัดความเชี่ยวชาญในเรื่องต่าง ๆ กันภายในกลุ่มมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เช่น เรื่องสมุนไพร เรื่องกล้วยไม้ ประวัติศาสตร์ชุมชน ทำให้มัคคุเทศก์มีความรู้ที่หลากหลาย มีความสามารถและทักษะในการอธิบาย สามารถสื่อความหมายและให้ความรู้ทางด้านนิเวศในพื้นที่เป็นอย่างดีจากการเรียนรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญา สามารถชี้ให้นักท่องเที่ยวเห็นถึงความสัมพันธ์สิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย นอกจากนี้ทั้งมัคคุเทศก์และนักท่องเที่ยวได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แลกเปลี่ยนความรู้ และทำกิจกรรมร่วมกันกับนักท่องเที่ยวในระหว่างการเดินทางศึกษาเส้นทางธรรมชาติ เช่น การทายลักษณะของพันธุ์พืชจากใบไม้ นอกจากนักท่องเที่ยวจะได้รับความรู้แล้วยังทำให้นักท่องเที่ยวมีความเพลิดเพลิน ไม่รู้สึกเบื่อหน่ายกับกิจกรรมที่กำลังทำอยู่

ชุมชนได้กำหนดกฎระเบียบของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยว มีดังนี้

1. นักท่องเที่ยวที่เข้ามาต้องช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดเรียบร้อย ไม่สร้างความเสียหายแก่แหล่งท่องเที่ยว
2. ไม่ส่งเสียงดัง ใช้เส้นทางเดินที่เจ้าหน้าที่จัดให้เท่านั้น เพื่อป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับธรรมชาติ ตลอดจนเป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยวเอง
3. นักท่องเที่ยวหรือบุคคลที่เข้ามาศึกษาต้องมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและไม่อนุญาตให้นำสิ่งของในป่าติดตัวออกจากพื้นที่
4. ตลอดเส้นทางปลอดภัย ห้ามทิ้งขยะโดยเด็ดขาด ขยะที่ติดตัวนักท่องเที่ยวต้องนำติดตัวกลับมาด้วย

ระเบียบปฏิบัติสำหรับชุมชนต่อผู้มาเยือน

1. ชุมชนต้องร่วมมือกันรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอันดีของชุมชน
2. ชุมชนต้องช่วยกันรักษาความสะอาดของชุมชน
3. ห้ามทำอนาจารหรือชู้สาวกับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เข้ามาพักแรม
4. ให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยความสุภาพอ่อนโยน ให้คำแนะนำรวมทั้งดูแลเรื่องความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

จากการรับคณะศึกษาดูงานมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนก่อให้เกิดความรู้ ความเชี่ยวชาญในการจัดทำค่าย ทำให้ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาของหมู่บ้านป่าสักงามมีการพัฒนาในการจัดการของการทำงาน ซึ่งทำให้มีรูปแบบของการเข้าค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาของกลุ่มเยาวชนเกิดขึ้น

ในปี พ.ศ.2550 ทางกลุ่มพิทักษ์ป่า กลุ่มพัฒนาป่าเพื่อชีวิต กลุ่มเยาวชน ได้ร่วมกับทีมงานสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (สสนก.) สํารวจเพิ่มเติมเพื่อจัดการพัฒนาบริเวณป่าซับน้ำบ้านป่าสักงาม ซึ่งได้ทำการกำหนดจุดศึกษาแต่ละจุด และได้ใช้เครื่อง GPS จำกัดพิกัดจุดศึกษาตลอดเส้นทาง โดยครอบคลุมพื้นที่ป่า 63 ไร่ รวมระยะทาง 2.30 กิโลเมตร ให้เป็นแหล่งศึกษาเส้นทางเดินธรรมชาติ (อ้างอิงในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม: เส้นทางศึกษาธรรมชาติ: 54-58)

รูปแบบกิจกรรมที่สำคัญต่อการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มัคคุเทศก์ถือได้ว่าเป็นตัวแปรหรือปัจจัยสำคัญในการดำเนินการกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เป็นกิจกรรมนำเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมัคคุเทศก์ต้องมีทักษะและความสามารถในการให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ บุคคล และวัฒนธรรมในการนำเที่ยวอย่างถูกต้องและชัดเจนและให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน และต้องเป็นผู้ที่มีความรู้จริงในสิ่งที่ตนอธิบาย และส่วนที่สำคัญที่จะชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมการดำเนินการท่องเที่ยวได้ดำเนินการตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กิจกรรมนั้นต้องเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ด้านธรรมชาติ ระบบนิเวศ และวัฒนธรรมอย่างแท้จริงให้แก่นักท่องเที่ยว และส่งผลให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ จนถึงประสบการณ์ที่ดี จนก่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม ในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่นมีโอกาสที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กันอย่างเท่าเทียม และหากจะได้รับการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ชุมชนต้องมีการพัฒนาระบบสื่อสารความหมายธรรมชาติในพื้นที่ร่วมอยู่ด้วย ซึ่งทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาชุมชนบ้านป่าสักงามในกระบวนการจัดการให้การศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศรอบหมู่บ้านเป็นอย่างดี คนในชุมชนส่วนใหญ่มีความรู้เรื่อง เรื่องป่า สมุนไพร เรื่องสัตว์ป่ารวมทั้งมีความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอย่างดี

ซึ่งผลจากการเป็นหมู่บ้านที่ต้องดูแลทรัพยากรต้นน้ำลำธาร ทำให้ชุมชนบ้านป่าสักงามได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว จนเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ และมีการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงความรู้

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลความพร้อมของชุมชนมาแยกตามองค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีอยู่ 4 ด้าน คือ 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) ด้านองค์กรชุมชน 3) ด้านการจัดการ และ 4) ด้านการเรียนรู้ ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 2 ความพร้อมของชุมชนมาแยกตามองค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน	สิ่งที่ชุมชนมีพร้อม	สิ่งที่ชุมชนต้องพัฒนา
1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม		
1.1 ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน	✓	
1.2 ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น		✓
2. ด้านองค์กรชุมชน		
2.1 ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน	✓	
2.2 มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย	✓	
2.3 ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา	✓	
3. ด้านการจัดการ		
3.1 มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว	✓	
3.2 มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้		✓
3.3 มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม	✓	
3.4 มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน		✓
4. ด้านการเรียนรู้		
4.1 ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง	✓	
4.2 มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้าน-ผู้มาเยือน	✓	
4.3 สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน	✓	

จากตารางที่ 2 พบว่า ชุมชนบ้านป่าสักงามมีการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีองค์ประกอบที่มีความพร้อมในการให้บริการของชุมชนชุมชนที่สุดคือ ด้านองค์กรชุมชน ในทุกส่วน/ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ในส่วนของการมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิธีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน/ ด้านการจัดการ ในส่วนของการจัดการสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว, การกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม / และด้านการเรียนรู้ ในทุกส่วน

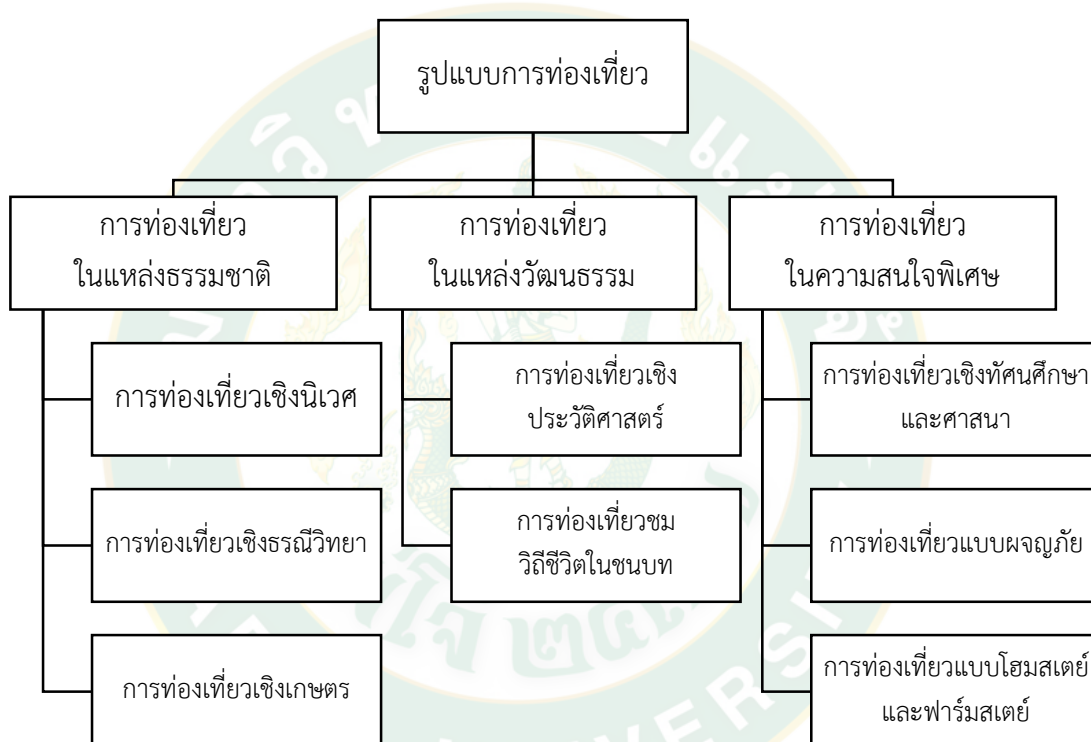
องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ชุมชนบ้านป่าสักงามต้องพัฒนา มีดังนี้

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ในส่วนของวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เดิมชุมชนบ้านป่าสักงามมีวัฒนธรรมการแต่งกายที่เด่นชัดของชนเผ่าลื้อะ มีวิธีการหาของป่าตามฤดูกาล การปรุงอาหารพื้นบ้านมีชื่อเสียงประจำถิ่น หากมีการดึงวัฒนธรรมให้เด่นชัดขึ้นจะเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจด้านวัฒนธรรม

2. ด้านการจัดการ ในส่วนขององค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวม ที่เดิมนั้นมีความชัดเจนในการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบงานอยู่แล้ว หากมีการตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นเป็นกิจจะลักษณะ จะทำให้ชุมชนมีความชัดเจนด้านองค์กรท่องเที่ยวชุมชน และได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และในส่วนของกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน หากมีการจัดตั้งองค์กรการท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าสักงาม กองทุนเอื้อประโยชน์ชุมชนสามารถทำได้โดยสะดวกและเป็นระบบมากขึ้น

รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการศึกษาบริบททั่วไปของชุมชนบ้านป่าสักงาม ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของชุมชน และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาแยกแยะ จัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ตั้งไว้ พบว่ารูปแบบการท่องเที่ยวหลักที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านป่าสักงามนั้นสามารถเป็นไปทั้งหมด 3 รูปแบบตามทฤษฎีการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) ดังนี้

ภาพที่ 18 รูปแบบการท่องเที่ยวหลักที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านป่าสักงาม

1. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (natural based tourism)

1.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) ชุมชนบ้านป่าสักงามมีแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

1.2 การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (geo-tourism) ชุมชนบ้านป่าสักงามสามารถจัดการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ที่เป็นหินผา ลานภาคผี ถ้ำหลวง เพื่อดูความงามของภูมิทัศน์ที่มีความ

แปลก ของการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โลก ศึกษาธรรมชาติของหิน ดิน แร่ต่าง ๆ และฟอสซิล สามารถความรู้และประสบการณ์ใหม่ บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

1.3 การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agro tourism) ชุมชนบ้านป่าสักงามมีพื้นที่ เกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และเลี้ยงสัตว์ นักท่องเที่ยวสามารถชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและเพลิดเพลินในสวนเกษตร ได้ความรู้มีประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น

2. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism)

2.1 การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historical tourism) ชุมชนบ้านป่าสักงามยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ จากการที่มีวังร้างในพื้นที่ของชุมชนกว่า 12 แห่ง นักท่องเที่ยวจะได้ความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์ และโบราณคดีในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อรักษาคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยที่ประชาชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

2.2 การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (rural tourism / village tourism) ชุมชนบ้านป่าสักงามมีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว ในการเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์ พิเศษ มีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลินได้ความรู้ ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน พร้อมให้ความรู้และความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อรักษาคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

3. รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (special interest tourism)

3.1 การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (Edu-meditation tourism) ชุมชนบ้านป่าสักงามเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์การเดินทางของความเชื่อ การดำรงชีวิตในจารีต การนับถือผี การนับถือศาสนา นักท่องเที่ยวจึงสามารถเดินทางเพื่อทัศนศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปรัชญาทางศาสนาหาความรู้สัจธรรมแห่งชีวิตมีการฝึกทำสมาธิเพื่อมีประสบการณ์ และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษา สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นอกจากนั้น นักท่องเที่ยวบางกลุ่มมุ่งการเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เช่น ภูมิปัญญา การจักสาน การทำอาหารไทย การช่างและงานศิลปหัตถกรรมไทย เป็นต้น

3.2 การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (adventure travel) ด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้ชุมชนบ้านป่าสักงามสามารถจัดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มี

ลักษณะพิเศษ ที่นักท่องเที่ยวเขาไปเที่ยวแล้วได้รับความสนุกสนาน ตื่นเต้น หวาดเสียว ผจญภัย มีความทรงจำ ความปลอดภัย และได้ประสบการณ์ใหม่

3.3 การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ (home stay & farm stay) ชุมชนบ้านป่าสักงามมีความพร้อมที่จะรับรองนักท่องเที่ยว กลุ่มที่ต้องการใช้ชีวิตใกล้ชิดกับครอบครัวในท้องถิ่นที่ไปเยือนเพื่อการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม ท้องถิ่นได้รับประสบการณ์ในชีวิตเพิ่มขึ้น โดยมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นที่ยั่งยืน

ทั้งนี้รูปแบบการท่องเที่ยวข้างต้นชุมชนสามารถออกแบบเพื่อให้ผู้มาเยือนได้รับประสบการณ์ในวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น แยกผู้มาเยือนและสมาชิกในชุมชนมีโอกาสที่จะพบและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การนำเที่ยวและบริการต่าง ๆ ดำเนินการโดยกลุ่มองค์กรชุมชน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ อาทิ ผู้ประสานงาน, ผู้นำเที่ยวท้องถิ่น ฝ่ายอาหาร ยานพาหนะ เป็นต้น โดยผ่านรูปแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวของ CBT ทั้ง 3 รูปแบบ คือ รูปแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รูปแบบศึกษาดูงาน และรูปแบบจิตอาสา ซึ่งผู้วิจัยและชุมชนได้ออกแบบและพัฒนากิจกรรมที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อบริการนักท่องเที่ยว ดังนี้

1. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวปกติของชุมชน โดยทางชุมชนได้ทดลองจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชน ออกเป็น 2 แบบ คือ แบบ 1 Day trip และ แบบ 2 วัน 1 คืน โดยกลุ่มเป้าหมายทางการตลาดของโปรแกรมการท่องเที่ยวนี้คือ นักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ มีอายุระหว่าง 25 – 55 ปี เป็นกลุ่มเพื่อน คู่รัก หรือครอบครัว ที่ต้องการการพักผ่อนและเรียนรู้ช่วงวันหยุดสั้นๆ ในบรรยากาศชนบท

โปรแกรมท่องเที่ยว 1 วัน (1 Day Trip)

“ BE Fresh ท่องเที่ยวสดใส สุขใจป่าสักงาม”

(สะพานแขวน – ป่าซำน้ำ – แก้วน้ำไม้ไผ่ – วัดป่าสักงาม – น้ำตกป่าสักงาม)

9.00 น. พบกับมัคคุเทศก์ชุมชน ณ สะพานแขวนเชียงใหม่ เชื้อนแม่กวอดมธรรธา ถ่ายรูปสวยๆ กับสะพานวิวเขื่อนแสนธรรมชาตินั้นเดินทางไปยังป่าซำน้ำ

9.30 น. เดินเยี่ยมชมความหลากหลายของระบบนิเวศในเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าซำน้ำ

10.00 น. ร่วมกิจกรรมเรียนรู้ทำแก้วน้ำจากไม้ไผ่

11.30 น. เยี่ยมชมและเลือกซื้อของฝากผลิตภัณฑ์แปรรูปจากไม้ไผ่และหวายจากกลุ่มอาชีพชุมชนบ้านป่าสักงาม

12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน บรรยากาศนาขั้นบันได ณ ครัวข้าวหอม

13.00 น. แวะสักการะ พระสิงห์สาม ณ วัดป่าสักงาม

- 14.00 น. เยี่ยมชมวิวแผ่นดินหวัด ภูมิประเทศที่เกิดจากพื้นที่ภูเขาสูงยุบตัว
- 14.20 น. เยี่ยมชมน้ำตกป่าสักงาม และพักผ่อนตามอัธยาศัย
- 15.00 น. เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

โปรแกรม 2 วัน 1 คืน (2 Day 1 Night)

“Be Live พักผ่อนสุดฤดี วิถีป่าสักงาม”

วันที่ 1 (สะพานแขวน – ถ้ำหลวง – วัดป่าสักงาม – น้ำตกป่าสักงาม)

- 10.00 น. พบกับมัคคุเทศก์ชุมชน ณ สะพานแขวนเชื่อมโยง เชื้อนแม่กวางอุดมธรรมา ถ่ายรูปสวยๆ กับสะพาน วิวเขื่อนแสนธรรมชาติ จากนั้นเดินทางไปยังชุมชนบ้านป่าสักงาม
- 10.30 น. ชมถ้ำหลวงบ้านป่าสักงาม ลานกาตผี และถ่ายรูปกับป่าต้นสัก
- 11.30 น. แวะสักการะ พระสิงห์สาม ณ วัดป่าสักงาม
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน บรรยากาศนาขั้นบันได ณ คริวข้าวหอม
- 13.00 น. เข้าที่พัก เล่นน้ำตกป่าสักงาม และพักผ่อนตามอัธยาศัย
- 15.00 น. เดินป่าชุมชนเลือกหาวัตถุดิบเพื่อนำมาปรุงเป็นอาหารเย็น
- 16.30 น. กิจกรรมทำอาหารพื้นถิ่นร่วมกับชุมชน
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น และพักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่ 2 (ป่าซบน้ำ – แก้วน้ำไม้ไผ่ – แผ่นดินหวัด)

- 8.00 น. รับประทานอาหารเช้า จัดเสิร์ฟในชุดปิ่นโต
- 9.00 น. เดินเยี่ยมชมความหลากหลายของระบบนิเวศในเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าซบน้ำ
- 9.30 น. ร่วมกิจกรรมเรียนรู้ทำแก้วน้ำจากไม้ไผ่
- 11.00 น. เยี่ยมชมและเลือกซื้อของฝากผลิตภัณฑ์แปรรูปจากไม้ไผ่และหวายจากกลุ่มอาชีพชุมชนบ้านป่าสักงาม
- 11.30 น. แวะถ่ายรูปกับจุดชมวิวดินหวัด จากนั้นเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

2. ศึกษาดูงาน เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมีทั้งการบรรยาย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้ผู้มาศึกษาดูงานได้เข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทหรือวัตถุประสงค์ของการศึกษาดูงาน การจัดการของการทำกิจกรรม ในรูปแบบของการเข้าค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งกลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียน-เยาวชน เน้นปลูกฝังจิตสำนึกรักสิ่งแวดล้อม ดำเนินการโดยกลุ่มองค์กรชุมชน ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มพิทักษ์ป่า กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มอาชีพ ซึ่งมีการแบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบตามความเหมาะสม มีดังนี้

ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา

“Be Green เรียนรู้สมวัย ใส่ใจสิ่งแวดล้อม”

วันที่ 1

- 9.00 - 9.30 น. เดินทางถึงค่ายสิ่งแวดล้อม
- กิจกรรมนันทนาการเพื่อการเรียนรู้ / ละลายพฤติกรรม
 - วิทยากรชุมชน วิทยากรพี่เลี้ยง คณะครู
- 9.30 - 10.00 น. พิธีเปิดและกล่าวต้อนรับโดยผู้ใหญ่ และแกนนำชุมชน
- 10.00 - 12.00 น. กิจกรรม
- สำรวจค่าย (วาดแผนผังค่าย)
 - เก็บสัมภาระ
- 12.00 - 13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 - 17.00 น. กิจกรรม ธรรมชาติกับการผลิตของชุมชน
- ศึกษาความสัมพันธ์ ดิน น้ำ การเกษตรและชุมชน
 - เดินจากค่ายผ่านลำห้วย พื้นที่เกษตรป่าเพื่อชีวิต สมุนไพร
 - กิจกรรมธาราบำบัด เล่นน้ำตก
- 17.00 - 18.00 น. ปฏิบัติภารกิจส่วนตัว
- 18.00 - 19.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 19.00 - 21.00 น. กิจกรรมสัมพันธ์ / คณะครูอาจารย์ / กิจกรรมลูกเสือ
- สวดมนต์ / ผักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่ 2

- 07.30 - 8.30 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30 - 9.00 น. ชี้แจงกิจกรรมเพื่อการศึกษาเรียนรู้ / นันทนาการ
- วิทยากรชุมชน / วิทยากรพี่เลี้ยง / คณะครู
- 9.00 - 12.00 น. กิจกรรมสำรวจพื้นที่ต้นน้ำ/น้รงลไปถึงน้ำตกเอเฟรมเดินเลาะลำห้วยถึงป่าชันน้ำ
- 12.00 - 13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน บริเวณพื้นที่ผลิตปุ๋ยใบไม้
- 13.00 - 17.00 น. กิจกรรมศึกษาวิถีชีวิตชุมชน
- กลุ่มอาชีพ ปุ๋ยหมักธรรมชาติ กลุ่มเพาะเลี้ยงหมูป่า
 - กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มเลี้ยงกบปลูฟลื้อค จักสาน เกษตรกรรม
 - ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชน เช่น วัดป่าสักงาม

- 17.00 - 18.00 น. ปฏิบัติภารกิจส่วนตัว
- 18.00 - 19.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 19.00 - 21.00 น. กิจกรรมรอบกองไฟ คณะครูอาจารย์
- สวดมนต์ / พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่ 3

- 7.00 - 8.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30 - 9.30 น. ชี้แจงกิจกรรมเพื่อการศึกษาเรียนรู้ / นันทนาการ
วิทยากรชุมชน / วิทยากรพี่เลี้ยง / คณะครู
- 09.00 - 12.00 น. กิจกรรม ศึกษาสิ่งแวดลอมชุมชน ดู ถ้ำ กาดผี แผ่นดินหวีด
- 12.00 - 13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 - 14.00 น. กิจกรรม
- สรุปผลการศึกษาเรียนรู้ค่ายสิ่งแวดลอมศึกษา
- นำเสนอผลการเรียนรู้
- ปิดค่ายสิ่งแวดลอมศึกษา เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

3. จิตอาสา เป็นกิจกรรมเพิ่มเติมสำหรับอาสาสมัครที่ต้องการทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ซึ่งกิจกรรมจิตอาสาจะเกิดขึ้นเมื่อชุมชนต้องการจิตอาสา ร่วมทำกิจกรรมของชุมชนเป็นช่วงเวลาที่ไม่นานจน จึงจะใช้วิธีประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นทางโซเชียลมีเดีย กิจกรรมจิตอาสาที่สามารถจัดในชุมชน เช่น กิจกรรมสร้างฝายชะลอน้ำ กิจกรรมทำแนวกันไฟ เป็นต้น

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวาดเป็นเส้นทางจุดท่องเที่ยวในชุมชนบ้านป่าสักงาม และทำรูปแบบของแผ่นพับโปรแกรมท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม เพื่อใช้ในการประชาสัมพันธ์ตามจุดท่องเที่ยวใกล้เคียง ดังรูปภาพ

ภาพที่ 19 แผนที่จุดท่องเที่ยวหลักในชุมชนบ้านป่าสักงาม

แผนที่จุดท่องเที่ยว

แผนที่จุดท่องเที่ยว

สวนพฤกษศาสตร์
ศูนย์ศึกษาธรรมชาติ
วัดป่าสักงาม

ติดต่อสอบถาม หรือ จองทริปล่วงหน้า
กลุ่มท่องเที่ยว โดยชุมชนบ้านป่าสักงาม
หมู่ที่ 1 ตำบลลวงเหนือ อำเภอลวงเหนือ จังหวัดเชียงใหม่
094 443 6221
<https://www.facebook.com/banpasakgam/>

ท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าสักงาม

พักผ่อน เพลิดเพลิน
ไปกับบรรยากาศสุดแสนธรรมชาติ
และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชนบ้านป่าสักงาม

บ้านป่าสักงาม หมู่ที่ 1 ต.ลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ตั้งอยู่เหนือเขื่อนแม่กวงอุดมธารา สภาพพื้นที่ชุมชนบ้านป่าสักงามเป็นที่ราบและที่ลาดเชิงเขาอยู่ระหว่างแนวเขาด้านตะวันออกและตะวันตกของหมู่บ้าน ล้อมรอบด้วยเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่กวงที่อุดมสมบูรณ์ มีอากาศเย็นตลอดทั้งปี มีไม้ใหญ่เบียดเสียดกริบประกอบด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด อันเป็นแหล่งต้นน้ำที่มีห้วยคังรอบรับน้ำไหลลงสู่เขื่อนแม่กวงอุดมธารา บ้านป่าสักงามจึงมีความสำคัญในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรต้นน้ำลำธาร

โปรแกรมการท่องเที่ยวของชุมชน

โปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชนนี้ เกิดจากการร่วมใจ ออกแบบเพื่อให้ผู้มาเยือนได้รับประสบการณ์ในวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น ผู้มาเยือนและสมาชิกในชุมชนมีโอกาสที่จะพบและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การนำเที่ยวและบริการต่าง ๆ ดำเนินการโดยกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าสักงาม

<p>BE FRESH ท่องเที่ยวสดใส สุขใจป่าสักงาม : ๒600 โปรแกรมท่องเที่ยว 1 วัน (1 Day Trip) ท่านจะได้ชื่นชมและสัมผัสบรรยากาศธรรมชาติที่งดงามของแหล่งธรรมชาติต้นน้ำ พร้อมชื่นชมความหลากหลายของระบบนิเวศในเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชับน้ำ ร่วมกิจกรรมเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่, สักการะ พระสิงห์สาม พระคู่บ้านผู้เมือง ณ วัดป่าสักงาม, เยี่ยมชมวิวน้ำตกหินลาด อุโบสถที่ประดิษฐานที่ภูเขาสูงเขตอบอุ่น เยี่ยมชมน้ำตกป่าสักงาม น้ำไหลเย็น</p>	 แก้วน้ำจากไม้ไผ่	 วัดป่าสักงาม
<p>BE LIVE พักผ่อนสุขฤดี วิถีป่าสักงาม : ๒1500 โปรแกรมท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน (2 Day 1 Night Trip) ท่านจะได้ชื่นชมและสัมผัสบรรยากาศธรรมชาติที่งดงามของแหล่งธรรมชาติต้นน้ำพร้อมชื่นชมความหลากหลายของระบบนิเวศในเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชับน้ำ, กิจกรรมปรุงอาหารจากของป่า, พักผ่อนบ้านริมน้ำตกป่าสักงาม, ร่วมกิจกรรมการทำผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่, สักการะพระสิงห์สาม, เยี่ยมชมวิวน้ำตกหินลาด</p>	 ลูกกระบอกตัวเก๋ใส	 กิจกรรมล่องเรือ
<p>BE GREEN เรียนรู้สมวัย ใส่ใจสิ่งแวดล้อม: ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา 3 วัน 2 คืน</p> <p>กิจกรรมศึกษาธรรมชาติป่าต้นน้ำและวิถีชุมชน เน้นการปลูกฝังจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม และการใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติ</p>	 จุดชมวิวน้ำตกหินลาด	 บ้านพักไม้ตากอากาศ

ภาพที่ 20 แผนที่โปรแกรมท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาบริบทของการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงามจากอดีตถึงปัจจุบัน 2) เพื่อวิเคราะห์ ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าสักงาม และ 3) เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ และเก็บข้อมูลปฐมภูมิ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบบันทึกภาคสนาม การจัดเวทีความคิด วัสดุอุปกรณ์ ทุกขั้นตอนจะอาศัยการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มในชุมชน 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน, กลุ่มแม่บ้าน, กลุ่มผู้สูงอายุ, กลุ่มเยาวชน และกลุ่มพิทักษ์ป่า องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3 หน่วยงาน ได้แก่ เทศบาลตำบลลวงเหนือ ฝ่ายพัฒนาชุมชน อำเภอ ดอยสะเก็ด ทหารชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจแม่กวง บ้านป่าสักงาม กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 7 และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการ ทุกขั้นตอนเน้นการออกแบบวิธีการของแต่ละเครื่องมือร่วมกัน และได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอผลการวิจัย ซึ่งจัดลำดับได้ 3 ประการคือ สรุปผล อภิปรายผล และ ข้อเสนอแนะ

สรุปผล

บริบทของชุมชนบ้านป่าสักงาม

บ้านป่าสักงามตั้งอยู่ หมู่ที่ 1 ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่เหนือเขื่อนแม่กวงอุดมธารา สภาพพื้นที่ชุมชนบ้านป่าสักงามล้อมรอบด้วยเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่กวงที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่หมู่บ้านป่าสักงามมีประมาณ 500 ไร่ ลักษณะเป็นที่ราบและที่ลาดเชิงเขาบนพื้นที่สูงเหนือจากระดับน้ำทะเลประมาณ 520 เมตร อันเป็นแหล่งต้นน้ำที่มีห้วยคังรองรับน้ำไหลลงสู่เขื่อนแม่กวงอุดมธารา บ้านป่าสักงามจึงมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่โดดเด่นและหลากหลาย เช่น ลักษณะของป่า 5 ประเภท ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในหลายลักษณะโดยชุมชนมีการเก็บหาพืชอาหารและของป่าบริเวณชุมชนเพื่อการบริโภค เพื่อรักษาโรค และเป็นสินค้าเพื่อจำหน่ายตามฤดูกาล

การคมนาคม

ปัจจุบันการเดินทางเข้าหมู่บ้านป่าสักงาม ใช้เส้นทาง 2 เส้นทาง 3 รูปแบบ คือ

1. เดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่โดยถนนหลวงแผ่นดินเชียงใหม่ – แม่โจ้ – พร้าวมหายเลข 1001 แยกขวาระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 50.5 บ้านป่าแม่แม่หอพระ หรือ สวนป่า อ.อ.ป. แม่หอพระ หมู่บ้านป่าสักงามอยู่จากแยกเป็นระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางตลอดเส้นทาง

2. เดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่สู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 118 ถนนเชียงใหม่ – ดอยสะเก็ด – เชียงราย แยกซ้ายไปตามสันอ่างเก็บน้ำแม่กวงอุดมธารา ประมาณ 10 กิโลเมตรและจากสันอ่างเก็บน้ำต้องเดินทางโดยเรือข้ามน้ำไปยังท่าเรือชั่วคราว ระยะประมาณ 5 กิโลเมตร หรือ ใช้เวลาประมาณ 30 นาที

3. เดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่สู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 118 ถนนเชียงใหม่ – ดอยสะเก็ด – เชียงราย แยกซ้ายไปตามสันอ่างเก็บน้ำแม่กวงอุดมธารา ประมาณ 10 กิโลเมตรและข้ามสะพานแขวนเชื่อมใจ เป็นทางลูกรังผ่านเขา ระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร

วิธีการเดินทางสามารถใช้นานพาหนะขนส่งสาธารณะโดย รถประจำทางสายเชียงใหม่ (ภาคหลวง) - เชื้อนแม่กวง จากนั้นต่อเรือข้ามฟากหรือรถรับจ้าง - หมู่บ้านป่าสักงาม หรือรถประจำทางสายเชียงใหม่ (ขนส่งข้างเขื่อน) - พร้าวมหายเลขหน้าปากทางเข้าหมู่บ้านป่าสักงาม จากนั้นต่อรถรับจ้างส่งถึงหมู่บ้านป่าสักงาม (ควรติดต่อล่วงหน้า)

สังคมและวัฒนธรรม

ประชากรชุมชนบ้านป่าสักงามเดิมเป็นชาวลัวะ สืบเชื้อสายต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันเป็นชนพื้นเมืองล้านนา มีประเพณีความเชื่อเป็นแบบแผนเอกลักษณ์ วิถีชีวิตแบบชนบทหาของป่า เพาะปลูกพืชไร่ พืชสวนและรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพหลัก มีประชากรรวมทั้งสิ้น 259 คน 102 ครัวเรือน ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว ประชากรบ้านป่าสักงามประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้าง โดยเป็นการรับจ้างแรงงานในหน่วยงานใกล้เคียง มีประชากรในวัยแรงงาน 130 คน เป็นแรงงานภายในชุมชนจำนวน 80 คน และแรงงานทำงานอยู่นอกชุมชน จำนวน 50 คน โดยประชากรที่ทำงานภายในชุมชนแยกเป็นรับจ้างและมีพื้นที่ทำการเกษตรกรรม 63 ครัวเรือน ค้าขาย 6 ครัวเรือน หาของป่าและอื่น ๆ 3 ครัวเรือน และอยู่ในวัยเกษียณแรงงาน 6 ครัวเรือน

วัฒนธรรมประเพณีที่ยังหลงเหลืออยู่ให้เห็นได้ที่สำคัญชุมชนคือ ประเพณีใน 5 เดือน ดังนี้

กุมภาพันธ์ : ประเพณีเผาไฟให้พระเจ้า

เมษายน : ประเพณีสงกรานต์

พฤษภาคม : ประเพณีเลี้ยงหอ (ไหว้ผี), ประเพณีเดือน 9 เป็ง

กันยายน : ประเพณีการตานก๋วยสลาก

พฤศจิกายน : ประเพณีเลี้ยงหอ (ไหว้ผี)

ประชากรนับถือศาสนาพุทธและนับถือผี มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์หรือสิ่งที่ยังมองไม่เห็น ซึ่งเรียกว่า “ผี” ผีสามารถที่จะให้คุณให้โทษแก่ชาวบ้านที่กระทำผิดจารีตต่างๆ ที่บรรพบุรุษเคยกำหนดไว้ ผู้กระทำผิดอาจเกิดการเจ็บป่วยหรืออาจถึงตายได้

แหล่งท่องเที่ยวบ้านป่าสักงาม

1. วัดป่าสักงาม มีเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่ สร้างมาประมาณ 200 ปี โดยได้นำปูนขาวมาสร้างเป็นพระอุโบสถ เพื่อให้ชาวพุทธได้สักการะและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
2. แผ่นดินหวิด ลักษณะภูมิประเทศที่เกิดจากพื้นที่ภูเขาสูงที่มีส่วนใดส่วนหนึ่งขาดไปหรือลึกลงไปบริเวณพื้นที่สูงเมื่อมองลงไปในพื้นที่ต่ำกว่ากลายเป็นจุดชมวิวของชุมชนบ้านป่าสักงาม ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของชุมชน
3. น้ำตกป่าสักงาม เป็นน้ำตกหินปูน จึงมีน้ำใสเห็นปลาตัวเล็กแหวกว่าย บริเวณโดยรอบเป็นพื้นที่ป่าเบญจพรรณ ตั้งอยู่ในพื้นที่หุบเขาระหว่างจุดชมวิวแผ่นดินหวิด
4. ป่าซบน้ำ มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำของน้ำตกป่าสักงาม มีเนื้อที่ประมาณ 150 ไร่ สภาพพื้นที่มีความชุ่มชื้นสูงมาก การเข้าถึงพื้นที่สะดวก เนื่องจากทางเข้าอยู่ติดกับเส้นทางหลักของหมู่บ้าน
5. กาดผี กาดผีเป็นลักษณะของป่าเต็งรัง ดินสีแดงส้ม ไม่มีต้นไม้ขึ้น มีความลาดชันเป็นลูกคลื่นสูงต่ำ ลดหล่นลงไป ซึ่งคาดว่าพื้นที่เป็นดินเค็ม (โป่งเค็ม) สัตว์ป่ามักจะมาอาศัยกินดินโป่งในบริเวณนี้ในเวลากลางคืน โดยชุมชนเรียกว่า “กาดผี” เพราะมีความสะอาดเรียบร้อยไม่มีใครมาเก็บกวาดไว้
6. ถ้ำหลวง เป็นถ้ำหินปูนขนาดใหญ่ เป็นที่อยู่ของค้างคาวจำนวนมาก เนื่องจากอยู่ในบริเวณป่าดิบแล้งผสมป่าเบญจพรรณ ลักษณะพื้นที่มีความชุ่มชื้นสูง มีต้นไม้ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นและยังเป็นบริเวณที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมบวชป่า เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่า และลำธาร เป็นประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้แก่ชุมชนบ้านป่าสักงามและบริเวณใกล้เคียงอีกด้วย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ปัจจัยภายนอก (อุปสงค์)

จากการศึกษาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวในปัจจุบันพบว่าปัจจัยหลักที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว ดังนี้

1. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เดินทางท่องเที่ยวอยากสัมผัสบรรยากาศและประสบการณ์ที่แปลกใหม่จึงเลือกเดินทางไปต่างจังหวัดหรือต่างอำเภอที่ตนอยู่เพื่อพักผ่อนและเปิดประสบการณ์

2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจมีแนวโน้มปรับตัวไปในทิศทางที่ดีขึ้น ผู้คนเริ่มมีการเดินทางเพิ่มขึ้นจากตัวชี้วัดเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ในไตรมาสที่ 1 ปี 2560 ว่ามีนักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางท่องเที่ยว 31,606,004 คน/ครั้ง ทำให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวภายในประเทศ 230,777.86 ล้านบาท และทำให้ผู้ประกอบการต้องเปลี่ยนมุมมองพัฒนาตัวเอง เพื่อรับกับคู่แข่ง คู่ค้า และลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว

3. ปัจจัยทางเทคโนโลยี สื่อสังคมออนไลน์ หรือ Online Social Media เป็นสื่อที่เข้าไปมีบทบาท ในการตัดสินใจซื้อของนักท่องเที่ยว เพราะสามารถเห็นข้อมูลได้อย่าง ค่อนข้างupdate สามารถ review ความเห็นของนักท่องเที่ยวคนอื่น ๆ มีผลให้นักท่องเที่ยวเดินทางด้วยตนเองเพิ่มขึ้น ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่เพียงแต่สามารถค้นหา ข้อมูลด้านการเดินทาง ที่พัก แหล่งท่องเที่ยว แต่ยังสามารถทำการจองได้โดยทันที (Real time) ซึ่งปัจจุบัน ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวต่างให้ความสำคัญกับพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce) เป็นอย่างมาก ตั้งแต่การให้บริการด้านข้อมูล การจอง และการซื้อขาย ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเตรียมตัวและเดินทาง ด้วยตนเองได้ง่ายกว่าเดิมมาก

4. ปัจจัยด้านการเมือง ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 รัฐบาลมีแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหลักในการสร้างรายได้ให้ชุมชน

5. ปัจจัยด้านสภาพภูมิศาสตร์ สภาพภูมิศาสตร์ในความสูงเหนือระดับน้ำทะเลทำให้เกิดความหลากหลายที่ธรรมชาติที่แตกต่างกัน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงออกเดินทางไปเที่ยวภาคใต้ในช่วงฤดูร้อน เยือนภาคเหนือในช่วงฤดูหนาวเพื่อสัมผัสอากาศที่หนาวเย็น อีกทั้งนักท่องเที่ยวเริ่มให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวแบบมีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงใช้เรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นจุดแข็งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

6. ปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ ปัจจุบันเมืองไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้เกิดการท่องเที่ยวของกลุ่มวัยเกษียณมากขึ้น อีกทั้งปัจจุบันนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มสนใจการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษมากขึ้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัยการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) เป็นต้น รูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวมีแนวโน้มขยายตัว เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มต้องการที่จะเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างในการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง ต้องการสัมผัสธรรมชาติที่บริสุทธิ์กิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งประเทศไทยมีความพร้อมของทรัพยากรพื้นฐานสำหรับการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษดังกล่าว

7. ปัจจัยด้านสื่อสารมวลชน นักท่องเที่ยวบางกลุ่มได้รับแรงบันดาลใจจากรายการโทรทัศน์ ภาพยนตร์ กีฬา และโซเชียลมีเดีย ทั้งจากการอ่านบล็อก หรือดูคลิปแนะนำจากยูทูบ หรือแม้แต่การไปท่องเที่ยวตามสถานที่ซึ่งเคยปรากฏในโทรทัศน์ ภาพยนตร์ หรือเอ็มวีเพลง เพราะต่างคิดว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายและเป็นแรงจูงใจให้ลองไปเยือนสักครั้ง

8. ปัจจัยความพร้อมของอุปทานการท่องเที่ยว ก่อนเดินทางท่องเที่ยวในสถานที่ที่สนใจ มักจะมีการสอบถามข้อมูลล่วงหน้า เพื่อความปลอดภัย สะดวกสบาย และประหยัดเวลา ดังนั้นชุมชนท่องเที่ยวจึงต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้ทราบถึงความพร้อมและความพิเศษของแหล่งท่องเที่ยววนั้น ๆ

ปัจจัยภายใน (อุปทาน)

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวภายในชุมชนเอง พบว่ามีปัจจัยหลักที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว ดังนี้

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หมู่บ้านป่าสักงามมีความพร้อมของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวอยู่แล้ว 5 แหล่งคือ น้ำตกป่าสักงาม แผ่นดินหวืด ป่าซับน้ำ ถ้ำหลวง และกาดผี

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรที่ชุมชนบ้านป่าสักงามสร้างขึ้น ได้แก่ ฝายชะลอน้ำ หอดูไฟ และวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และภูมิปัญญาการอยู่กับป่าไม่ว่าจะเป็นการหาของป่า สมุนไพรในป่า รวมถึงกิจกรรมการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวที่สนใจ

3. ระบบโครงสร้างพื้นฐาน มีความสำคัญต่ออุปทานการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านป่าสักงามมีความพร้อมด้าน ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ระบบกำจัดของเสีย โทรคมนาคม

4. อธิปไตยไมตรีของท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น นักท่องเที่ยวสามารถทักทายพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนมุมมองกับชาวบ้านได้อย่างเป็นกันเอง

5. ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ในชุมชนบ้านป่าสักงาม มีรีสอร์ทที่พักแรมจำนวน 5 แห่ง ร้านอาหาร 4 แห่ง

6. หน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง ชุมชนบ้านป่าสักงามได้รับการส่งเสริมการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจากหน่วยงานป่าไม้ ศูนย์พัฒนาการศึกษาห้วยฮ่องไคร้ หน่วยงานพัฒนาชุมชน อำเภอต๋อย สะเก็ด และหน่วยงานเทศบาลตำบลลวงเหนือ

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม

จากการศึกษาข้อมูลผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาแยกตามองค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่บริหารงานโดยองค์กรชุมชน มีอยู่ 4 ด้าน คือ 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) ด้านองค์กรชุมชน 3) ด้านการจัดการ และ 4) ด้านการเรียนรู้ สู่การสรุปการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในช่วงก่อนหน้างานวิจัยและช่วงปัจจุบัน ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 3 สรุปการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน	ช่วงก่อนหน้างานวิจัย	ปัจจุบัน
1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม		
1.1 ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน	- ชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์	- มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในการอยู่ร่วมกับป่า
1.2 ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น		- มีการนำเสนออาหารที่เป็นเอกลักษณ์ เป็นอาหารป่าตามฤดูกาล
2. ด้านองค์กรชุมชน		
2.1) ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน	- ทุกคนยอมรับและปฏิบัติตามกฎระเบียบในชุมชน	- ทุกคนยอมรับและปฏิบัติตามกฎระเบียบในชุมชน
2.2) มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย	- มีปราชญ์ด้านสมุนไพร, การเดินป่า	- มีปราชญ์ด้านการจักสาน, สมุนไพร, การเดินป่า ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาเรียนรู้ได้
2.3) ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา	- ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มแกนนำที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน	- เปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมได้เสมอ และไม่สร้างกฎ กติกาที่จำกัดการเข้ามามีส่วนร่วม

ตารางที่ 3 (ต่อ)

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน	ช่วงก่อนหน้างานวิจัย	ปัจจุบัน
3. ด้านการจัดการ		
3.1 มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว	-มีระเบียบในการปฏิบัติของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวปฏิบัติ โดยส่วนหนึ่งสื่อความหมายผ่านแผ่นป้ายเตือนตามจุดต่างๆ ของบริเวณสถานที่ท่องเที่ยว และมีการแจ้งจากประชาสัมพันธ์	-มีระเบียบในการปฏิบัติของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวปฏิบัติ โดยส่วนหนึ่งสื่อความหมายผ่านแผ่นป้ายเตือนตามจุดต่างๆ ของบริเวณสถานที่ท่องเที่ยว และมีการแจ้งจากประชาสัมพันธ์
3.2 มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้	-มีการแบ่งหน้าที่ของกลุ่มต่างๆ ที่มีในชุมชนอยู่แล้วแยกเป็นฝ่ายรับผิดชอบหลักที่ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวและคณะศึกษาดูงาน	-มีการจัดตั้งกลุ่มในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบไม่เป็นการ
3.3 มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม	- กลุ่มที่ทำงานจะได้รับผลประโยชน์ แล้วแต่จะไปจัดสรรต่ออย่างไร	- มีการทำบัญชีรายรับ รายจ่ายเกี่ยวกับการรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ
3.4 มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน	กองทุนหมู่บ้าน	กองทุนหมู่บ้าน
4. ด้านการเรียนรู้		
4.1 ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง	- กิจกรรมทางระบบนิเวศ	- กิจกรรมทางระบบนิเวศ - กิจกรรมทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรม
4.2 มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน	- ชุมชนมีกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจ แต่ต้องติดต่อล่วงหน้าเพื่อวางแผนการทำกิจกรรม	- ชุมชนมีกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจ แต่ต้องติดต่อล่วงหน้าเพื่อวางแผนการทำกิจกรรม

ตารางที่ 3 (ต่อ)

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน	ช่วงก่อนหน้างานวิจัย	ปัจจุบัน
4.3 สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน	- มีการสื่อความหมายจากวิทยากร - มีป้ายสื่อความหมายตามจุดท่องเที่ยว	- มีการสื่อความหมายจากวิทยากร - มีป้ายสื่อความหมายตามจุดท่องเที่ยว

จากตารางข้างต้นเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม ดังนี้

1. ความเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม จากเดิมที่ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์อยู่แล้วนั้น ปัจจุบันได้มีการอนุรักษ์อย่างต่อเนื่องโดยการสอดแทรกกิจกรรมวิถีชีวิตการอยู่กับป่า การทำอาหารจากวัตถุดิบในชุมชนเพื่อให้เกิดการรั่วไหลของรายรับในชุมชนน้อยที่สุด

2. ความเปลี่ยนแปลงด้านองค์กรชุมชน เดิมนั้นชุมชนมีการเคารพและปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน มีปราชญ์ด้านชุมชนอยู่แล้ว แต่ในส่วนของ การเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนยังเป็นหน้าที่ของกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมได้เสมอ และไม่สร้างกฎ กติกาที่จำกัดการเข้ามามีส่วนร่วม มีการทบทวนพัฒนาฝึกฝนทักษะความรู้เรื่องปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ขึ้นในชุมชน สามารถนำไปเป็นของฝากได้

3. ความเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการ เดิมนั้นชุมชนมีการตั้งกฎระเบียบและข้อควรปฏิบัติในการจัดการสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว โดยมีระเบียบในการปฏิบัติของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวและของคนในชุมชน โดยส่วนหนึ่งสื่อความหมายผ่านแผ่นป้ายเตือนตามจุดต่าง ๆ ของบริเวณสถานที่ท่องเที่ยว และมีการแจ้งจากปราชญ์นำเที่ยว ในส่วนของกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยวมีการแบ่งหน้าที่ของกลุ่มต่าง ๆ ที่มีในชุมชนอยู่แล้วแยกเป็นฝ่ายรับผิดชอบหลักที่ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวและคณะศึกษาดูงาน และมีการแบ่งผลประโยชน์แก่ฝ่ายที่รับผิดชอบหน้าที่นั้น ๆ ชุมชนมีกองทุนหมู่บ้านเป็นกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงคือมีการจัดตั้งกลุ่มในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขึ้นแบบไม่เป็นการทางการ มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายเกี่ยวกับการรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

4. ความเปลี่ยนแปลงด้านการเรียนรู้ เดิมนั้นลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนจะเป็นการท่องเที่ยวเรียนรู้ระบบนิเวศ มีการสื่อความหมายจากวิทยากร มีป้ายสื่อความหมายตามจุด

ท่องเที่ยว ชุมชนมีการจัดเป็นค่ายศึกษาระดมชาติและสิ่งแวดล้อม บุคคลที่สนใจต้องติดต่อล่วงหน้าผ่านทางบุคคลที่เกี่ยวข้องเท่านั้นเพื่อความในการวางแผนการทำกิจกรรม ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงคือชุมชนมีการเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการศึกษาบริบททั่วไปของชุมชนบ้านป่าสักงาม ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของชุมชน และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาแยกแยะ จัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ตั้งไว้ พบว่ารูปแบบการท่องเที่ยวหลักที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านป่าสักงามนั้นสามารถเป็นไปได้ทั้งหมด 3 รูปแบบหลัก ได้แก่

1. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (natural based tourism)
2. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism)
3. รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (special interest tourism)

ทั้งนี้รูปแบบการท่องเที่ยวข้างต้นชุมชนได้ออกแบบและพัฒนารูปแบบเพื่อให้ผู้มาเยือนได้รับประสบการณ์ในวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น แยกผู้มาเยือนและสมาชิกในชุมชนมีโอกาสที่จะพบและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การนำเที่ยวและบริการต่าง ๆ ดำเนินการโดยกลุ่มองค์กรชุมชนบ้านป่าสักงาม มีการแบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ อาทิ ผู้ประสานงาน, ผู้นำเที่ยวท้องถิ่น ฝ่ายอาหารยานพาหนะ เป็นต้น โดยผ่านรูปแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวของ CBT ทั้ง 3 รูปแบบ คือ รูปแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รูปแบบศึกษาดูงาน และรูปแบบจิตอาสา ซึ่งผู้วิจัยและชุมชนได้ออกแบบและพัฒนากิจกรรมที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อบริการนักท่องเที่ยว ดังนี้

1. รูปแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวปกติของชุมชน โดยทางชุมชนได้ทดลองจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชน ออกเป็น 2 แบบ คือ แบบ 1 วัน และ แบบ 2 วัน 1 คืน โดยกลุ่มเป้าหมายทางการตลาดของโปรแกรมการท่องเที่ยวนี้คือ นักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ มีอายุระหว่าง 25 – 55 ปี เป็นกลุ่มเพื่อน คู่รัก หรือครอบครัว ที่ต้องการการพักผ่อนและเรียนรู้ช่วงวันหยุดสั้นๆ ในบรรยากาศชนบท

2. รูปแบบศึกษาดูงาน มีโปรแกรมเป็นค่ายสิ่งแวดล้อม 3 วัน 2 คืน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายคือนักเรียน-เยาวชน เน้นปลูกฝังจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม ดำเนินการโดยกลุ่มองค์กรชุมชน ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มพิทักษ์ป่า กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มอาชีพ ซึ่งมีการแบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบตามความเหมาะสม

3. รูปแบบจิตอาสา เป็นกิจกรรมเพิ่มเติมสำหรับอาสาสมัครที่ต้องการทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

จากการนำรูปแบบโปรแกรมการท่องเที่ยว ทั้ง 3 แบบ คือ เที่ยว 1 วัน (1 Day Trip), เที่ยว 2 วัน 1 คืน (2 Day 1 Night) และ ค่ายสิ่งแวดล้อม 3 วัน 2 คืน ไปทดลองจัดการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านป่าสักงาม พบว่ารูปแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และครอบคลุมรูปแบบการท่องเที่ยวทั้งการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ แหล่งวัฒนธรรม และความสนใจพิเศษ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อการค้าเงินอาชีพหลักในปัจจุบันของคนในชุมชน อีกทั้งรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงามนี้ได้คำนึงถึงการกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชน โดยสนับสนุนการผลิตและจำหน่ายสินค้าที่ผลิตโดยคนในชุมชนเท่านั้น และออกแบบให้ยังคงวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ เช่น ความเชื่อ ประเพณี อีกทั้งการร่วมรักษาทรัพยากรในพื้นที่ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุดเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

อภิปรายผล

ส่วนที่ 1 อภิปรายบริบททั่วไปของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าสักงาม

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านป่าสักงาม ตั้งอยู่ในท่าเลมมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่หลากหลายและสวยงาม เช่น น้ำตกหินปูน ถ้ำหลวง ภูเขา แผ่นดินหวัด กาดผี ป่าซบน้ำ ซึ่งล้วนเป็นจุดท่องเที่ยวทางภูมิศาสตร์ที่น่าสนใจ อีกทั้งประชากรในชุมชนส่วนใหญ่แต่เดิมเป็นชาวลัวะที่มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานหลายปี มีประวัติศาสตร์ มีการดำเนินวิถีชีวิต และมีภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม กิน อยู่ กับป่าได้อย่างยั่งยืน เส้นทางการคมนาคมสะดวกไม่ว่าจะเป็นทางบกหรือทางน้ำ ซึ่งบริบทที่ชุมชนมีอยู่สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประโยชน์ สงกลิ่น, 2558 ที่ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวท้องถิ่น :กรณีศึกษาการจัดการท่องเที่ยว บ้านชะจอม อ. โขงเจียม จ. อุบลราชธานี ในส่วนของการวิเคราะห์เกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยวชุมชนบ้านชะจอมสามารถจัดการท่องเที่ยวขึ้นมาได้ นั้น ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ “การมีทรัพยากรการท่องเที่ยว” ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นป่าชุมชนที่มีพื้นที่ประมาณ 6,000 ไร่ ประติมากรรมจากธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถานที่ชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างขึ้นและภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ถ้าชุมชนไม่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าวย่อมเป็นการยากที่จะจัดการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จได้เพราะทรัพยากร เหล่านี้เป็นเสมือนตัว “สินค้า” ที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาซื้อหรือมาขอรับบริการดังนั้นถ้าหมู่บ้านหรือชุมชนแห่งใดแห่งหนึ่งต้องการที่จะจัดให้มีการท่องเที่ยวของชุมชนขึ้นมา จำเป็น จะต้องมีการสำรวจและพิจารณาในเบื้องต้นก่อนว่าในชุมชนของตนมีทรัพยากรการท่องเที่ยว อะไรบ้าง และทรัพยากรการท่องเที่ยวต่างๆ มีคุณค่าหรือมีความสำคัญมากพอที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวได้หรือไม่ ถ้าสำรวจและพิจารณาแล้วพบว่าชุมชนมีทรัพยากรการ

ท่องเที่ยวที่มีคุณค่าหรือความสำคัญเพียงพอที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวได้ จึงตัดสินใจดาเนินการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนต่อไป

ส่วนที่ 2 อภิปรายปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการศึกษาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวในปัจจุบันพบว่า มีปัจจัยหลักที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็น ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสื่อสารมวลชน หรือแม้แต่ปัจจัยความพร้อมของอุทยานการท่องเที่ยว ล้วนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอชุมชนหรือผู้ประกอบการต้องมีการติดตามและวิเคราะห์หาโอกาสหรือแนวทางแก้ปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวในชุมชนให้ทันทั่วทั้ง ส่วนปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวภายในชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็น ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ระบบโครงสร้างพื้นฐาน อธิปไตยไม่ตรีของท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้ประกอบการธุรกิจ รวมถึงหน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ชุมชนควรมีการบริหารจัดการหรือมีโครงการให้สมาชิกมีส่วนร่วมออกแบบการท่องเที่ยวในชุมชน มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับนักท่องเที่ยวภายในชุมชน ของผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับงานวิจัยของพรหมมินทร์ พวงมาลา และคณะ (2546) ที่ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า สถานะการณ์ด้านการท่องเที่ยวได้เปลี่ยนไปในทิศทางที่ถูกต้องและชัดเจนขึ้น มีรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นขั้นตอน ชาวบ้านมีความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีมาตรฐานในการดำรงชีวิตมากขึ้น ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติและได้รับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้าน มีผลงานของภูมิปัญญาชาวบ้าน มีแนวทางที่ถูกต้องในการจัดสรรรายได้ให้กับชุมชนและประชาชน หมู่บ้านได้รับการตกแต่งปรับปรุงให้สวยงาม ได้เส้นทางการเดินป่า ในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เห็นศักยภาพของชุมชนในด้านการท่องเที่ยวและองค์ความรู้ของชุมชนในด้านต่างๆ มีการกำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับกลุ่ม

ส่วนที่ 3 อภิปรายการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม ทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเอง เช่น น้ำตกป่าสักงาม แผ่นดินหวัด ป่าซบน้ำ ถ้ำหลวง กาดผี เป็นต้น และมีแหล่งท่องเที่ยวหรือกิจกรรมที่ทางชุมชนได้สร้างขึ้นเพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น บ้านพักชุมชน เส้นทางเดินป่า ตลาดชุมชน

เป็นต้น ชุมชนมีประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิตการใช้ชีวิตอยู่กับป่า ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ ทุนทางสังคม (Social Capital) หมายถึง ทักษะความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการสืบทอดและสืบสานในชุมชน ซึ่งอาจรวมถึงทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ด้วยเช่นกัน ซึ่งรวมถึงทุนที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันในชุมชนและทุนส่วนบุคคล ดังนั้นเมื่อการท่องเที่ยวได้เข้ามาสู่ชุมชนท้องถิ่นแล้วและมีการใช้ทุนทางสังคมร่วมกัน จำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์ของคนในชุมชนแบบไม่ปิดกั้น เนื่องจากคนในชุมชนมีส่วนเป็นเจ้าของในทุนทางสังคม ซึ่งเป็นทรัพยากรโดยทั่วไปที่เก็บไว้ใช้ร่วมกันในชุมชน ในทางตรงกันข้ามเมื่อการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลประโยชน์สู่ชุมชนท้องถิ่นแล้ว จำเป็นต้องคำนึงถึงการนำผลกำไรที่เกิดขึ้นบางส่วนมาใช้ในการเสริมสร้าง และยกระดับทุนทางสังคมด้วยเช่นกัน ซึ่งอาจรวมถึงการแก้ไขปัญหาในชุมชน เช่น การรักษาสิ่งแวดล้อม การจัดการขยะ การซ่อมแซมถนน เป็นต้น (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2559).) นอกจากนี้ Akarapong (2006) ได้อธิบายว่าการเสริมสร้างทุนทางสังคมจะช่วยเพิ่มโอกาสให้คนในชุมชนสร้างรายได้เพิ่มขึ้น โดยการใช้ทักษะด้านการบริหารจัดการ และความรู้ในการเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยว ซึ่งภาคีเครือข่ายสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชน สามารถเป็นส่วนหนึ่งในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างทุนทางสังคมดังกล่าว เช่น การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการระบบที่พักโฮมสเตย์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นต้น

2) ด้านองค์กรชุมชน

ชุมชนมีการเคารพและปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน มีปราชญ์ด้านชุมชน แต่ในส่วนของ การเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนยังเป็นหน้าที่ของกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมได้เสมอ และไม่สร้างกฎ กติกาที่จำกัดการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านหรือสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้นตามระดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อรุณศรี อ้อศรีวงศ์, 2551 ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องรูปแบบ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลห้วยแร่ จังหวัดตราด จากการศึกษาพบว่าผลของการวางแผนการดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวของผู้มีส่วนร่วมทำให้สามารถพัฒนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในชุมชน อันประกอบด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยว และที่พักแบบโฮมสเตย์ การวางแผนดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมไม่เพียงช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ แต่ยังทำให้เกิดโครงการพัฒนาที่ยั่งยืนอื่นๆ ในชุมชน ทำให้เกิดอาชีพที่หลากหลาย

3) ด้านการจัดการ

ชุมชนมีการตั้งกฎระเบียบและข้อควรปฏิบัติในการจัดการสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว ที่เกิดจากการทำประชาคมในชุมชน โดยมีระเบียบในการปฏิบัติของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวและของคนในชุมชน โดยส่วนหนึ่งสื่อความหมายผ่านแผ่นป้ายเตือนตามจุดต่างๆ ของ

บริเวณสถานที่ท่องเที่ยว และมีการแจ้งจากปราชญ์นาเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระศักดิ์ กราปัญญา, 2554 ที่ศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านอ่าวท่าเลน - บ้านท่าพรุ ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ในส่วนของ ผลการศึกษาแนวทางการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ กติกา ที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านอ่าวท่าเลน - บ้านท่าพรุ ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ พบว่า ชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ กติกา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชน ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านโดยการประชุมประชาคมหมู่บ้าน มีคณะกรรมการหมู่บ้านร่วมประชุมด้วย และต้องการเลือกตัวแทนร่วมพิจารณาในระดับตำบล นอกจากนี้ต้องการให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องร่วมให้คำปรึกษาแนะนำ เมื่อได้ร่างหลักเกณฑ์ กฎ กติกาที่เหมาะสมแล้ว จึงเสนององค์การบริหารส่วนตำบลพิจารณาเพื่อให้สภาองค์การบริหารส่วนตำบลให้ความเห็นชอบออกเป็นข้อบัญญัติตำบลบังคับใช้ พร้อมทั้งแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องรับทราบหลักเกณฑ์ กฎ กติกา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชน ได้กำหนดไว้ 5 หมวด ได้แก่ 1) ว่าด้วยสมาชิก 2) ว่าด้วยการใช้ประโยชน์ในเขตป่าชุมชน 3) ว่าด้วยข้อห้ามและข้อปฏิบัติในเขตป่าชุมชน 4) ว่าด้วยการลงโทษผู้ละเมิดหลักเกณฑ์ กฎ กติกา ป่าชุมชน 5) ว่าด้วยการบริหารจัดการป่าชุมชน

4) ด้านการเรียนรู้

ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนจะเป็นการท่องเที่ยวเรียนรู้ระบบนิเวศ มีการสื่อความหมายจากวิทยากร มีป้ายสื่อความหมายตามจุดท่องเที่ยว ชุมชนมีการจัดเป็นค่ายศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บุคคลที่สนใจต้องติดต่อล่วงหน้าผ่านทางบุคคลที่เกี่ยวข้องเท่านั้นเพื่อความในการวางแผนการทำกิจกรรม ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงคือชุมชนมีการเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรม โดยแบ่งเป็นฐานการเรียนรู้ต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาดูงาน หรือความต้องการของนักท่องเที่ยวที่สนใจ สอดคล้องกับ พงณา สวนศรี, 2546 ที่กล่าวว่าลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการจัดการซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้สร้างเสริมประสบการณ์ ระหว่าง ผู้มาเยือนกับชาวบ้านอีกทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

ส่วนที่ 4 อภิปรายรูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการศึกษา สัมภาษณ์ และสังเกตการณ์ พบว่ารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านป่าสักงามนั้นสามารถเป็นไปได้ทั้งหมด 3 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (natural based tourism) เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (geo-tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agro tourism)

2. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism) เช่น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historical tourism) การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (rural tourism / village tourism)

3. รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (special interest tourism) เช่น การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (Edu-meditation tourism) การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (adventure travel) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ (home stay & farm stay)

ทั้งนี้รูปแบบการท่องเที่ยวข้างต้นชุมชนได้ออกแบบเพื่อให้ผู้มาเยือนได้รับประสบการณ์ในวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น แลกผู้มาเยือนและสมาชิกในชุมชนมีโอกาสที่จะพบและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การนำเที่ยวและบริการต่าง ๆ ดำเนินการโดยกลุ่มองค์กรชุมชน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ อาทิ ผู้ประสานงาน, ผู้นำเที่ยวท้องถิ่น ฝ่ายอาหาร ยานพาหนะ เป็นต้น โดยผ่านรูปแบบของ CBT ทั้ง 3 รูปแบบ

1. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวปกติของชุมชนที่ชุมชนยังขาดการออกแบบและประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยว

2. ศึกษาดูงาน เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมีทั้งการบรรยาย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้ผู้มาศึกษาดูงานได้เข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทหรือวัตถุประสงค์ของการศึกษาดูงาน

3. จิตอาสา เป็นกิจกรรมเพิ่มเติมสำหรับอาสาสมัครที่ต้องการทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

สอดคล้องกับงานวิจัยของ กัป กิติพจน์ แสนสิงห์ (2552) ที่ศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรนิเวศ ชุมชนบ้านบัวเทิง ตำบลท่าช้าง อำเภอสว่างวีรวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี ที่กล่าวว่าจากการร่วมกับชุมชนทำการศึกษาวิจัยพบปัญหาต่าง ๆ ที่ทำให้การจัดการท่องเที่ยวในอดีตไม่ประสบผลสำเร็จแล้ว ชุมชนได้ทราบปัญหา และวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง จึงกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวขึ้นใหม่ ชุมชนได้ใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ให้สามารถใช้ได้ชั่วลูกชั่วหลาน ลดการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างฟุ่มเฟือยที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อสิ่งแวดล้อม และเกิดการกระจายรายได้ไปสู่กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนอย่างเป็นธรรม การให้ความรู้ต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว ยังเป็นการสร้างเครือข่ายเผยแพร่แนวคิดออกไปยังชุมชนอื่น ให้ชุมชนอื่นสามารถนำรูปแบบการท่องเที่ยวนี้ไปใช้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1. ชุมชนควรมีการประชุมประชาคม เปิดรับความคิดเห็นของสมาชิกในหมู่บ้านในการออกแบบการท่องเที่ยวในชุมชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจของชุมชนเป็นหลัก เมื่อสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ได้รับฟังและเห็นด้วยจะส่งผลให้เกิดการยอมรับรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
2. ชุมชนควรมีการติดต่อหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อช่วยในการวางแผน พัฒนา ไม่เฉพาะเพียงแต่การจัดการจัดการภายใน แต่องค์กรหรือหน่วยงานดังกล่าวจะช่วยเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงการท่องเที่ยวให้เข้าสู่ชุมชนได้อีกด้วย
3. ชุมชนควรมีการจัดทะเบียนกลุ่มอย่างเป็นทางการเพื่อความสะดวกในการสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวชุมชนจากทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. ชุมชนควรมีการประชุมสัมพันธนาการท่องเที่ยวผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบข้อมูล เช่น การจัดทำแผ่นพับไปวางตามแหล่งบริการนักท่องเที่ยว การสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดีย เป็นต้น
5. ชุมชนควรมีการกระจายรายได้ภายในชุมชน โดยการใช้วัตถุดิบภายในชุมชนในการบริการผู้มาเยือน เช่น การทำอาหารพื้นถิ่น เป็นต้น

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. องค์กรส่วนปกครองท้องถิ่น ควรมีนโยบายและแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่
 - 1.1 พัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวหรือภูมิทัศน์ให้ดูสวยงามและมีความสะอาด
 - 1.2 เตรียมความพร้อมและอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคและการเดินทาง
 - 1.3 สนับสนุนการบริหารจัดการและการพัฒนาบุคลากร เช่น การฝึกอบรมการศึกษาดูงาน
 - 1.4 สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชน
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนการสร้างรายได้และกระจายรายได้ในชุมชนอย่างทั่วถึง เช่น พัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อวางจำหน่ายตามเส้นทางท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาเรื่องการตลาดและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งทางด้านการบริหารจัดการ สิ่งแวดล้อม สังคม และอื่น ๆ เพื่อหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนให้มีความเหมาะสมและเกิดความยั่งยืน
2. ควรมีการวิจัยเพื่อหาแนวทางการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกันอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2558. **ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- กิติพจน์ แสนสิงห์. 2552. **รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรนิเวศ ชุมชนบ้านบัวเทิง ตำบลท่าช้าง อำเภอสว่างวีรวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ชัชวาลย์ ทัดศิวัช. 2549. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) มิติใหม่ของรูปแบบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่น**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.mgts.lpru.ac.th/mgts/km/picturm/131856486292.pdf> (2 มกราคม 2562).
- ชาย โพธิ์สิตา. 2559. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งฯ.
- นพรัตน์ ศุทธิถก. 2555. **รูปแบบการจัดการตลาดน้ำเพื่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2542. **การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประไพพรร อักษรศรี. 2553. **รูปแบบการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก. มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์.
- ประโยชน์ ส่งกลิ่น. 2558. **การจัดการการท่องเที่ยวท้องถิ่น: กรณีศึกษาการจัดการท่องเที่ยวบ้านชะชอม อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี**. วารสารการเมืองการปกครอง, 5, 105-117.
- พจนา สวนศรี. 2546ก. **สรุปบทเรียน Ecotourism**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- _____. 2546ข. **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- พรหมมินทร์ พวงมาลา และคณะ. 2546. **รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พัชรี พงษ์ศิริ. 2541. **การมีส่วนร่วมทางการเมืองของข้าราชการ: ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการจัดการหางาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- มณเฑียร บุญช่างเผือก. 2550. **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านป่าสักงาม ตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วาริชต์ มัชฌิมบุรุษ. 2557. **รูปแบบการท่องเที่ยว**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://tourismatbuu.wordpress.com> (17 เมษายน 2562).
- วีระศักดิ์ กราปัญญา. 2554. **รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านอ่าวท่าเลน - บ้านท่าพรุ ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วีระพล ทองมา. 2547. **ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชน ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2558. **รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- สำนักบริหารยุทธศาสตร์ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). 2561. **เกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก**. กรุงเทพฯ: บริษัท โคคูแอนด์ โค จำกัด.
- สุริพร พงษ์พานิช. 2544. **การมีส่วนร่วมของประชาชน**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- อนันต์ เชี่ยวชาญกิจการ. 2553. **หลักการตลาดเพื่อการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรุณศรี อื้อศรีวงศ์. 2551. **รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลห้วยแร้ง จังหวัดตราด**. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาเอก. มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์. องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). 2559. **รายงานผลงานวิจัยรูปแบบการเชื่อมโยงผลประโยชน์การท่องเที่ยวโดยชุมชน**. กรุงเทพฯ: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน).
- Google Map. 2018. **ชุมชนบ้านป่าสักงาม**. [Online]. Available <https://www.google.co.th/maps/place/ป่าสักงาม> (11 November 2018).
- Huras, C. 2015. **Community-based Creative Tourism as a Strategy for Poverty Reduction**. Taipei: Taipei National University of the Arts.
- Prabhakaran, S. N. V. & Ramachandran, S. 2014. Community participation in rural tourism: towards a conceptual framework. **Procedia – Social and Behavioral Sciences**, 144, 221-225.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

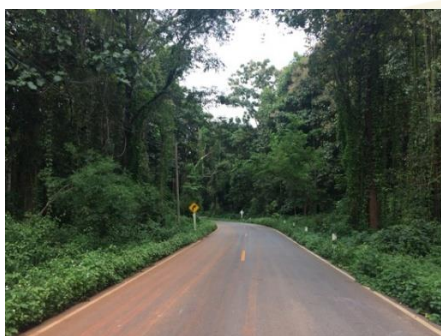
แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านป่าสักงาม

ภาพผนวกที่ 1 เส้นทางเดินรถจากสะพานแขวนสู่ชุมชน

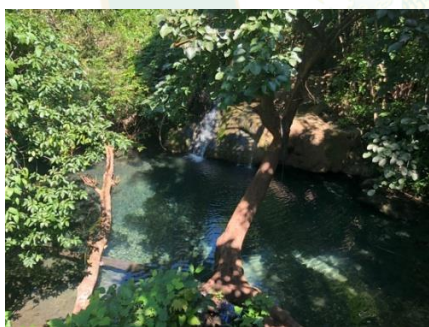
ภาพผนวกที่ 2 เส้นทางเข้าชมถ้ำ

ภาพผนวกที่ 3 เส้นทางเดินรถจากถนนสายเชียงใหม่-พร้าว

ภาพผนวกที่ 4 น้ำตกป่าสักงาม

ภาพผนวกที่ 5 น้ำตกป่าสักงาม

ภาพผนวกที่ 6 การเดินทางโดยเรือ

ภาพผนวกที่ 7 บ้านพักริมน้ำตกป่าสักงาม

ภาพผนวกที่ 8 บ้านพักริมน้ำตกป่าสักงาม 1

ภาพผนวกที่ 9 บ้านพักริมน้ำตกป่าสักงาม 2

ภาพผนวกที่ 10 ป้ายบอกทางไปยังชุมชน

ภาพผนวกที่ 11 ผลิตภัณฑ์จากชุมชน

ภาพผนวกที่ 12 กลุ่มจักสาน

ภาพผนวกที่ 13 เมล็ดกระบอกคว่ำเกลือ
ผลิตภัณฑ์จากชุมชน

ภาพผนวกที่ 14 ตะกร้าหวาย

ภาพผนวกที่ 15 ปลอกสวมพ้อ

ภาพผนวกที่ 16 หลังคาจากใบคา

ภาพผนวกที่ 17 แก้วน้ำไม้ไผ่

ภาพผนวกที่ 18 กลุ่มจักสาน

ภาพผนวกที่ 19 ลานกาดฝ้าย

ภาพผนวกที่ 20 จุดชมวิวแผ่นดินหวัด

ภาพผนวกที่ 21 วัดป่าสักงาม

ภาพผนวกที่ 22 พระสิงห์สาม วัดป่าสักงาม

ภาพผนวกที่ 23 ความหลากหลายทางชีวภาพ

ภาพผนวกที่ 24 ป่าชุมชน

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์กลุ่มในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าสักงาม
ตำบลหลวงเหนือ อำเภอต๋อยสะแกต จังหวัดเชียงใหม่

.....
ชื่อผู้วิจัย นางสาวศศิธร บัวมะลิ นักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีดา ศรีนฤวรรณ

แบบสัมภาษณ์ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ประวัติส่วนตัว ประวัติการศึกษา และประวัติการทำงานอย่างย่อ ของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....
ส่วนที่ 1 ประวัติส่วนตัว ประวัติการศึกษา และประวัติการทำงานอย่างย่อ ของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

เพศ อายุ

ตำแหน่งในชุมชน

ประสบการณ์การทำงาน

.....
ระดับการศึกษาสูงสุด (ถ้ามี)

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนให้
ยั่งยืน

แนวประเด็นคำถาม ปัจจัยภายใน : พื้นที่ การจัดการ กิจกรรม การมีส่วนร่วม

ปัจจัยภายนอก : สถานการณ์ การส่งเสริม/สนับสนุน

2.1 ด้านพื้นที่

- 1) ท่านคิดว่าหมู่บ้านป่าสักงามมีทรัพยากรที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวอะไรบ้าง
- 2) ท่านคิดว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวในหมู่บ้านป่าสักงามนั้นมีความโดดเด่นกว่าที่อื่น ที่สามารถดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวอย่างไร
- 3) ท่านคิดว่าหมู่บ้านป่าสักงามสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดกี่รายต่อวัน
- 4) ท่านคิดว่าปัจจุบันหมู่บ้านป่าสักงามมีพื้นที่อำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวหรือไม่ อะไรบ้าง เช่น ลานจอดรถ ห้องน้ำ ร้านอาหาร เป็นต้น

2.2 ด้านการจัดการ

- 1) ท่านคิดว่าตั้งแต่หมู่บ้านป่าสักงามเริ่มมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นจนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านมีความเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคของผู้นำหมู่บ้านอย่างไร
- 2) ท่านคิดว่าหมู่บ้านป่าสักงามมีการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือมีการแบ่งหน้าที่ในการบริหารจัดการหรือไม่ อย่างไร
- 1) เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในหมู่บ้านป่าสักงาม ท่านคิดว่าจะมีการจัดสรรผลประโยชน์ภายในชุมชนอย่างไร
- 2) ท่านคิดว่าหมู่บ้านป่าสักงามมีการจัดการขยะที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างไร
- 3) ท่านคิดว่าหมู่บ้านป่าสักงามมีการจذبนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถิติ หรือรายชื่อของนักท่องเที่ยว หรือไม่ อย่างไร

2.3 ด้านกิจกรรม

- 1) ท่านคิดว่าที่ผ่านมาท่านคิดว่าหมู่บ้านป่าสักงามมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอะไรบ้าง
- 2) กิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าวมีการเน้นให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม หรือมีการปลูกฝังจิตสำนึกรักษาธรรมชาติให้นักท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร
- 3) ท่านคิดว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านมีการเตรียมความพร้อมในการให้บริการอย่างไร

- 4) ท่านคิดว่าปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวมีอะไรบ้าง และมีสาเหตุมาจากอะไร

2.4 ด้านการมีส่วนร่วม

- 1) การจัดการด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้านที่ผ่านมามีส่วนร่วมในการจัดการหรือไม่ อย่างไร
- 2) การจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้านที่ผ่านมามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรือไม่ อย่างไร
- 3) ท่านคิดว่าทุกคนในหมู่บ้านป่าสักงามมีส่วนร่วมในการให้บริการนักท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร

ปัจจัยภายนอก : สถานการณ์ การส่งเสริม/สนับสนุน

2.5 ด้านสถานการณ์ภายนอก

- 1) ท่านคิดว่าสิ่งใดที่ส่งผลให้หมู่บ้านป่าสักงามที่เดิมเคยมีการท่องเที่ยวที่เฟื่องฟูกลับมีพื้นที่เสื่อมโทรม และนักท่องเที่ยวลดลงในปัจจุบัน

2.6 ด้านการส่งเสริม/สนับสนุน

- 1) ท่านคิดว่าที่ผ่านมามีหมู่บ้านได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือไม่ หน่วยงานใด
- 2) หากท่านได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุน ท่านได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุน ในรูปแบบใด หรือหากไม่ได้รับการสนับสนุน ท่านคิดว่าหน่วยงานจะมีส่วนสนับสนุนชุมชนด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างไร

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค

ภาพการเก็บข้อมูลในชุมชน

ภาพผนวกที่ 25 การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน

ภาพผนวกที่ 26 ประชุมสมาชิกกลุ่มในชุมชน

ภาพผนวกที่ 27 ประชุมสมาชิกกลุ่มในชุมชน

ภาพผนวกที่ 28 วางแผนการท่องเที่ยวชุมชน

ภาพผนวกที่ 29 สัมภาษณ์กลุ่มในชุมชน

ภาพผนวกที่ 30 สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ภาคผนวก ง

ประวัติผู้วิจัย

บรรณานุกรม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางสาวศศิธร บัวมะลิ
เกิดเมื่อ	25 กันยายน 2535
ประวัติการศึกษา	2554 - 2557 ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (พัฒนาการท่องเที่ยว) มหาวิทยาลัยแม่โจ้

